

УЧИТЕЉ

**ПЕДАГОШКО-СОЦИЈАЛНИ ЧАСОПИС
ЈУГОСЛОВЕНСКОГ УЧИТЕЉСКОГ УДРУЖЕЊА**
Главни уредник: **МИЛИЋ Р. МАЈСТОРОВИЋ**

Педагошка Југославија

VII

Школе, учитељ, његово образовање
и положај
(Од 1918 — 1938 год.)

Sistem školstva u Jugoslaviji, od Radoja Kneževića (309);

Статистика ђака, наставника, школа и одељења
од Драг. Милошевића (336);

Васпитање и заштита недовољно развијене и де-
фектне деце, од Антонија Скале (342);

Развој учитељске школе у Југославији од д-р Мар-
ка Крстића (355);

Виша педагошка школа од Ж. Цветковића (362);

Сеоска народна школа и хигијена од Вел Тома-
шевића (372);

Materijalno-pravni položaj učitelja narodnih škola od
Dragoljuba S. Petkovića (375).

Bibliografija

Ministarstvo prosvete sa On. br. 69679 od 15-X-1937 g. preporučilo je „Učitelj“ za
knjižnice narodnih i učiteljskih škola, učitelje, zabavilje i učenike učiteljskih škola.

ЦАРЕВИЋ

»Призматична троугаона држаља« — за мале основце.

Издавач

Јеремија Ј. Целебџић

Призматична троугаона држаља за перо, заштићен модел бр. 1406 од 12 априла 1938 год. код управе за заштиту индустријске својине.

Сама конструкција држаље приморава свакога на правилно намештање прста и држања руке при писању,

Преимућство патентиране држаље је у томе: што је на горњој страни држаље направљено удубљење за кажипрст, на левој страни удубљење за палац, а на десној

страни ваљкасто удубљење за средњи прст.

Циљ је држаље да почетници писања навикну на правилно држање руке и намештање прстију при писању што чини велике олакшице наставницима код почетника у писању.

Поред великог преимућства и одличне техничке израде ова држаља кошта у продаји само 1.50 дин. Поруџбине преко најближе књижаре или издавача.

Код нас се тражи извођење наставе по комплексима, али ми још немамо једно научно дело које подробно објашњава тесну везу између комплексне наставе и активне школе. Да бисмо помогли наставницима да дођу до правилне оријентације у овом питању, штампамо обимну монографију на 144 стр., под натписом:

ПРОФ. М. М. РУБИНШТАЈН

Животни комплекси у радној школи

критичко заснивање комплексне наставе

Превео МИЛ. Р. МАЈСТОРОВИЋ

Садржај: I. ОПШТЕ ОСНОВЕ: 1) Из области историје, 2) Шта савременост захтева од школе, 3) Психолошки основи радне школе, 4) Појам радне школе, 5) О условима конкретног и простог за децу, 6) Садашње схватање комплекса. II. ЖИВОТНО-РАДНИ ЧВОРОВИ-КОМПЛЕКСИ, 7) Пут ка педагошком комплексу, 8) Појам животно-радних чворова-комплекса, 9) О процесу животно-радних комплекса, 10) Педагошко и социјално-животно заснивање животно-радних комплекса, 11) Проблем система, програма и наставних предмета, 12) Практицизам и његове опасности, 13) О карактеру животно-радних комплекса, 14) Проблем учитеља. Ко пошаље 15 дин. унапред до 30 априла добија књигу о нашем трошку Чеков. рачун 54.256

С поштовањем издавачка књижара

Јеремије Ј. Целебџића

БЕОГРАД, пошт. фах 471

УЧИТЕЉ-УЧИТЕЉ

ПЕДАГОШКО-СОЦИЈАЛНИ ЧАСОПИС ЈУГОСЛ. УЧИТЕЉСКОГ УДРУЖЕЊА

ФЕБРУАР 1939.

БЕОГРАД XI

19 (53) ГОД. БР. 6

ГЛАВНИ УРЕДНИК МИЛИЋ Р. МАЈСТОРОВИЋ, БОЖЕ ЈАНКОВИЋА БР. 30

Педагошка Југославија

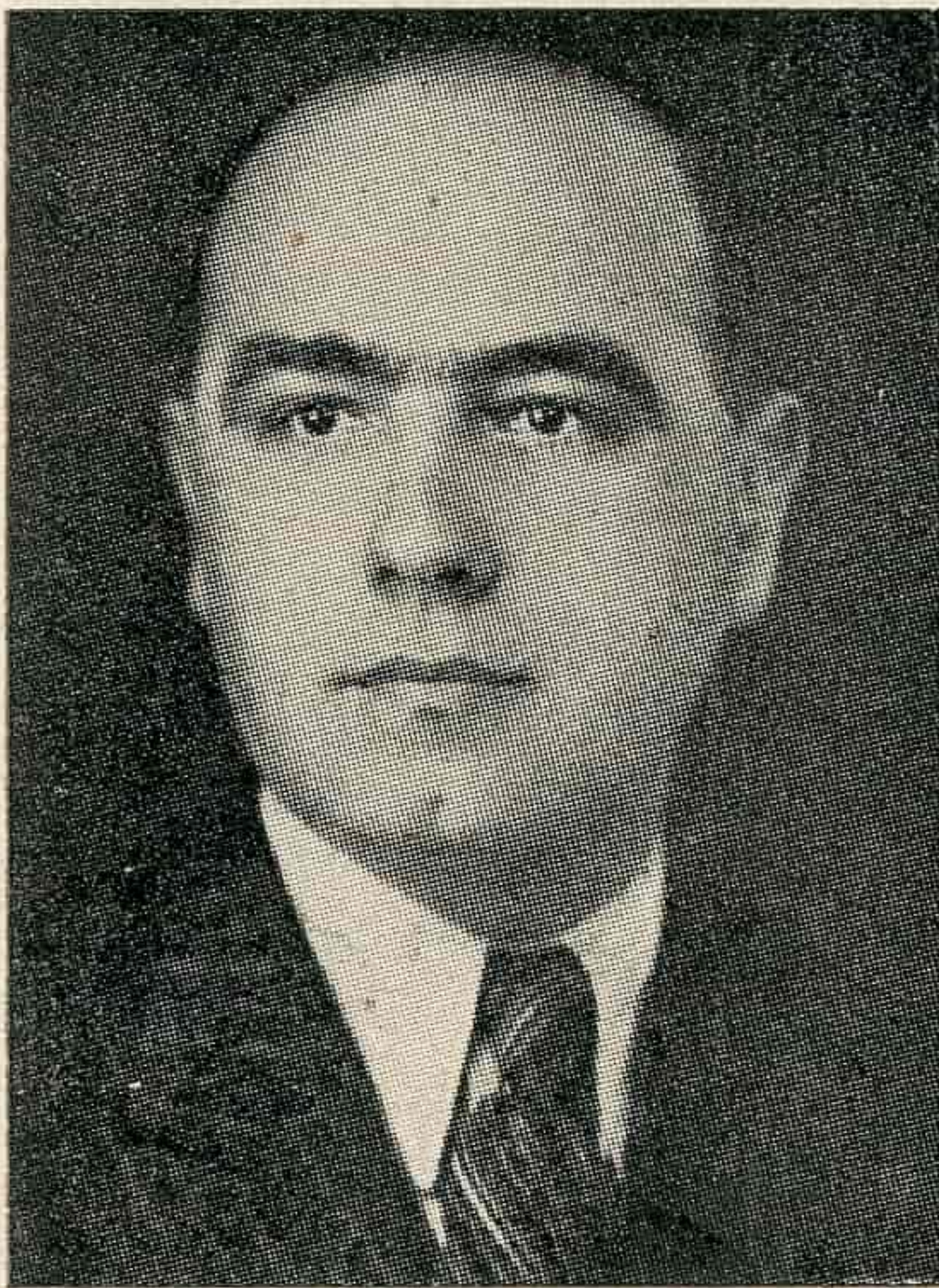
VII

Школе, учитељ, његово образовање и положај

(Од 1918—1938 год.)

Radoje L. Knežević, Beograd

Sistem školstva u Jugoslaviji

U svojoj prvoj knjižici »Kroz srednju školu« izložio sam naš školski sistem s naročitim osvrtom na srednju nastavu: tu je najpre trebalo udariti budakom u trnjak i uneti dovoljno svetlosti. Moj prijatelj g. Ivan Dimnik, sa savesnošću koja daje beleg njegovoj ličnosti, bio je ljubazan da prikupi podatke podjednako o svima vrstama škola, da to sistematiše, izradi grafikone i sredi za objavljivanje u časopisu »Učitelj«. Prema tome, ovaj članak je u stvari ponikao zahvaljujući njegovoj i mojoj saradnji i treba da bude potpisan sa naša dva imena, i bez toga združena poslednjih godina zajedničkim nastojanjima. G. Dimnik, iz urođene mu skromnosti,

nije to hteo. Neka bar ovde, i ovako, primi izraz moje iskrene zahvalnosti.

Iz priloženog pregleda će se videti sistem školstva u Jugoslaviji. Dati su, uz svaku školu, potrebni podaci o pravnoj osnovi na kojoj škola počiva, o uslovima za prijem, o zadatku, o trajanju obuke, o ispitima i svedočanstvu, kao i o eventualnom prelazu u druge škole ili o sticanju zvanja posle završenog školovanja.

I.

OSNOVNO I OPŠTE ŠKOLOVANJE I OBRAZOVANJE

I./1. — **Zabavište** — bez ranga. — a) **Zasnovano** (na zakonu ili uredbi, broj i datum): Zakon o narodnim školama (13 §) od 5-XII-1929 Onbr. 97948 (Prosvetni glasnik br. 12 od 1929 godine). — b) **Uslovi za prijem** (tj. prethodno školovanje i minimalna starost): Navršene 4 godine. — v) **Zadatak**: Razvijanje čula i spretnosti igrom i zaposlenjem. — g) **Trajanje obuke** (tj. koliko godina): dve godine. — d) **Ispiti**: nema. — đ) **Završno svedočanstvo** (sa pravom na školski rang i zvanje): nema. — e) **Prelaz** (u više škole ili zvanja, sa minimalnim godinama starosti): Sa navršenih 6 godina (kod dobro razvijene dece) ili 7 godina u osnovnu školu.

I./2. — **Osnovna škola** — bez ranga. — a) **Zasnovana**: Zakon o narodnim školama od 5-XII-1929 godine Onbr. 97948 (Prosvetni glasnik br. 12 od 1929 godine) sa izmenama i dopunama od 7-VII-1930 godine Onbr. 52878 (Prosvetni glasnik br. 7 od 1930 g.). — b) **Uslovi za prijem**: Navršenih 6 godina (kod dobro razvijene dece) ili kod ostale dece navršenih 7 godina u istoj kalendarскоj godini. — v) **Zadatak**: Obavezno osnovno školovanje i obrazovanje za život u pozivu (poljoprivreda, zanat, trgovina i dr.) i za prelaz u škole višeg stepena. — g) **Trajanje obuke**: 4 godine. — d) **Ispiti**: nema. — đ) **Završno svedočanstvo**: O završenoj osnovnoj školi (4 razreda) bez ranga i kvalifikacija. — e) **Prelaz**: Sa navršenih minimalno 10 godina u višu narodnu, građansku ili srednju školu, u nižu stručnu školu i specijalnu poljoprivrednu školu, vojno-zanatlijsku školu, podoficirsku školu (sa navršenih 16 godina), stručnu produžnu školu zanatskog ili trgovačkog smera i dr. — posle navršenih 14 godina.

I./3. — **Škole za defektnu decu** — (gluvonemu, slepu, nerazvijenu i drugu) — bez ranga. — a) **Zasnovana**: Zakon o narodnim školama (§§ 14 i 15) od 5-XII-1929 godine Onbr. 97948 (Prosvetni glasnik br. 12 od 1929 godine) i Pravilnici Onbr. 25611 od 28-III-1931 god., Onbr. 25609 od 28-III-1931 god., Onbr. 25610 od 28-III-1931 god., Onbr. 9905 od 12-II-1932 god., Onbr. 9904 od 12-II-1932 god. i Onbr. 5700 od 30-III-1932 god. — b) **Uslovi za prijem**: Posle navršenih 7 godina starosti i posle pedagoškog i lekarskog pregleda i utvrđenog stanja prema odredbi specijalne komisije za vrstu škole za defektnu decu prema utvrđenoj mani. — v) **Zadatak**: Osnovno školovanje i spremanje za život u zanatu i dr. — g) **Trajanje obuke**: 6—8 godina prema vrsti škole za defektnu decu. — d) **Ispiti**: Nema. — đ) **Završno svedočanstvo**: O završenoj školi za defektnu decu posle završenog najvišeg razreda, a bez ranga i kvalifikacija. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 15 godina u zanat i produžnu zanatsku školu ili u specijalne škole za obrazovanje ove dece.

I./4. — **Viša narodna škola** — bez ranga. — a) **Zasnovana**: Zakon o narodnim školama Onbr. 97948 (Prosvetni glasnik br. 12 od 1929 godine) i izmene i dopune od 7-VII-1930 god., Onbr. 52878

(Prosvetni glasnik br. 7 od 1930 godine). — b) **U slovi za prijem**: Svršena osnovna škola, tj. minimalno navršenih 10 godina. — v) **Z a d a t a k**: Opšte obrazovanje i razvijanje smisla za zanat, trgovinu i poljoprivredu. — g) **T r a j a n j e o b u k e**: 4 godine. — d) **I s p i t i**: Nema. — đ) **Z a v r š n o s v e d o č a n s t v o**: O završenoj višoj narodnoj školi (4 razreda) bez ranga i kvalifikacija. — e) **P r e l a z**: Sa minimalno navršenih 14 godina starosti i 2 razreda više narodne škole u mušku ili žensku zanatsku školu; sa navršenih 14 godina života i 4 razreda više narodne škole u zanat ili trgovinu kao šegrt; do 14 godina starosti i koji razred više narodne, u građansku ili srednju školu.

I./5. — **Gradanska škola** — sa rangom nepotpune srednje škole. — a) **Z a s n o v a n a**: Zakon o građanskim školama od 5-XII-1931 g. (Prosvetni glasnik br. 12 od 1931 godine). — b) **U slovi za prijem**: Svršena osnovna škola ili koji razred više narodne ili niže srednje škole, tj. sa minimalno navršenih 10 godina i maksimalno 14 godina. — v) **Z a d a t a k**: Praktična znanja za trgovačka, zanatlika, industrijska i poljoprivredna zanimanja i spremanje za srednje stručne škole. — g) **T r a j a n j e o b u k e**: 4 godine. — d) **I s p i t i**: Završni ispit posle završenog 4 razreda. — đ) **Z a v r š n o s v e d o č a n s t v o**: Završnog ispita građanske škole sa rangom nepotpune srednje škole i kvalifikacijama po § 45/1 Zakona o činovnicima za zvanja od X do VII grupe. — e) **P r e l a z**: Posle završena 2 razreda i sa navršenih 14 godina u nižu žensku ili mušku zanatsku školu, zanatličku školu, železničku zanatličku školu; sa navršenih 14 godina starosti i 4 razreda i završenim ispitom u učiteljsku školu ili druge stručne škole, tj. žensku stručnu učiteljsku školu, dvorazrednu trgovačku školu, trgovačku akademiju, pomorsko-trgovačku akademiju, srednju poljoprivrednu školu, srednju tehničku školu.

I./6. — **Niža srednja škola** — (Realna gimnazija, Realka i Klasična gimnazija) — sa rangom nepotpune srednje škole. — a) **Z a s n o v a n a**: Zakon o srednjim školama od 31-VIII-1929 god. (Prosvetni glasnik br. 9 od 1929 godine) i izmene i dopune od 29-VII-1931 god. Snbr. 25065 (Prosvetni glasnik br. 7 od 1931 godine). — b) **U slovi za prijem**: Navršena osnovna škola, tj. sa minimalno navršenih 10 godina a najviše 13 godina i prijemni ispit. — v) **Z a d a t a k**: Spremanje za prelaz u više srednje škole i za napredovanje u pozivu. — g) **T r a j a n j e o b u k e**: 4 godine. — d) **I s p i t i**: Niži tečajni ispit (mala matura) posle završenog 4 razreda. — đ) **Z a v r š n o s v e d o č a n s t v o**: O nižem tečajnom ispitu sa rangom nepotpune srednje škole i kvalifikacijama po § 45/1 Zakona o činovnicima za zvanja od X do VII grupe. — e) **P r e l a z**: Sa navršenih 14 godina u višu srednju školu, učiteljsku školu, žensku stručnu učiteljsku školu, dvorazrednu trgovačku školu, trgovačku akademiju, pomorsko-trgovačku akademiju, srednju poljoprivrednu školu, srednju tehničku školu, a sa 2 razreda niže srednje škole i navršenih 13 godina u mušku ili žensku zanatsku školu.

I./7. — **Viša srednja škola** — (Realna gimnazija, Realka i Klasična gimnazija) — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Z a s n o v a n a**: Zakon o srednjim školama od 31-VIII-1929 god. P.br. 19311

(Prosvetni glasnik br. 9 od 1929 godine) i izmene i dopune od 29-VII-1931 god. Snbr. 25065 (Prosvetni glasnik br. 7 od 1931 god.). — b) **U s l o v i z a p r i j e m**: Niža srednja škola sa položenim nižim tečajnim ispitom, tj. 14 godina starosti. — v) **Z a d a t a k**: Za napredovanje u pozivu i za stručno naučno usavršavanje na visokim školama i univerzitetima. — g) **T r a j a n j e o b u k e**: 4 godine. — d) **I s p i t i**: Viši tečajni ispit, tj. ispit zrelosti — velika matura. — đ) **Z a v r š n o s v e d o č a n s t v o**: O višem tečajnom ispitu, tj. velikoj maturi, sa rangom potpune srednje škole i kvalifikacijama po § 45/2 Zakona o činovnicima za zvanja od IX do V grupe. — e) **P r e l a z**: Sa navršenih 18 godina na univerzitet ili u činovničke ili druge praktične pozive i više škole.

I./8. — **Univerziteti** — sa rangom univerzitetske fakultetske spreme. — a) **Z a s n o v a n i**: Zakon o univerzitetima od 28-VI-1930 godine P.br. 24755 (Prosvetni glasnik br. 7 od 1930). — **U s l o v i z a p r i j e m**: Sa višim tečajnim ispitom potpune srednje škole, tj. minimalno navršenih 18 godina starosti, na sve fakultete univerziteta; sa diplomskim ispitom Bogoslovije na bogoslovski fakultet; sa diplomskim ispitom Učiteljske škole, sa vrlo dobrim uspehom, na Filozofski fakultet (pedagoška grupa) do 1940/41 godine, bez prava na druge grupe i fakultete; sa završenom Šerijatsko-sudačkom školom na Pravni fakultet po položenom prijemnom ispitu. — v) **Z a d a t a k**: Fakultetsko obrazovanje, i to na: 1) Filozofskom, 2) Pravnom, 3) Bogoslovskom (pravoslavnom ili katoličkom), 4) Medicinskom, sa farmaceutskim otkom, 5) Tehničkom, 6) Veterinarskom, 7) Poljoprivredno-šumarskom fakultetu univerziteta. — g) **T r a j a n j e o b u k e**: 4 godine minimalno, tj. 8 semestara. — d) **I s p i t i**: Diplomski i doktorski. — đ) **Z a v r š n o s v e d o č a n s t v o**: Univerzitetska diploma sa rangom fakultetske univerzitetske spreme i kvalifikacijama po § 45/3 Zakona o činovnicima za zvanja od VIII do II grupe i doktorska diploma. — e) **P r e l a z**: U zvanja za koja se traži univerzitetska fakultetska sprema, sa minimalno navršene 22 godine starosti.

I./8. — a. — **Tehnički fakultet univerziteta** — sa rangom univerzitetskog fakulteta. — a) **Z a s n o v a n**: Uredba po § 41/2 Zakona o univerzitetima od 17-IV-1935 god. P.br. 15042 (Prosvetni glasnik br. 5, 1935 god.). — b) **U s l o v i z a p r i j e m**: Viši tečajni ispit više srednje škole, tj. sa navršenih 18 godina. — v) **Z a d a t a k**: Obrada tehničke nauke i spremanje naučnih i stručnih radnika za sve grane tehnike. — g) **T r a j a n j e o b u k e**: 4 godine, tj. 8 semestara. — d) **I s p i t i**: Završni diplomski ispit univerziteta, stručni ispit i doktorski ispit. — đ) **Z a v r š n o s v e d o č a n s t v o**: Diploma o svršenom tehničkom fakultetu univerziteta sa rangom univerzitetskog fakulteta i kvalifikacijama po § 45/3 Zakona o činovnicima za zvanja od VIII do II grupe, diploma o stručnom ispitu i posle toga doktorska diploma. — e) **P r e l a z**: Sa navršene 22 godine starosti u inženjersku praksu.

I./8. — b. — **Medicinski fakultet univerziteta** — sa rangom univerzitetskog fakulteta. — a) **Z a s n o v a n**: Uredba po § 41/2 Zakona o univerzitetima od 26-XII-1936 god., P.br. 52404/36 (Prosvetni

glasnik br. 1 od 1937 god.). — b) **Uslovi za prijem**: Viši tečajni ispit više srednje škole sa latinskim jezikom, inače dopunski ispit iz latinskog jezika, tj. sa navršenih 18 godina. — v) **Zadatak**: Obrada medicinske nauke, spremanje za lekarsku službu, proučavanje medicinskih i zdravstvenih prilika u zemlji. — g) **Trajanje obuke**: 5 godina, tj. 10 semestara za lekarski poziv, a 4 godine tj. 8 semestara za farmaceutski poziv. — d) **Ispiti**: Završni diplomski ispit za doktora celokupnog lekarstva. — đ) **Završno svedočanstvo**: Univerzitetska diploma za doktora celokupnog lekarstva sa rangom univerzitetskog fakulteta i kvalifikacijama po § 45/3 Zakona o činovnicima za zvanja od VIII do II grupe. — e) **Prelaz**: Sa navršene 23 godine starosti u lekarski poziv, odnosno sa navršene 22 godine starosti u farmaceutski poziv.

I./8. — v. — **Veterinarski fakultet univerziteta** — sa rangom univerzitetskog fakulteta. — a) **Zasnovan**: Uredba po § 41/2 Zakona o univerzitetima od 22-VII-1936 god. P.br. 30281 i § 45 Finansiskog zakona za 1936/37 godinu (Prosvetni glasnik br. 8, 1936 godine). — b) **Uslovi za prijem**: Viši tečajni ispit više srednje škole sa latinskim jezikom ili druge više srednje škole sa dopunskim ispitom iz latinskog jezika, tj. sa navršenih 18 godina starosti. — v) **Zadatak**: Obradivanje veterinarske nauke, stručno spremanje za veterinarski poziv i proučavanje problema veterinarstva. — g) **Trajanje obuke**: 5 godina, tj. 10 semestara. — d) **Ispiti**: Završni diplomski ispit, a za doktorat posle dve godine rada u zavodu još doktorski diplomski ispit. — đ) **Završno svedočanstvo**: Univerzitetska diploma o svršenom veterinarskom fakultetu sa rangom univerzitetskog fakulteta i kvalifikacijama po § 45/3 Zakona o činovnicima za zvanja od VIII do II grupe i doktorska diploma za doktora medicine veterinarstva. — e) **Prelaz**: Sa navršene 23 godine u veterinarski poziv.

I./8. — g. — **Pravni fakultet univerziteta** — sa rangom univerzitetskog fakulteta. — a) **Zasnovan**: Uredba po § 41 Zakona o univerzitetima I.br. 50111 od 20 decembra 1938 godine (Službene novine br. 301 od 31-XII-1938 god. — Prosvetni glasnik br. 1, god. 1939). — b) **Uslovi za prijem**: Viši tečajni ispit (ispit zrelosti) u srednjim školama u kojima se uči latinski jezik, iz ostalih srednjih škola sa dopunskim ispitom iz latinskog jezika i filozofske propedeutike, tj. sa navršenih 18 godina. Svršeni učenici Šerijatsko-sudačke škole sa dopunskim ispitom iz latinskog jezika, narodnog jezika, narodne istorije i filozofske propedeutike. — v) **Zadatak**: Rad na pravnim, društvenim i ekonomskim naukama, opšta sprema iz tih nauka i upućivanje u njihovo izučavanje. — g) **Trajanje obuke**: U opštem kursu 4 godine, tj. 8 semestara; u kursu za doktorat 1 godinu. — d) **Ispiti**: Diplomski ispit na završetku opšteg kursa; doktorski ispit — đ) **Završno svedočanstvo**: Diploma o svršenom pravnom fakultetu sa rangom univerzitetskog fakulteta; diploma doktora prava. — e) **Prelaz**: Sa 22 odnosno 23 godine starosti prelaz u pozive za koje se traži svršen pravni fakultet.

I./8. — d. — **Filozofski fakultet univerziteta** — sa rangom univerzitetskog fakulteta. — a) **Zasnovan**: Uredba prema § 41/2

Zakona o univerzitetima od 17-VII-1927 god. i izmenama od 24-IX-1931 god. P.br. 44940 (Prosvetni glasnik br. 7 od 1927 godine i 18-III-1936 god.). — b) **U s l o v i z a p r i j e m**: Viši tečajni ispit klasične ili realne gimnazije, odnosno realke sa diferencijalnim ispitom iz latinskog jezika; diplomski ispit učiteljske škole sa vrlo dobrim uspehom — ali samo za pedagošku grupu predmeta, tj. sa navršenih 18 godina starosti. — v) **Z a d a t a k**: Da obrađuje nauku i prema stručne radnike na njoj, da prema nastavnike za pojedine njene grane. — g) **T r a j a n j e o b u k e**: 4 godine, tj. 8 semestara. — d) **I s p i t i**: Diplomski i doktorski ispit. — đ) **Z a v r š n o s v e d o č a n s t v o**: Univerzitetska diploma sa rangom svršenog fakulteta univerziteta i kvalifikacijama po § 45/3 Zakona o činovnicima za zvanja od VIII do II grupe. Doktorska diploma za doktora filozofije. — e) **P r e l a z**: Sa minimalno 22 godine starosti u profesorski i druge pozive za koje se traži filozofska univerzitetska sprema.

I./8. — đ. — **Poljoprivredni fakultet univerziteta** — sa rangom univerzitetskog fakulteta. — a) **Z a s n o v a n**: Uredba od 21 septembra 1924 god. (Univerzitetski kalendar 1924/25 godina, strana 280). — b) **U s l o v i z a p r i j e m**: Svedočanstvo o višem tečajnom ispitu više srednje škole, tj. minimalno navršenih 18 godina starosti. — v) **Z a d a t a k**: Da obrađuje poljoprivredne i šumarske nauke, da proučava prirodne, privredne i socijalne prilike naše zemlje, pa naučne rezultate primenjuje na našu privredu, i da teoriski i praktički sprema poljoprivrednike i šumare po svima granama. — g) **T r a j a n j e o b u k e**: 4 godine, tj. 8 semestara. — d) **I s p i t i**: Diplomski i doktorski ispit. — đ) **Z a v r š n o s v e d o č a n s t v o**: Univerzitetska diploma sa rangom svršenog fakulteta univerziteta i kvalifikacijama po § 45/3 Zakona o činovnicima za zvanja od VIII do II grupe. Doktorska diploma za doktora poljoprivrede. — e) **P r e l a z**: Sa navršene 22 godine starosti u poljoprivredni ili šumarski poziv za koji se traži univerzitetska fakultetska sprema.

I./8. — e. — **Teološki fakultet univerziteta** — (Pravoslavni bogoslovski, Katolički bogoslovski i Viša islamska šerijatsko-teološka škola) — sa rangom univerzitetskog fakulteta. — a) **Z a s n o v a n**: *Pravoslavni* — Uredba prema § 41 Zakona o univerzitetima od 17 maja 1935 g. odnosno 8 juna 1935 g. Snbr. 21446 (Službene novine od 11 juna 1935 g., Prosvetni glasnik br. 6 od 1935 g. i Univerzitetski kalendar 1924/25 god., str. 266); *Katolički* — Uredba P.Br. 19793 od 17-V-1935 g. (Službene novine br. 133—XXXIII od 11-VI-1935 god.). *Islamski*: Prema § 43 Finansiskog zakona za 1936/37 godinu i Zakonu o Islamskoj verskoj zajednici izdana Uredba P.Br. 12191 od 30-III-1937 god. (Prosvetni glasnik br. 4, 1937 god.). — b) **U s l o v i z a p r i j e m**: *Pravoslavni*: Položeni viši tečajni ispit sa eventualnim dopunskim ispitom iz latinskog jezika, tj. sa navršenih 18 godina starosti, ili ispit zrelosti sa vrlo dobrim uspehom pravoslavne bogoslovije, tj. sa navršenih 20 godina starosti; *Katolički*: Položeni viši tečajni ispit sa eventualnim dopunskim ispitom iz latinskog jezika, tj. sa navršenih 18 godina starosti; *Islamski*: Viši tečajni ispit i svedočanstvo šerijatske gimnazije u Sarajevu ili Velike medrese u Skoplju ili ispit zrelosti u Gazi-Husrevbegovoj medresi u Sarajevu ili Gazi-Isabegovoj medresi u Skoplju ili viši tečajni ispit državne

gimnazije sa eventualnim dopunskim ispitom, tj. sa minimalno 18 godina, a ne više od 24 godine života. — v) **Zadatak**: *Pravoslavni*: Da obrađuje bogoslovsku nauku i sprema stručne radnike na njoj, — da daje sveštenike sa višom bogoslovskom spremom, nastavnike za bogoslovne predmete u stručnim i srednjim školama i osoblje za sudsku i administrativnu crkvenu službu. — Isto i za *katolike*. — Za *islam*: da neguje islamsku šerijatsko-teološku nauku i sprema za državnu, samoupravnu i versku službu i nastavnike, za koju službu se traži viša islamska šerijatsko-teološka sprema, kao i za zvanja po § 201 Ustava Islamske verske zajednice od 24 oktobra 1936 g. — g) **Trajanje obuke**: 4 godine, tj. 8 semestara. — d) **Ispiti**: Diplomski i doktorski ispit. — đ) **Završno svedočanstvo**: Univerzitetska diploma sa rangom svršenog fakulteta univerziteta i kvalifikacijama po § 45/3 Zakona o činovnicima za zvanja od VIII do II grupe. Doktorska diploma za doktora teologije. — e) **Prelaz**: Sa navršene 22 odnosno 24 godine starosti u sveštenučku praksu, za nastavničku ili crkvenu službu za koju se traži viša teološka sprema.

II.

POLJOPRIVREDA I DOMAĆINSTVO

II./1. — **Niža poljoprivredna škola** — sa rangom nepotpune srednje škole. — a) **Zasnovana** (na zakonu ili uredbi, broj i datum): Srpski zakon o nižim školama za poljsku poljoprivredu od 4-XII-1896 g. sa izmenama i dopunama od 28-VIII-1920 g. — b) **Uslovi za prijem** (tj. prethodno školovanje i minimalna starost): Posle navršene osnovne škole sa navršenih 10 godina. — v) **Zadatak**: Praktična znanja zemljoradnika za korisno gazdovanje. — g) **Trajanje obuke** (tj. koliko godina): 2 godine, a za krajeve »u kojima su pismenost i kultura uopšte slabi« 2½ odnosno 3 godine. — d) **Ispiti**: (na završetku obuke): godišnji ispit. — đ) **Završno svedočanstvo** (sa pravom na školski rang i zvanje): Završno svedočanstvo sa rangom nepotpune srednje škole i kvalifikacijama za zvanja po § 45/1 Zakona o činovnicima od X do VII grupe. — e) **Prelaz** (u više škole ili zvanja, sa minimalnim godinama starosti): Sa navršenih 12 godina starosti ostaje u zemljoradničkom pozivu.

II./2. — **Niža specijalna poljoprivredna škola** — sa rangom niže srednje škole. — a) **Zasnovana**: Zakon od 30-XI-1921 g. (Glasnik Ministarstva poljoprivrede od 1923 godine, strana 60—67 sv. 1). — b) **Uslovi za prijem**: Svršena osnovna škola, tj. 10 godina starosti. — v) **Zadatak**: Stručna sprema specijalnih poljoprivrednih grana u školi i tečajevima za: mlekarstvo, živinarstvo, pčelarstvo, svilarstvo, ribarstvo, podrumarstvo, livadarstvo, voćarstvo, dućanstvo, itd. — g) **Trajanje obuke**: 1 do 3 godine. — d) **Ispiti**: Godišnji ispit. — đ) **Završno svedočanstvo**: Završno svedočanstvo sa rangom niže srednje škole i kvalifikacijama za zvanja po § 45/1 Zakona o činovnicima od X do VII grupe. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 13 godina starosti ostaje u zanatu prema specijalnom stručnom obrazovanju kao trgovac ili zemljoradnik.

II./3. — **Škola za domaćice** — bez ranga. — a) **Zasnovana**: Zakon o narodnim školama §§ 154 i 155 od 5-XII-1929 god. i Uredba o domaćičkim školama zasnovana na § 43 Finans. zakona za 1936/37 M.S.Br. 234, P.Br. 12295 (Prosvetni glasnik 1937 god. br. 5). — b) **Uslovi za prijem**: Navršena viša narodna škola sa 15 godina života, a ne starija od 20 godina, ili navršena osnovna škola sa istim uslovima. — v) **Zadatak**: Obrazovanje i osposobljenje za dobre domaćice, žene, majke, korisne članice društvene zajednice i valjane građanke; rad na kulturnom preporodaju porodice. — g) **Trajanje obuke**: Jedna godina, a po potrebi može Ministarstvo prosvete produžiti školovanje. — d) **Ispiti**: Javni ispit na završetku. — đ) **Završno svedočanstvo**: Svedočanstvo o završnom ispitu domaćičke škole — bez ranga. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 15 godina starosti u praktični poziv kao domaćica.

II./4. — **Viša ženska domaćička škola u Zagrebu i dr. E. Kreka u Šiški kod Ljubljane** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o domaćičkim školama (§ 83/4) zasnovana na § 43 Finansiskog zakona za 1936/37 godinu M.S.Br. 234, P.Br. 12295 (Prosvetni glasnik br. 5 za 1937 godinu). — b) **Uslovi za prijem**: Niža srednja ili građanska škola sa završnim ispitom, tj. sa navršenih 14 godina starosti. — v) **Zadatak**: Osposobljenje za vođenje kućanstva i osnovna znanja iz svih grana poljoprivrede i spremanje nastavnica za privatne škole za domaćice. — g) **Trajanje obuke**: 5 godina. — d) **Ispiti**: Završni ispit. — đ) **Završno svedočanstvo**: Svedočanstvo o završnom ispitu Više ženske domaćičke škole, sa rangom potpune srednje škole. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 19 godina starosti za nastavnice privatnih domaćičkih škola ili u praksi kao domaćica.

II./5. — **Srednja poljoprivredna škola** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Zakon o srednjim poljoprivrednim školama od 27-XII-1920 god. — b) **Uslovi za prijem**: 4 razreda srednje, građanske škole ili niža poljoprivredna škola sa prijemnim ispitom, a ne manje od 15 i ne više od 19 godina starosti. — v) **Zadatak**: Teoretsko i praktično spremanje u poljoprivrednoj struci za samostalno rukovanje privrednim dobrom ili za državnu službu u poljoprivredi. — g) **Trajanje obuke**: 4 godine, tj. 3 godine teorije i 1 godina praktično za specializiranje. — d) **Ispiti**: Završni ispit. — đ) **Završno svedočanstvo**: Svedočanstvo o završnom ispitu sa rangom potpune srednje škole i kvalifikacijama po § 45/2 Zakona o činovnicima za zvanja od IX do V grupe. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 19 godina starosti ostaje u poljoprivrednom pozivu ili u službi kao činovnik ili nastavnik u poljoprivrednim ustanovama.

II./6. — **Državna učiteljska domaćička škola** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o domaćičkim školama zasnovana na § 43 Finansiskog zakona za 1936/37 godinu M.S.Br. 234, P.Br. 12295/37 (Prosvetni glasnik br. 5 za 1937 god.). — b) **Uslovi za prijem**: Niži tečajni ispit niže srednje škole ili završni ispit građanske škole sa vrlo dobrim uspehom, tj. navršenih 14 godina a ne više od 17 godina. — v) **Zadatak**: Stručno

obrazovanje učiteljica škola i tečajeva za domaćice za nacionalnu, prosvetnu i kulturnu delatnost u domu i narodu. — g) **Trajanje obuke**: 4 godine, a Ministarstvo prosvete može produžiti školovanje na 5 godina. — d) **Ispiti**: Diplomski završni ispit zrelosti (Pravila Onbr. 42/88 od 2-VI-1932 god. — Prosvetni glasnik br. 6 od 1932 godine) sa rangom potpune srednje škole i kvalifikacijama po § 45/2 Zakona o činovnicima za zvanja od IX do V grupe. — Praktični učiteljski ispit, tj. državni stručni ispit za učiteljice domaćičkih škola (Onbr. 75309 od 30-IX-1932 god. — Prosvetni glasnik br. 10 od 1932 godine). — đ) **Završno svedočanstvo**: Diploma o završenoj učiteljskoj domaćičkoj školi. — Diploma o položenom praktičnom državnom stručnom ispitu za učiteljicu domaćičkih škola. — e) **Prelaz**: Sa navršениh 19 godina starosti sposobljenje za nastavničku službu u domaćičkim školama i tečajevima, a za stalnost u službi položeni praktični stručni učiteljski ispit posle pet godina nastavničke službe.

III.

ZANAT I INDUSTRIJA

III./1. — **Šegrtska stručna produžna škola zanatskog smera** — sa rangom 2 razreda građanske škole. — a) **Zasnovana** (na zakonu ili uredbi, broj i datum): Uredba o uslovima pod kojima se mogu polagati pomoćnički i majstorski ispiti na osnovu § 29 Zakona o radnjama od 5-XI-1931 god. (Glasnik stručne nastave br. 16 od 1935 god.) — Uredba o stručnim produžnim školama I.Br. 39880/X od novembra 1934 god. i o izmenama I.Br. 29844/X od 7-VIII-1936 (Glasnik stručne nastave br. 21/22, str. 51 i 57), zasnovana na Zakonu o radnjama od 5-XI-1931 god. § 302. — b) **Uslovi za prijem** (tj. prethodno školovanje i minimalna starost): Navršениh 14 godina starosti, telesno sposobna deca; izuzetno fizički sposobna deca sa navršениh 12 godina starosti u krajevima gde nema više narodne škole — sa završenom osnovnom školom ili ekvivalentnom školom po Pravilniku za primanje u zanat (§§ 24, 26 i 460 Zakona o radnjama; Glasnik stručne nastave br. 13 od 1934 godine, str. 21). Šegrti sa nižom srednjom ili građanskom školom ne pohađaju stručnu produžnu školu i mogu bez iste biti proizvedeni za pomoćnike (Odluka I.br. 32.815 od 8-XI-1929 god. — Glasnik stručne nastave br. 1 od 1929, str. 5 tač. 14). — v) **Zadatak**: Stručno teoretsko i praktično obrazovanje učenika (šegrt) za zanat. — g) **Trajanje obuke** (tj. koliko godina): tri godine, po 10 časova nedeljno i 2 časa u uzornoj radionici. — d) **Ispiti** (na završetku obuke): Završni ispit po završetku trećeg razreda stručne produžne zanatske škole i pomoćnički (kalfenski) ispit. — đ) **Završno svedočanstvo** (sa pravom na školski rang ili zvanje): Svedočanstvo o svršenoj stručnoj produžnoj školi zanatskog smera sa rangom dva razreda niže srednje škole (Glasnik stručne nastave br. 16 od 1935 god., str. 46) i kvalifikacija za zvanje zvaničnika po § 10 Zakona o činovnicima i § 11 Zakona o saobraćajnom osoblju (Uredba o rangu stručnih škola prema srednjoj i drugim školama čl. 1/6 P.br. 13.767 od 1 maja 1933 godine

po § 7/2 Zakona o činovnicima i § 8 Zakona o saobraćajnom osoblju). Pomoćničko (kalfensko) pismo (svedočanstvo). — e) **Prelaz** (u više škole ili zvanja, sa minimalnim godinama starosti): Sa navršenih 17 godina starosti i pomoćničkim (kalfenskim) svedočanstvom postaje zanatski pomoćnik (kalfa) i može produžiti u zanatu pomoćničku praksu i pohađati majstorsko-delovodsku školu kod Srednje tehničke škole.

III./2. — **Pomoćnik (kalfa) u zanatu** — sa rangom prema prethodnoj školskoj spremi. — a) **Zasnovano**: Uredba o uslovima pod kojima se mogu polagati pomoćnički i majstorski ispiti na osnovu § 29 Zakona o radnjama (Glasnik stručne nastave br. 16 od 1935 godine). — b) **Uslovi za prijem**: Pomoćnički (kalfenski) ispit i svedočanstvo o svršenoj stručnoj produžnoj školi zanataskog smera ili ekvivalentnom školovanju po Pravilniku za zanat (§§ 24, 26 i 460 Zakona o radnjama; Glasnik stručne nastave br. 13 od 1934 godine), tj. sa navršenih 17 godina. — v) **Zadatak**: Praktično obrazovanje za samostalno vođenje zanata. — g) **Trajanje obuke**: Tri godine. — d) **Ispiti**: Majstorski ispit. — đ) **Završno svedočanstvo**: Esnafsko pismo, opredeljenje za samostalan rad i profesiju (Kalfensko pismo nije nikakav dokaz o kvalifikacijama po Zakonu o činovnicima — rang se određuje prema prethodnoj školskoj spremi (Odluka I.br. 32.815/N od 8-XI-1929 god.; Glasnik stručne nastave br. 1 od 1929 god., str. 4). — e) **Prelaz**: Sa navršenih 20 godina života osposobljen je za samostalno vođenje zanata.

III./3. — **Ženska zanatska škola** — sa rangom nepotpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Zakon o ženskim zanatskim školama i stručnim ženskim učiteljskim školama od 31-III-1932 god. I.br. 9856/O (Glasnik stručne nastave br. 6 od 1932 godine, I.br. 20 od 1936 godine). — b) **Uslovi za prijem**: dva razreda građanske ili srednje škole, sa navršenih 14 a najviše 16 godina, ili iz drugog pripravnog razreda ove škole. U prvi pripralni razred primaju se učenice sa navršenom osnovnom školom i navršenih 12 godina, a u drugi razred sa 13—15 godina ili navršenim kojim razredom srednje škole. — v) **Zadatak**: Opšta i stručna sprema i osposobljavanje za samostalan rad u zanatu: za rublje, odela, umetne radove, šešire, steznike, umetničko cveće, pletenje, ćilimarstvo i dr. — g) **Trajanje obuke**: Tri godine, i to: dve godine u razredu i jedna godina u radionici; u pripravnom razredu. — d) **Ispiti**: Završni niži tečajni ispit. — đ) **Završno svedočanstvo**: O završnom ispitu sa rangom nepotpune srednje škole za struku. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 17 godina u zanat.

III./4. — **Muška zanatska škola** — sa rangom nepotpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Zakon o srednjim tehničkim školama od 31-III-1932 godine I.br. 9857/O (Glasnik stručne nastave br. 6 od 1932 god.). — b) **Uslovi za prijem**: Dva razreda srednje, građanske ili više narodne škole sa navršenih 14 godina, izuzetno sa 12—14 godina i fizičkom sposobnošću (I.br. 33937/X od 4-X-1934 godine; Glasnik stručne nastave br. 14 od 1934 godine, str. 57). — v) **Zadatak**: Teoriska i praktična stručna sprema za samostalan zanat. — g) **Trajanje obuke**: Dve do četiri godine prema

vrsti škole. — d) Ispiti: Završni niži tečajni ispiti. — đ) Završno svedočanstvo: O završnom ispitu, sa rangom nepotpune srednje škole za struku, sprema za pomoćnika bez polaganja drugih ispita (Odluka I.br. 32815/N od 8-XI-1929; Glasnik stručne nastave br. 1 od 1929 g., str. 5 tač. 21). — e) Prelaz: Sa navršenih 18 godina (odnosno 16) ostaje u zanatu sa pogodnostima iz Zakona o radnjama za polaganje pomoćničkog i majstorskog ispita.

III./5. — **Srednja tehnička škola** — sa rangom nepotpune srednje škole. — a) Zasnovana: Zakon o srednjim tehničkim i muškim zanatskim školama od 31-III-1932 godine I.Br. 9857/O (Glasnik stručne nastave br. 6 od 1932 god.). — b) Uslovi za prijem: Nepotpuna srednja ili muška zanatska škola (dopunski ispit) sa završnim ispitom ili građanska škola sa završnim ispitom, tj. sa navršenih 14 godina ili majstorsko delovodska škola, tj. sa 19 godina. — v) Zadatak: Teoriska, praktična i stručna sprema u pojedinim granama tehničke struke. — g) Trajanje obuke: Četiri godine. — d) Ispiti: Završni viši tečajni ispit. — đ) Završno svedočanstvo: Diploma o završenom višem tečajnom ispitu sa rangom potpune srednje škole. — e) Prelaz: U zanat bez staža za samostalno obavljanje posla i polaganje pomoćničkog, majstorskog i drugih ispita prema Zakonu o radnjama — sa navršenih 18 godina.

III./5. — **Srednja tehnička škola** — sa rangom potpune srednje škole. — a) Zasnovana: Zakon o srednjim tehničkim školama od 31-III-1932 godine I.br. 9857/O (Glasnik stručne nastave br. 6 od 1932 god.). — b) Uslovi za prijem: Pomoćnički (kal-fenski) ispit i tri razreda stručne produžne škole, tj. sa navršenih 17 godina. — v) Zadatak: Praktična i stručna sprema za samostalan zanat. — g) Trajanje obuke: Dve do četiri godine prema struci. — d) Ispiti: Završni niži tečajni ispit. — đ) Završno svedočanstvo: O završnom ispitu sa rangom nepotpune srednje škole (Odluka I.br. 32815/N od 8-XI-1929 godine; Glasnik stručne nastave br. 1 od 1929 godine, str. 5 tač. 17 i tač. 21); — sprema za majstora, obrtnika, bez polaganja drugih ispita. — e) Prelaz: Sa navršenom 21 godinom ostaje se u zanatu.

III./7. — **Geometarski otek kod Državne srednje tehničke škole** — sa rangom potpune srednje škole. — a) Zasnovan: Zakon o srednjim tehničkim muškim zanatskim školama §§ 6, 14, 24, 95 i 96 I.br. 9857/O od 1932 god. (Glasnik stručne nastave br. 6 od 1932 godine) i Rešenje Br. 9586/X od 5-IX-1932 godine (Glasnik stručne nastave br. 7 od 1932 godine, str. 24). — b) Uslovi za prijem: Po § 24 Zakona o srednjim tehničkim školama — niži tečajni ispit niže srednje škole, završni ispit građanske škole, završni ispit majstorsko-delovodske ili muške zanatske škole. — v) Zadatak: Spremanje za geometarsku službu. — g) Trajanje obuke: Četiri godine. — d) Ispiti: Završni viši tečajni ispit. — đ) Završno svedočanstvo: Diploma o višem tečajnom ispitu sa rangom potpune srednje škole. — e) Prelaz: Sa navršenih 18 godina starosti u geometarsku struku.

III./8. — **Ženska stručna učiteljska škola** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Zakon o ženskim zanatskim i ženskim stručnim učiteljskim školama od 31-III-1932 godine I.br. 9856/O (Glasnik stručne nastave br. 6 od 1932 god., br. 20 od 1936 godine). — b) **Uslovi za prijem**: Gradanska ili niža srednja škola sa završnim ispitom i odličnim uspehom, tj. sa navršenih 14 godina. — v) **Zadatak**: Spremanje učiteljica ženskog ručnog rada. — g) **Trajanje obuke**: Pet godina, i to četiri godine u razredu i jedna godina u radionici. — d) **Ispiti**: Posle četiri godine za prelaz u radionicu teoretski ispit, a posle pet godina stručni diplomski ispit. — d) **Završno svedočanstvo**: Diploma o višem tečajnom ispitu sa rangom potpune srednje škole. — e) **Prelaz**: Za stručne nastavnice (veština) u građanskim, srednjim i učiteljskim školama sa navršenih 19 godina.

IV.

TRGOVINA

IV./1. — **Šegrtska stručna produžna škola trgovačkog smera** — sa rangom 2 razreda građanske škole. — a) **Zasnovana** (Na zakonu ili Uredbi): Uredba o uslovima pod kojima se mogu polagati pomoćnički i majstorski ispiti na osnovu § 29 Zakona o radnjama od 5-XI-1931 godine (Glasnik stručne nastave br. 16 od 1935 god.) — Uredba o stručnim produžnim školama I.br. 39880/X od novembra 1934 god. i o izmenama I.br. 29844/X od 7-VIII-1936 god. (Glasnik stručne nastave br. 21/22 str. 51 i 57) zasnovana na Zakonu o radnjama od 5-XI-1931 godine § 302. — b) **Uslovi za prijem**: (tj. prethodno školovanje i minimalna starost): Navršenih 14 godina starosti; telesno sposobna deca izuzetno sa navršenih 12 godina starosti u krajevima gde nema više narodne škole, sa završenom osnovnom školom ili ekvivalentnom školom po Pravilniku za primanje u trgovinu (§§ 19 i 460 Zakona o radnjama; Glasnik stručne nastave br. 13 od 1934 godine str. 28). Šegrti sa nižom srednjom ili građanskom školom ne pohađaju stručnu produžnu školu i mogu bez iste biti proizvedeni za pomoćnike (Odluka I.br. 32815 od 8-XI-1929 godine; Glasnik stručne nastave br. 1 od 1929 god., str. 5 tač. 14). — v) **Zadatak**: Stručno teorijsko i praktično obrazovanje učenika (šegrti) za trgovinu. — g) **Trajanje obuke** (tj. koliko godina): Tri godine po 10 časova nedeljno i 2 časa u uzornoj trgovini. — d) **Ispiti**: Završni ispit po završetku trećeg razreda stručne produžne trgovačke škole i pomoćnički (kalfenski) ispit. — d) **Završno svedočanstvo** (sa pravom na školski rang ili zvanje): Svedočanstvo o svršenoj stručnoj produžnoj školi trgovačkog smera sa rangom 2 razreda građanske škole (Glasnik stručne nastave br. 16 od 1935 god., str. 46) i kvalifikacije za zvanje zvaničnika po § 10 Zakona o činovnicima i § 11 Zakona o saobraćajnom osoblju (Uredba o rangu stručnih škola prema srednjoj i drugim školama čl. 1/6 P.br. 13767 od 1 maja 1933 godine po § 7/2 Zakona o činovnicima i § 8 Zakona o saobraćajnom osoblju). Pomoćničko (kalfensko) pismo (svedočanstvo): Sa navršenih 17 godina starosti i pomoćničkim ispit-

nim svedočanstvom postaje trgovački pomoćnik (kalfa) i može produžiti u trgovini pomoćničku praksu.

IV./2.— **Niža stručna produžna škola trgovačko zanatske omladine** — sa rangom dva razreda građanske škole (Glasnik stručne nastave br. 19 od 1936 godine str. 3). — a) **Zasnovana**: Na osnovu §§ 297 i 441 Zakona o radnjama i čl. 30 i 59 Uredbe o stručnim produžnim školama — I.br. 28359/X od 3 septembra 1936 godine (u Glasniku stručne nastave br. 21/22 od 1936 god.). — b) **Uslovi za prijem**: U prvi razred sa svršenom osnovnom školom, telesno sposobna, sa navršenih 14 godina; u drugi razred iz prvog razreda ili sa 2 razreda građanske ili niže srednje škole — v) **Zadatak**: Teorisko i praktično stručno obrazovanje trgovačkih učenika (šegrta) za trgovačku struku. — g) **Trajanje obuke**: 6 godina, i to 4 godine u nižoj trgovačkoj školi po 5—9 časova nedeljno. — d) **Ispiti**: Komisiski razredni ispiti na završetku svakog razreda. — đ) **Završno svedočanstvo**: Svedočanstvo o svršenoj nižoj trgovačkoj školi zanatsko-trgovačke omladine sa rangom dva razreda građanske škole u struci i kvalifikaciji za zvanika po § 10 Zakona o činovnicima. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 18 godina u trgovačku praksu kao pomoćnik i u višu stručnu produžnu školu trgovačko-zanatske omladine.

IV./3. — **Viša stručna produžna škola trgovačko-zanatske omladine** — sa rangom nepotpune srednje škole (Glasnik stručne nastave br. 19 od 1936 godine). — a) **Zasnovana**: Na osnovu §§ 290 i 441 Zakona o radnjama i čl. 30 i 59 Uredbe o stručnim produžnim školama — I. br. 28359/X od 3 septembra 1936 godine (Glasnik stručne nastave br. 21/22 od 1936 god.). — b) **Uslovi za prijem**: Iz četvrtog razreda niže stručne produžne škole trgovačko-zanatske omladine, tj. sa navršenih 18 godina. — v) **Zadatak**: Teoretsko i praktično stručno obrazovanje trgovačkih pomoćnika (kalfi) za trgovačku struku. — g) **Trajanje obuke**: Šest godina, tj. 2 godine u višoj stručnoj produžnoj školi trgovačke omladine po 5—9 časova nedeljno. — d) **Ispiti**: Komisiski završni ispiti na završetku svakog razreda i završni ispit. — đ) **Završno svedočanstvo**: Svedočanstvo o svršenoj višoj stručnoj produžnoj školi trgovačko-zanatske omladine sa rangom 4 razreda nepotpune srednje škole i kvalifikacija po § 45/1 Zakona o činovnicima za zvanja od X—VII grupe za struku. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 20 godina produžava rad u trgovačkoj praksi.

IV./4. — **Pomoćnik (kalfa) u trgovini** — sa rangom prema prethodnoj školskoj spremi. — a) **Zasnovana**: Uredba o uslovima pod kojima se mogu polagati pomoćnički i majstorski ispiti na osnovu § 29 Zakona o radnjama (Glasnik stručne nastave br. 16 od 1935 godine). — b) **Uslovi za prijem**: Pomoćnički (kalfenski) ispit i svedočantsvo o svršenoj stručnoj produžnoj školi trgovačkog smera ili ekvivalentnom školovanju po Pravilniku za zanat (§§ 19 i 460 Zakona o radnjama; Glasnik stručne nastave br. 13 od 1934 god., str. 28), tj. sa navršenih 17 godina starosti. — v) **Zadatak**: Praktično obrazovanje za samostalno vođenje trgovine. — g) **Trajanje obuke**: Tri godine. — d) **Ispiti**: Majstorski ispit za samo-

stalno vođenje zanata odnosno trgovine. — d) **Završno svedočanstvo**: Esnafsko pismo, osposobljenje za samostalan rad u profesiji (kalfensko pismo nije nikakav dokaz o kvalifikacijama po Zakonu o činovnicima — rang se određuje prema prethodnoj školskoj spremi). Odluka I.br. 32815/N od 8-IX-1929 godine, Glasnik stručne nastave br. 1 od 1929 godine, str. 4. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 20 godina života osposobljen je za samostalno vođenje trgovine.

IV./5. — **Dvorazredna trgovačka škola** — sa rangom nepotpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Zakon o srednjim trgovačkim školama od 18-III-1932 godine I.br. 8261/O (Glasnik stručne nastave br. 6 od 1932 godine). — b) **Uslovi za prijem**: Nepotpuna srednja škola sa malom maturom ili građanska škola sa završnim ispitom i ne više od 17, a ne manje od navršenih 14 god. — v) **Zadatak**: Stručna, teoriska i praktična sprema za trgovačka zvanja i činovnike za banke, ingustriju i poresko-finansisku službu. — g) **Trajanje obuke**: Dve godine. — d) **Ispiti**: Završni ispit. — d) **Završno svedočanstvo**: Svedočanstvo o završnom ispitu sa rangom 6 razreda srednje škole, tj. nepotpune srednje škole i kvalifikacijom po § 45/1 Zakona o činovnicima za zvanja od X—VII grupe. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 17 godina u III razred trgovačke akademije, jer se ove škole postepeno pretvaraju u trgovačke akademije; može se i u trgovačku praksu kao činovnik trgovačkih preduzeća.

IV./6. — **Trgovačka akademija** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Zakon o srednjim trgovačkim školama od 18-III-1932 godine I.br. 8261/O (Glasnik stručne nastave br. 1 od 1932 godine). — b) **Uslovi za prijem**: Nepotpuna srednja škola sa nižim tečajnim ispitom ili građanska škola sa završnim ispitom sa navršenih 14 godina, a ne više od 17 god. starosti. — v) **Zadatak**: Stručna, teoriska i praktična sprema za trgovačka zvanja i sprema za činovnike za banke, industriju i poresko-finansisku službu. — g) **Trajanje obuke**: Četiri godine. — d) **Ispiti**: Završni viši tečajni ispit. — d) **Završno svedočanstvo**: O višem tečajnom ispitu sa rangom potpune srednje škole i kvalifikacijom po § 45/2 Zakona o činovnicima za zvanja od IX—V grupe. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 18 godina u trgovačku praksu ili Ekonomsko-komercijalnu visoku školu ili druge visoke trgovačke škole.

IV./7. — **Pomorsko-trgovačka akademija** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Zakon o Pomorsko-trgovačkim akademijama od 18-III-1932 godine I.br. 8262/O (Glasnik stručne nastave br. 6 od 1932 godine). — b) **Uslovi za prijem**: Nepotpuna srednja škola sa nižim tečajnim ispitom ili građanska škola sa završnim ispitom, sa navršenih 14 godina a ne više od 18 godina starosti. — v) **Zadatak**: Stručno, teorisko i praktično spremanje za trgovinu i trgovačku mornaricu i lučku službu. — g) **Trajanje obuke**: 4 godine. — d) **Ispiti**: Završni viši tečajni ispit. — d) **Završno svedočanstvo**: O završnom višem tečajnom ispitu sa rangom potpune srednje škole i kvalifikacijom po § 45/2 Zakona o činovnicima za zvanja od IX—V grupe. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 18 godina i sa višim tečajnim ispitom u trgovačku praksu ili na Ekonomsko-komercijalnu visoku školu.

IV./8. — **Ekonomsko-komercijalna visoka škola** — sa rangom univerzitetskog fakulteta. — a) **Zasnovana**: § 43 Finansiskog zakona za 1936/7 godinu, Uredba sa zakonskom snagom M.S.br. 233 od 31-III-1937 godine (Prosvetni glasnik br. 5 od 1937 godine). — b) **Uslovi za prijem**: Viši tečajni ispit potpune srednje škole ili završni ispit državne trgovačke ili pomorske akademije sa prijemnim ispitom, tj. sa navršenih 18 godina starosti. — v) **Zadatak**: Stručna sprema iz oblasti ekonomskih, finansiskih i komercijalnih nauka. — g) **Trajanje obuke**: 4 godine, tj. 8 semestara. — d) **Ispiti**: Diplomski ispit, a posle ovoga i doktorski diplomski ispit za kandidate koji su radili posle diplomskog ispita 2 godine na doktorskom tečaju. — đ) **Završno svedočanstvo**: Diploma o svršenju potpunoj stručnoj spremi u rangu univerzitetske fakultetske spreme i kvalifikacijom po § 45/3 Zakona o činovnicima za zvanja od VIII do II grupe. — e) **Prelaz**: Sa navršene 22 godine u pozive za koje se traži ekonomska, komercijalna i finansiska fakultetska sprema.

V.

VOJNO OBRAZOVANJE

V./1. — **Niža vojno-zanatlijska škola** — sa rangom nepotpune srednje škole. — a) **Zasnovana** (na zakonu ili uredbi broj i datum): Uredba o Vojno-zanatlijskoj školi Đ.br. 18725 od 16-VIII-1930 godine. — b) **Uslovi za prijem** (prethodno školovanje i minimalna starost): svršena osnovna škola i navršenih 16 godina života a ne više od jedne godine razmaka u prelazu. — v) **Zadatak**: Da sprema zanatlijski kadar i popunjava vojsku stručnim starešinskim, radioničkim i administrativnim osobljem. — g) **Trajanje obuke** (tj. koliko godina): 4 godine. — d) **Ispiti** (na završetku obuke): Niži tečajni ispit na završetku četvrte godine. — đ) **Završno svedočanstvo** (sa pravom na školski rang ili zvanje): Svedodžba o svršenom kalfenskom tečaju sa rangom nepotpune srednje škole. — e) **Prelaz** (u više škole ili zvanja, sa minimalnim godinama starosti): Sa navršenih 20 godina ostaje u vojno-zanatlijskom pozivu i službi a oni s odličnim uspehom prelaze u Višu vojno-zanatlijsku školu.

V./2. — **Pešadiska podoficirska škola** — sa rangom 2 razreda srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o pešadiskim podoficirskim školama Đ.br. 1940 od 4-II-1935 godine. — b) **Uslovi za prijem**: osnovna škola i 18 do 21 godina starosti. — v) **Zadatak**: Da pitomce spremi i osposobi za podoficirske dužnosti u trupi, dajući im solidnu spremu i dobro vojničko vaspitanje; da kod pitomaca razvije sve vrline, volju za svoj poziv i ljubav za požrtvovanje za Kralja i Otadžbinu. — g) **Trajanje obuke**: Dve godine. — d) **Ispiti**: Polaganje pred komisijom od ispitivača i komandanta škole, odnosno njegovog zastupnika. — đ) **Završno svedočanstvo**: Svedočanstvo sa rangom 2 razreda srednje škole. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 18 godina postaje u pešadiji pešadiski podnarednik.

V./3. — **Artileriska podoficirska škola** — sa rangom 2 razreda srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o artileriskoj podoficirskoj školi Đ.br. 3213 od 22-II-1935 godine. Za tačke od b—e, vidi gore broj 2; pojedinosti o školi kao kod pešadiskih podoficirskih škola

V./4. — **Inženjerska podoficirska škola** — sa rangom 2 razreda srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o inženjeriskoj podoficirskoj školi Đ.Br. 3451 od 26-II-1935 god. Za tačke od b—e, vidi gore broj 2; pojedinosti o školi kao kod pešadiskih podoficirskih škola.

V./5. — **Konjička podoficirska škola** — sa rangom 2 razreda srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o konjičkoj školi Đ.br. 26793 od 18-III-1937. — b) **Uslovi za prijem**: Svršena osnovna škola, sa 17 do 21 godine starosti. — v) **Zadatak**: Spremanje pitomaca podoficirskih eskadrona za podoficirske dužnosti. — g) **Trajanje obuke**: Dve godine. — d) **Ispiti**: Polaganje pred komisijom od ispitivača i komandanta škole. — đ) **Završno svedočanstvo**: Svedočanstvo sa rangom 2 razreda srednje škole. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 19 godina raspoređuju se u trupu kao konjički podnarednici.

V./6. — **Veterinarska podoficirska škola** — sa rangom 2 razreda srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o veterinarskoj školi Đ.br. 19237 od 30-VIII-1936 godine. — b) **Uslovi za prijem**: Za vojno-veterinarsku školu 2 razreda srednje škole i 18—21 godine starosti i da je već radio ovaj zanat. — v) **Zadatak**: Priprema pitomaca veterinarske škole za dužnosti pomoćnika veterinarskih, a pitomaca vojno-potkivačke škole za pravilno potkivanje stoke. — g) **Trajanje obuke**: Vojno-veterinarska škola traje 2 godine, a vojno-potkivačka 1 i po godinu. — d) **Ispiti**: Ispiti na kraju svakog tečaja pred komisijom. — đ) **Završno svedočanstvo**: Završno svedočanstvo sa rangom 2 razreda srednje škole. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 20 godina starosti ostaje u struci.

V./7. — **Bolničarska podoficirska škola** — sa rangom 2 razreda srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o bolničarskoj podoficirskoj školi Đ.br 16903 od 5-V-1924 godine. — b) **Uslovi za prijem**: Svršena osnovna škola sa 17—21 godine starosti. — v) **Zadatak**: Spremanje za specijalnu vojno-bolničarsku službu. — g) **Trajanje obuke**: Dve godine. — d) **Ispiti**: Završni ispit na kraju tečaja. — đ) **Završno svedočanstvo**: Završno svedočanstvo sa rangom 2 razreda srednje škole. — e) **Prelaz**: Sa 19 godina starosti ostaje u struci kao bolničarski podnarednik.

V./8. — **Brodarska podoficirska škola** — sa rangom 2 razreda srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o brodarskoj podoficirskoj školi M.br. 7652/A od 16-VIII-1924 godine. — b) **Uslovi za prijem**: Svršena osnovna škola sa 16—19 godina. — v) **Zadatak**: Da popunjava mornaricu pomorski spremnim i vojnički dobro vaspitanim podoficirima, koji će docnije biti naročito izobraženi za pojedine grane službe u mornarici (sem mašinskih); i da usavršava stručno znanje podoficira brodarske grane na ponovnim rokovima. — g) **Trajanje obuke**: Dve godine. — d) **Ispiti**: Ispiti se polažu pred komisijom od predsednika, dva člana i predmetnog na-

stavnika. — đ) **Završno svedočanstvo**: Prethodno se razvrstavaju po granama, sa rangom 2 razreda srednje škole — e) **Prelaz**: Ostaje u grani koja mu se dodeljuje prema uspehu pri završetku škole sa navršenih 18 godina.

V./9. — **Pomorsko-vazduhoplovna podoficirska škola** — sa rangom nepotpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o pomorsko-vazduhoplovnoj školi M.br. 16678 p. v. od 12-XI-1926 godine. — b) **Uslovi za prijem**: Svršena osnovna škola i jedna godina nekog zanata za obradu metala, sa 17—21 godinom starosti i prijemni ispit. — v) **Zadatak**: Spremanje pomorsko vazduhoplovnog podoficirskog kadra. — g) **Trajanje obuke**: 1 i po godina. — d) **Ispiti**: Završni ispit. — đ) **Završno svedočanstvo**: Svedočanstvo o završnom ispitu sa rangom nepotpune srednje škole. — e) **Prelaz**: Sa 19 godina starosti u vazduhoplovnu tehničku službu.

V./10. — **Vojno-muzička škola** — sa rangom nepotpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o muzičkoj školi Đ.br. 6 od 1-I-1929 godine. — b) **Uslovi za prijem**: Dva razreda gimnazije sa 14—16 godina starosti. — v) **Zadatak**: Popunjavanje vojne muzike muzički spremnim i vojnički vaspitanim muzičarima. — g) **Trajanje obuke**: Tri godine osnovna nastava i jedna godina tečaj za usavršavanje, dirigentski kurs dve godine. — d) **Ispiti**: Ispiti se polažu na kraju svakog tečaja i dirigentskog kursa; završni ispit na kraju. — đ) **Završno svedočanstvo**: Svedočanstvo o završnom ispitu sa rangom nepotpune srednje škole. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 18 godina svršeni slušaoci otseka za usavršavanje raspoređuju se u vojne muzike; sa navršenih 20 godina svršeni slušaoci dirigentskog tečaja imaju pravo na konkurs za kapelnike.

V./11. **Mašinska mornarička podoficirska škola** — sa rangom nepotpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o mašinskoj školi mornarice M.br. 1044 od 12-V-1928 godine. — b) **Uslovi za prijem**: Svršena osnovna škola i dve godine železo-radnog ili električarskog zanata, ili završene tri godine srednje, građanske ili ovima ravne škole sa 15 i po do 18 i po godina starosti i prijemnim ispitom. — v) **Zadatak**: Popunjavanje mornarice podoficirima mašinske, električarske i vojno-zanatilske grane. — g) **Trajanje obuke**: Tri godine. — d) **Ispiti**: Završni ispit na kraju treće godine. — đ) **Završno svedočanstvo**: sa rangom nepotpune srednje škole. — e) **Prelaz**: Sa navršenih 19 godina raspoređuju se prema specijaliziranim granama u mornaricu.

V./12. — **Viša vojno-zanatilska škola** — sa rangom svršene potpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o vojno-zanatilskoj školi Đ.br. 18725 od 16-VIII-1930 godine. — b) **Uslovi za prijem**: Odlično završena Niža vojno-zanatilska škola, tj. sa minimalno 20 godina. — v) **Zadatak**: Usavršavanje u struci, praktično i teoretski. — g) **Trajanje obuke**: Dve godine. — d) **Ispiti**: Završni tečajni ispit. — đ) **Završno svedočanstvo**: Svedočanstvo o završenom tečajnom ispitu i o majstorskoj sposobnosti sa

rangom potpune srednje škole. — e) **Prelaz**: Sa 22 godine postaje vojno-državni majstor.

V./13. — **Niža škola vojne akademije** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o Vojnoj akademiji Đ.br. 22643 od 3-XI-1933 godine. — b) **Uslovi za prijem**: Viši tečajni ispit više srednje škole, tj. sa navršenih 18 godina. — v) **Zadatak**: Da popunjava rodove vojske dobro spremnim i vojnički vaspitanim mladim oficirima. — g) **Trajanje obuke**: Tri godine. — d) **Ispiti**: Ispiti se polažu na kraju svake godine. — đ) **Završno svedočanstvo**: Završno svedočanstvo sa rangom potpune srednje škole. — e) **Prelaz**: Upućuju se u truppu za sticanje novih uslova, sa navršenom 21 godinom.

V./14. **Niža vojna intendantska akademija** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o ekonomskoj struci Đ.br. 11921 od 13-V-1931 godine. — b) **Uslovi za prijem**: Viši tečajni ispit srednje škole ili svršena trgovačka akademija, tj. sa navršenih 18 godina. — v) **Zadatak**: Spremanje i vaspitavanje mladih oficira za intendantsku službu u vojsci i mornarici. — g) **Trajanje obuke**: Tri godine. — d) **Ispiti**: Ispiti se polažu na kraju svake godine. — đ) **Završno svedočanstvo**: Diploma sa rangom potpune srednje škole. — e) **Prelaz**: Raspoređuju se u diviziska intendantska slagališta i pukove za računopolažake sa navršenom 21 godinom starosti.

V./15. — **Niža pomorska vojna akademija** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovana**: Uredba o pomorskoj vojnoj akademiji M.br. 4120/O od 6-III-1929 godine. — b) **Uslovi za prijem**: Viši tečajni ispit više srednje škole sa prijemnim ispitom i navršenih 18 godina. — v) **Zadatak**: Da popunjava mornaricu valjanim, dobro spremnim, pomorski i vojnički vaspitanim mladim oficirima. — g) **Trajanje obuke**: Tri godine. — d) **Ispiti**: Završni ispit na kraju treće godine. — đ) **Prelaz**: Sa navršenom 21 godinom raspoređuju se u mornarici pod obavezom da u njoj služe 6 godina.

V./16. — **Viša škola vojne akademije** — sa rangom univerzitetskog fakulteta. — a) **Zasnovana**: Uredba o Vojnoj akademiji Đ.Br. 22643 od 3-XI-1933 godine. — b) **Uslovi za prijem**: Odgovarajuća niža vojna škola, 5 godina u stroju ili na moru i prijemni ispit, tj. sa 26 godina starosti. — v) **Zadatak**: Da mladi oficiri dobiju više vojno naučno obrazovanje i osnove višeg komandovanja. — g) **Trajanje obuke**: Dve godine. — d) **Ispiti**: Na kraju svake godine. — đ) **Završno svedočanstvo**: Diploma sa rangom univerzitetskog fakulteta. — e) **Prelaz**: za pripravnika đeneralštabne struke po provedenom vremenu u truppi, po izboru.

V/17. — **Viša intendantska akademija** — sa rangom univerzitetskog fakulteta. — a) **Zasnovana**: Uredba o ekonomskoj struci Đ.Br. 11921 od 13-V-1931 godine. — b) **Uslovi za prijem**: odgovarajuća niža vojna akademija, 5 godina u stroju ili na moru, prijemni ispit, tj. sa 26 godina. — v) **Zadatak**: Da daje mladim oficirima više vojno naučno i stručno obrazovanje. — g) **Trajanje**

o b u k e: dve godine. — d) I s p i t i: Diploma sa rangom univerzitetskog fakulteta. — e) P r e l a z: zauzimaju više položaje za koje se traži viša školska sprema.

V/18. — **Viša pomorska akademija** — sa rangom univerzitetskog fakulteta. — a) Z a s n o v a n a: Uredba o pomorskoj vojnoj akademiji MKBr. 6585 od 29-IV-1937 godine. — b) U s l o v i z a p r i j e m: 9 godina službe u mornarici, tj. sa minimalno 30 godina, svršen jedan od specijalnih kurseva, prijemni ispit, a ne stariji od 35 godina. — v) Z a d a t a k: Da mladim oficirima pruži više pomorsko naučno obrazovanje. — d) T r a j a n j e o b u k e: Dve godine. — d) I s p i t i: Na kraju svakog tečaja. — đ) Z a v r š n o s v e d o č a n s t v o: Diploma sa rangom univerzitetskog fakulteta. — e) P r e l a z: Sa navršene 32 godina službe raspoređuju se u službe po struci mornarice.

V/19. — **Priprema za đeneralštabnu službu — (najviša vojna škola)** — sa rangom univerzitetskog fakulteta. — a) Z a s n o v a n a: Uredba o Glavnom đeneralštabu i đeneralštabnoj struci ĐBr. 21170 od 21-VI-1927 godine. — b) U s l o v i z a p r i j e m: svršena Viša vojna akademija sa vrlo dobrim uspehom, ili svršena Viša ratna škola u Parizu (prvi konkursom; drugi po pravu, i to odmah u drugu godinu), s tim da su osim toga komandovali osnovnom jedinicom svoga roda vojske s najmanje vrlo dobrim uspehom, tj. sa minimalno 32 g. starosti. — v) Z a d a t a k: Zadatak đeneralštabne struke u miru jeste da sprema zemlju za rat; a u ratu, da u duhu ideje komandantove radi na planovima za operacije i izdaje naredjenja za ovo. — g) T r a j a n j e o b u k e: dve godine. — d) I s p i t i: Završni ispit. — đ) Z a v r š n o s v e d o č a n s t v o: Ne izdaje se. — e) P r e l a z: Prevode se u đeneralštabne oficire.

VI

UČITELJSKO-NASTAVNIČKO OBRAZOVANJE

VI/1. **Državna učiteljska škola** — sa rangom potpune srednje škole. — a) Z a s n o v a n a: (Na zakonu ili uredbi): Zakon o učiteljskim školama od 27-IX-1929 god. (PBr. 21284 — Prosvetni glasnik br. 9 od 1929 godine). — b) U s l o v i z a p r i j e m (Prethodno školovanje i minimalna starost): Građanska ili niža srednja škola sa završnim odnosno nižim tečajnim ispitom, prijemni ispit, tj. sa navršenih minimalno 14 godina, a ne više od 17 godina. — v) Z a d a t a k: Opšta i stručna pedagoška sprema za nastavnički rad u školi i prosvetno-kulturnu misiju u narodu, naročito u selu. — g) T r a j a n j e o b u k e (koliko godina): Pet godina. — d) I s p i t i (na završetku): Posle svršenog 5 razreda diplomski ispit, tj. viši tečajni ispit odnosno velika matura; posle 2 godine prakse kao činovnički pripravnik u učiteljskoj službi — polaganje učiteljskog praktičnog, definitivnog (državnog) ispita. — đ) Z a v r š n o s v e d o č a n s t v o: (Pravo na školski rag): Svedočanstvo o diplomskom ispitu učiteljske škole sa rangom potpune srednje škole i kvalifikacijom po § 45/2 Zakona o činovnicima za zvanja od IX do V grupe; svedočanstvo o položenom

praktičnom (državnom) učiteljskom ispitu sa pravom na zvanje IX grupe, tj. stalnog (definitivnog) učitelja. — e) **P r e l a z** (u više škole ili zvanja, sa minimalnim godinama starosti): Sa navršenih 19 godina u učiteljski ili druge praktične pozive; na univerzitet (Filozofsko-pedagoška grupa) sa minimalno navršenom 21 godinom starosti, na Višu pedagošku školu u otek za nastavnike građanskih škola ili u ostala dva oteka sa više od 21 godinom starosti.

VI/2. — Viša pedagoška škola, otek za nastavnike građanskih škola — sa rangom više stručne spreme. — a) **Z a s n o v a n a**: Uredba o Višoj pedagoškoj školi zasnovana na § 43 Finansiskog zakona za 1936/7 godinu, Pbr. 36020/36 od 11 avgusta 1936 godine i MSBr. 6408/36 (Prosvetni glasnik br. 9 od 1936 god.). — b) **U s l o v i z a p r i j e m**: Učitelji sa odličnim ili vrlo dobrim uspehom na diplomskom i praktičnom ispitu, sa tri godine odlične ili vrlo dobre učiteljske službe u osnovnoj ili građanskoj školi, tj. sa najmanje navršene 22 godine starosti, a ne više od 30 godina starosti. — v) **Z a d a t a k**: Spremanje nastavnika za građanske škole. — g) **T r a j a n j e o b u k e**: Dve godine. — d) **I s p i t i**: Diplomski ispit Više pedagoške škole za nastavnika građanskih škola. — đ) **Z a v r š n o s v e d o č a n s t v o**: Diploma o završenoj Višoj pedagoškoj školi sa kvalifikacijama i rangom više stručne spreme po § 62/24 Finansiskog zakona 1932/33 godine za zvanja od VI do IV/1 grupe. — e) **P r e l a z**: Sa navršene 24 godine starosti u stalnu nastavničku službu u građanskim školama.

VI/3. — Viša pedagoška škola, otek za nastavnike defektne dece — sa rangom više stručne spreme. — a) **Z a s n o v a n a**: Uredba o Višoj pedagoškoj školi zasnovana na § 43 Finansiskog zakona za 1936/37 godinu, PBr. 36020/36 od 11-VIII-1936 MSBr. 648/36 (Prosvetni glasnik br. 9 od 1936 godine). — b) **U s l o v i z a p r i j e m**: Učitelji sa položenim diplomskim i učiteljskim praktičnim ispitom završenim sa odličnim ili vrlo dobrim uspehom sa 4 godine odlične ili vrlo dobre učiteljske službe u narodnoj školi, sa 2 godine hospitalovanja u školi za defektnu decu, tj. sa navršenih 25 godina starosti a ne više od 30 godina. — v) **Z a d a t a k**: Spremanje nastavnika za defektnu decu, tj. za gluvonemu, slepu i nerazvijenu. — g) **T r a j a n j e o b u k e**: Dve godine. — d) **I s p i t i**: Diplomski ispit Više pedagoške škole za nastavnika defektne dece. — đ) **Z a v r š n o s v e d o č a n s t v o**: Diploma Više pedagoške škole za nastavnika defektne dece sa kvalifikacijom i rangom više stručne spreme po § 62/24 Finansiskog zakona za 1932/33 godinu za zvanja od VI do IV/1 grupe. — e) **P r e l a z**: Sa navršenih 27 godina starosti stalno postavljenje za nastavnika defektne dece u školama za defektnu decu.

VI/4. — Viša pedagoška škola, otek za nadzornike — sa rangom više stručne spreme. — a) **Z a s n o v a n a**: Uredba o Višoj pedagoškoj školi osnovana na § 43 Finansiskog zakona za 1936/37 godinu, PBr. 36020/36 od 11-VIII-1936 godine MSBr. 648/36 (Prosvetni glasnik br. 9 od 1936 godine). — b) **U s l o v i z a p r i j e m**: Učitelji sa položenim diplomskim i praktičnim učiteljskim ispitom sa odličnim ili vrlo dobrim uspehom sa 10 godina odlične ili vrlo dobre učiteljske službe u osnovnoj ili građanskoj školi, tj. sa minimalno navr-

šenih 29 godina starosti a ne više od 35 godina. — v) **Zadatak:** Spremanje školskih nadzornika za narodne škole. — g) **Trajanje obuke:** 2 godine. — d) **Ispiti:** Diplomski nadzornički ispit Više pedagoške škole, — đ) **Završno svedočanstvo:** Diploma Više pedagoške škole o nadzorničkom ispitu sa rangom više stručne spremae po § 62/24 Fin. zakona od 1932/33 godine za zvanja od VI do IV/1 grupe. — e) **Prelaz:** Sa navršenom 31 godinom starosti postavljenje za stalnog školskog nadzornika u narodnim školama.

VII

SVEŠTENIČKO OBRAZOVANJE

VII/1. — **Privatna Gazi Husrebegova medresa u Sarajevu** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovana** (na zakonu ili uredbi, broj i datum): Zakon i Ustav o islamskoj verskoj zajednici. — b) **Uslovi za prijem** (tj. prethodno školovanje i minimalna starost): svršena osnovna škola, tj. sa navršenih 10 godina starosti. — v) **Zadatak:** Versko i nastavničko obrazovanje, spremanje za niže verske činovnike i niže činovnike. — g) **Trajanje obuke** (tj. koliko godina): 8 godina. — d) **Ispiti** (na završetku obuke): Ispit zrelosti. — đ) **Završno svedočanstvo** (sa pravom na školski rang i zvanje): Svedočanstvo o višem tečajnom ispitu sa rangom potpune srednje škole i kvalifikacijama po § 45/2 Zakona o činovnicima za zvanja od IX do V grupe. — e) **Prelaz** (u više škole ili zvanja, sa minimalnim godinama starosti): sa navršenih 18 godina starosti upis u Visoku islamsku šerijatsku teološku školu ili prelaz u zvanje nižeg verskog činovnika ili nižeg sveštenika.

VII/2. — **Velika Gazi Isa-Begova medresa u Skoplju** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovana:** Zakon o Islamskoj verskoj zajednici i Pravila od 1924 godine. — b) **Uslovi za prijem:** Svršena osnovna škola, tj. minimalno 10 godina starosti. — v) **Zadatak:** Versko i nastavničko vaspitanje muslimana. — g) **Trajanje obuke:** 8 godina. — d) **Ispiti:** Ispit zrelosti, tj. viši tečajni ispit. — đ) **Završno svedočanstvo:** Završno svedočanstvo o višem tečajnom ispitu i kvalifikacijama po § 45/2 Zakona o činovnicima za zvanja od IX do V grupe. — e) **Prelaz:** Sa navršenih 18 godina starosti pravo upisa na sve fakultete univerziteta; dobija zvanja po verskim institucijama.

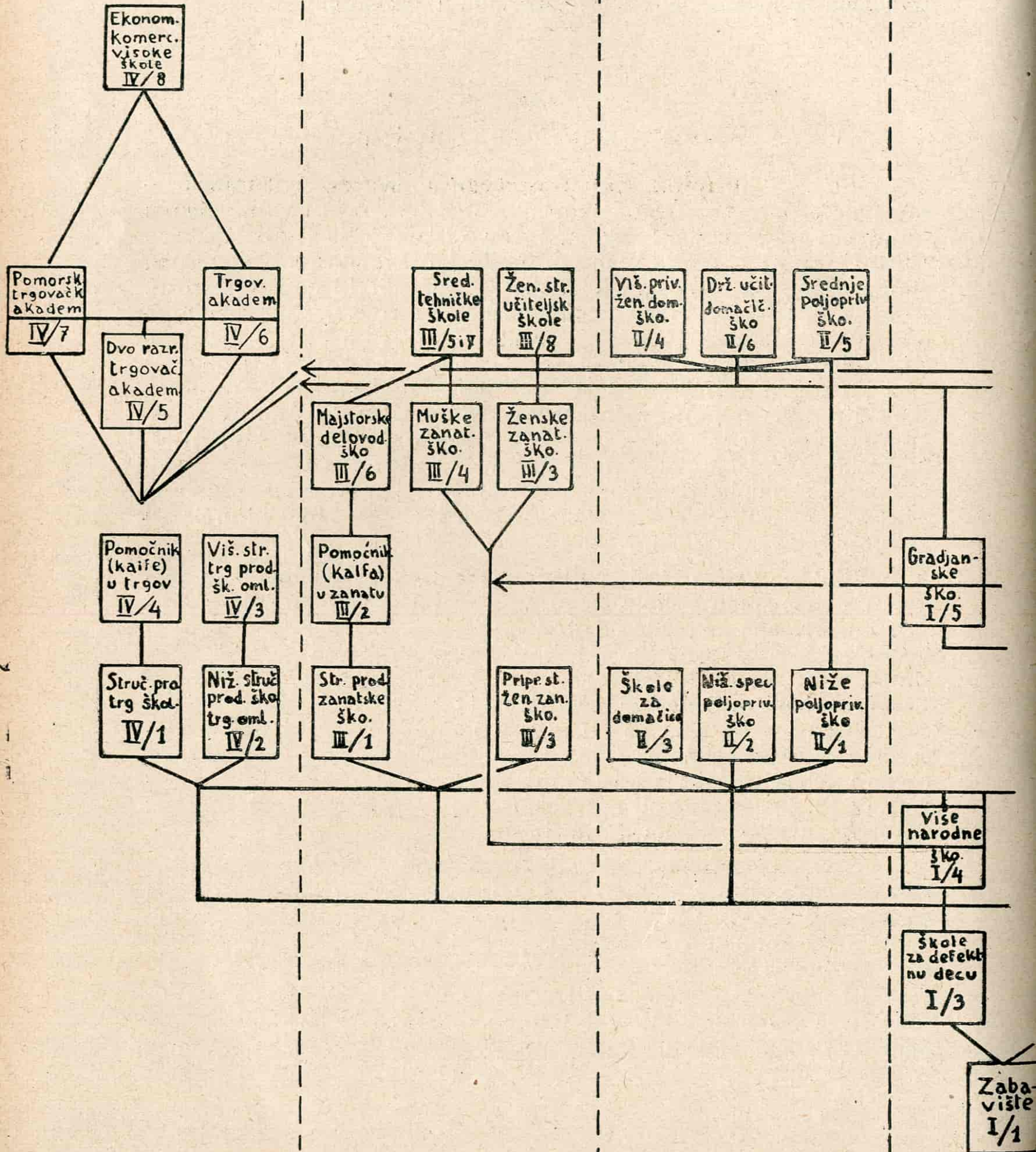
VII/3. — **Šerijatska gimnazija u Sarajevu** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovana:** Uredba sa zakonskom snagom zasnovana na Od. II/§ 43 Finansiskog zakona za 1936/37 godinu SNBr. 10221 od 30-III-1937 god. (Prosvetni glasnik aprila 1937 godine br. 4). — b) **Uslovi za prijem:** Učenici islamske vere sa završenom osnovnom školom, opšti prijemni ispit i ispit iz čitanja Korana — sa navršenih 10 godina starosti. — v) **Zadatak:** Spremanje đaka za dalje školovanje po propisima Zakona o srednjim školama. — g) **Trajanje obuke:** U nižoj gimnaziji 4 godine, u višoj 4

IV Trgovina

III Zanat

II Poljoprivreda i
domaćinstvo

I Opšte obra

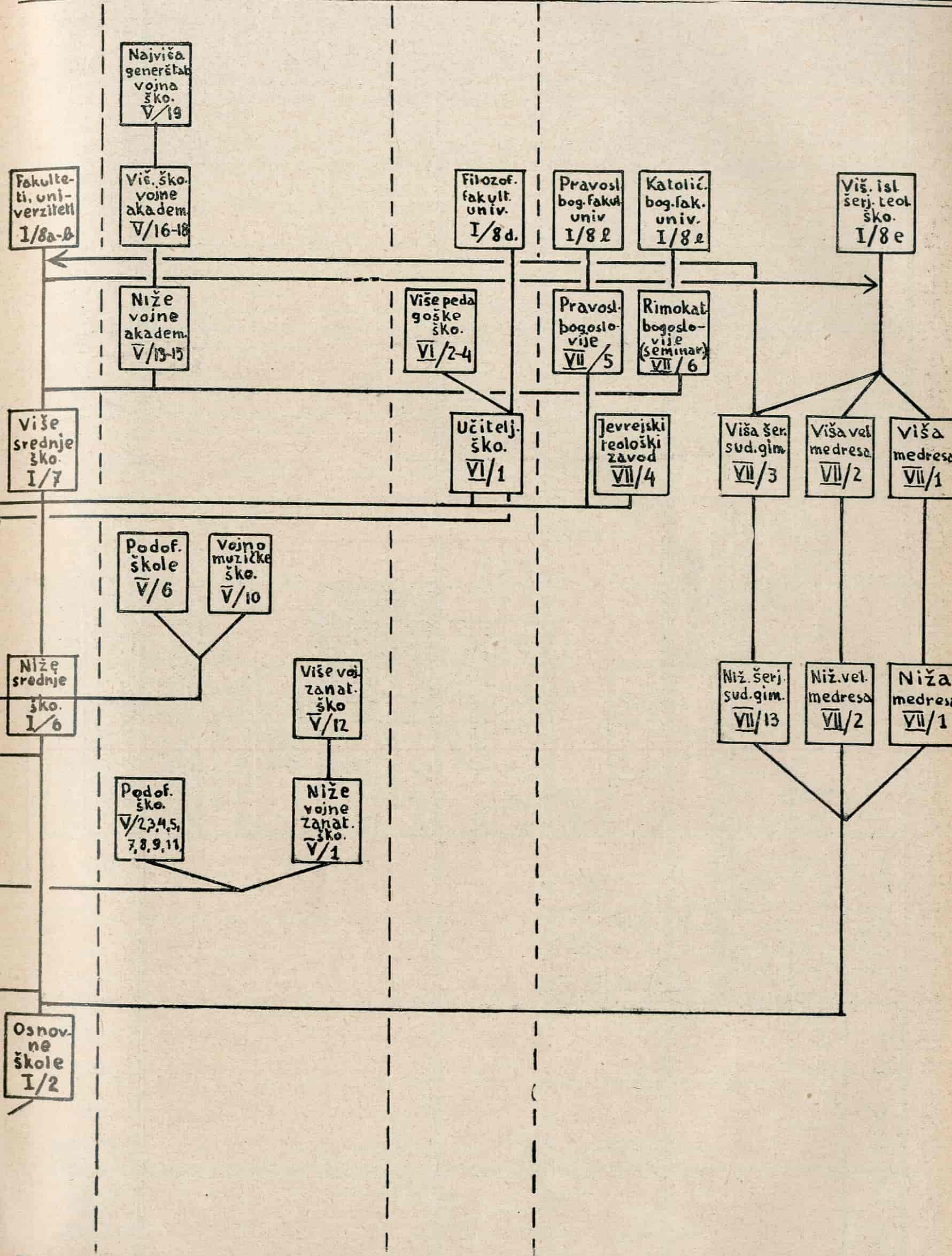

zovanje V **Vojno obrazovanje**

VI **Učiteljsko obrazovanje**

VII **Svešteničko obrazovanje**

ina	V Vojno obrazovanje	VI Učiteljsko obrazovanje	VII Svešteničko obrazovanje
šk. IV/5			
Trg. akademije IV/6			
Pomorske trg. akad. IV/7	Ekon. komercij. vis šk. IV/8		
Vojno muzičke škole V	osnov. nast. usav. dirig. kurs 10		
Niž. vojne zanat. škole V/1	Viš. vojn. zan. šk. V/12		
Brodar. podof. šk. V/8	Podof. šk. V/5,7,9		
Maš. morn. podof. šk. V/11	Podof. šk. V/2,3,4,6		
Niž. voj. akad. V/13,14,15		Uč. def. isp.	
Drž. učiteljske škole VI/1		Viš. ped. šk. otk. za defek. decu VI/3	
Priv. Gasi Husrevbegova medresa VII/1		Viš. ped. šk. nadzor. otk. VI/4	
Velika Gasi Jasbegova medresa VII/2	Rimokatol. bogoslov. (seminari) VII/6		
Šerijatska gimnazija VII/3	Viš. isl. šerj. teol. šk. I/8e		
Pravoslavna bogoslov. VII/5			
Jevrejski teol. zavod VII/4			

godine, tj. 8 godina. — d) **Ispiti**: Na završetku niže gimnazije niži tečajni ispit, a na završetku više gimnazije viši tečajni ispit odnosno diplomski, tj. velika matura. — đ) **Završno svedočanstvo**: Diploma o višem tečajnom ispitu sa rangom potpune srednje škole i kvalifikacijama po § 45/2 Zakona o činovnicima za zvanja od IX do V grupe. — e) **Prelaz**: Na Islamski teološki fakultet, u Višu islamsku šerijatsku teološku školu u Sarajevu i u druge visoke islamsko-šerijatsko teološke škole sličnog ranga, na visoke škole i univerzitetu sa navršene 18 godina starosti. Prelaz u druge srednje i stručne škole sa dopunskim ispitom i odobrenjem Ministarstva prosvete.

VII/4. — **Jevrejski teološki zavod u Sarajevu** — sa rangom potpune srednje stručne škole. — a) **Zasnovan**: Po Zakonu o verskoj zajednici Jevreja Kraljevine Jugoslavije; na osnovu statuta jevrejskih škola (Jevrejski službeni list, br. 3/37). — b) **Uslovi za prijem**: Niža srednja škola, tj. navršene 14 godina. — v) **Zadatak**: Spremanje za nastavnike, sveštenike i činovnike za jevrejsku versku službu. — g) **Trajanje obuke**: 4 godine. — d) **Ispiti**: Diplomski ispit. — đ) **Završno svedočanstvo**: Diploma sa rangom potpune srednje škole i kvalifikacijama po § 45/2 Zakona o činovnicima za zvanja od IX do V grupe. — e) **Prelaz**: Sa navršene 22 godine starosti u jevrejsku sveštenučku i samoupravnu službu.

VII/5. — **Pravoslavne bogoslovije** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovane**: Pravilnik o bogoslovijama iz 1928 godine i upute iz 1932 godine. — b) **Uslovi za prijem**: Nepotpuna srednja škola sa završnim ispitom i prijemni ispit, tj. sa navršene 14 godina starosti. — v) **Zadatak**: spremanje za sveštenike i studije na fakultetu univerziteta i u akademijama. — g) **Trajanje obuke**: 6 godina. — d) **Ispiti**: Viši tečajni ispit. — đ) **Završno svedočanstvo**: Svedočanstvo o višem tečajnom ispitu sa rangom potpune srednje škole i kvalifikacijama po § 45/2 Zakona o činovnicima za zvanja od IX do V grupe. — e) **Prelaz**: sa navršene 20 godina starosti stupanje u sveštenučki poziv ili produženje školovanja na Bogoslovskom fakultetu univerziteta u slučaju odličnog ili vrlo dobrog uspeha u bogosloviji.

VII/6. — **Rimokatoličke bogoslovije (seminari)** — sa rangom potpune srednje škole. — a) **Zasnovane**: Na osnovu kanona prema ovlašćenju biskupima za pravo osnivanja Bogoslovije. — b) **Uslovi za prijem**: potpuna srednja škola sa višim tečajnim ispitom, tj. sa navršene 18 godina. — v) **Zadatak**: Spremanje sveštenika i nastavnika. — g) **Trajanje obuke**: 4—5 godina. — d) **Ispiti**: Diplomski. — đ) **Završno svedočanstvo**: Diploma sa rangom potpune srednje škole i kvalifikacijama po § 45/2 Zakona o činovnicima za zvanja od IX do V grupe. — e) **Prelaz**: U sveštenučki poziv ili na fakultet univerziteta prema univerzitetskom zakonu i uredbi sa navršene 23 godine starosti.

VIII OSTALE VRSTE ŠKOLA

U ovom napisu nije prikazan sistem školovanja i obrazovanja još u nekim granama i strukama. Tako u Ministarstvu prosvete nije prikazan sistem umetničkih i muzičkih škola, pošto će za kratko vreme izići nova Uredba o tim školama. Isto tako nisu navedeni tečajevi za narodno prosvetovanje i stručni tečajevi različitih vrsta. U Ministarstvu socijalne politike postoje babičke, nudiljske i još neke druge vrste škola koje nisu unete. U Ministarstvu saobraćaja postoje škole i tečajevi za spremanje osoblja za saobraćajnu službu. Ministarstvo unutrašnjih dela ima organizovane škole i tečajeve za policisku i drugu službu svog resora. U Ministarstvu fizičkog vaspitanja postoje škole i tečajevi za fizičko vaspitanje. U Ministarstvu trgovine i industrije postoji specijalna vrsta domaćičkih i drugih stručnih škola.

Za tačniju orijentaciju potrebno bi bilo uneti propise po kojima su izrađeni nastavni planovi i programi za pojedine vrste škola, propisi za polaganje ispita i izdavanja svedočanstva.

Pored tabele školstva — iz koje se vide pojedine vrste škola s obzirom na starost za upis i svršetak škole, tj. na trajanje školovanja — i tabele iz koje se vidi prelaz mogućan iz jedne u drugu školu, potrebna bi bila za jasniju orijentaciju još tabela pojedinih vrsta škola prema njihovom rangu.

Svi ovi podaci morali su na žalost iz tehničkih razloga otpasti u ovom pregledu.

Сташишћика Ђака, Наставника, школа и одељена од 1932—38 год.

П О Ч Е Т К О М

Почетком школске године	У приправном разреду			У основној школи												Укупно у основној школи						
	М.	Ж.	СВ.	У I разреду			У II разреду			У III разреду			У IV разреду			М.	Ж.	СВ.				
				М.	Ж.	СВ.	М.	Ж.	СВ.	М.	Ж.	СВ.	М.	Ж.	СВ.							
1932-33 Забавишта Основне са В.Н. школама				208987	69189	378176	172526	124172	296701	165712	115705	281425	140106	95221	235627	687642	574287	1191929				
1933-34 Забавишта Основне са В.Н. школама				15072	15635	30707												1221614				
1934-35 Забавишта Основне са В.Н. школама				9782	6506	16288	215204	184066	399270	182173	128570	310743	173601	122967	296568	149083	104398	253487	720061	540001	1260062	
1935-36 Забавишта Основне са В.Н. школама				9157	6141	15298	14777	15621	30398										1267770			
1936-37 Забавишта Основне са В.Н. школама				9911	7294	17205	14678	15165	29843										1281669			
1937-38 Забавиште Основне са В.Н. школама				9933	6572	16505	14297	15063	16505										1310818			

ШКОЛСКОГ РАДА

У ВИШОЈ НАРОДНОЈ ШКОЛИ

У I разреду		У II разреду			У III разреду			У IV разреду			Укупно у виш. народ. школи			
М.	Ж.	СВ.	М.	Ж.	СВ.	М.	Ж.	СВ.	М.	Ж.	СВ.	М.	Ж.	СВ.
33164	30994	64158	19191	18361	38052	8356	9191	17547	3941	4219	8160	74652	63265	127917
32597	29846	62493	17154	17111	34265	7182	7720	14902	4370	5073	9443	61303	59800	121103
29700	27448	57148	16575	16226	32801	3698	7508	13906	3796	4497	8293	56469	55679	112148
29474	27177	56661	15355	14514	29869	5749	6758	12507	3980	4871	8851	54558	53320	107878
29581	27577	57158	15125	14423	29548	5134	5941	1'075	3217	4016	7233	53057	51955	105014
29617	27309	56926	15340	14850	30190	49'8	5989	10907	2666	3511	6177	52541	51659	104200

ПОЧЕТКОМ ШКОЛСКОГ РАДА

Укупно у приправном разреду, основним и в. народним школама			Број одеђења	Укупно наставника са вероучитељима и свешт. вероучитељима		
М.	Ж.	СВ.		М.	Ж.	СВ.
752294	567552	1319846	23245	13010	11975	24984
15072	15635	30707	546			
772946	586400	1359346	23127	14930	12089	27019
15048	15636	30684	565	—	543	562
786312	602186	1398498	23586	16454	12384	28838
14777	15621	30398	555	—	543	543
789999	600947	1390946	24463	16567	13455	30022
			561	—	539	539
797501	606387	1403887	25010	17070	13279	30349
			547			
813129	619394	1431523	25546	17023	13663	30686

БРОЈ ШКОЛА, РАЗРЕДА

Почетком школске године	Државних	Самоуправ.	Конфесионал.	Приватних	СВЕГА	Мушких	Женских	Мешовитих	СВЕГА	Целодев.	Полуднев.	Мешовит.	СВЕГА	Са 1 разр.	" 2 "	" 3 "	" 4 "	" 5 "	" 6 "	" 7 "	" 8 "	Света разр.	Света школа
1932-33 Забавишта Основне школе	8024	1	26	71	8122	142	125	7855	8122	5462	1797	863	8122	88	132	189	5197	553	775	133	1055	38.492	8122
1933-34 Забавишта Основне школе	8047	1	24	87	8159	139	110	7910	8159	5628	1524	{ 154 853	8159	77	97	171	5429	667	755	77	887	37.997	8159
1934-35 Забавишта Основне школе	8242	3	26	76	8347	134	103	8110	8347	5808	1522	{ 207 810	8347	42	85	174	5719	649	766	48	864	38.699	8347
1935-36 Забавишта Основне школе	8388	—	32	69	8489	160	105	8224	8489	6004	1572	913	8489	30	96	153	5841	680	800	53	836	39.314	8489
1936-37 Забавишта Основне школе	8474	6	22	83	8585	114	103	8368	8585	6087	1512	986	8585	30	62	155	5985	686	820	40	807	39.645	8585
1937-38 Забавишта Основне школе	8239	20	19	79	8357	123	100	8134	8357	5770	1302	1097	8357	21	55	76	5909	634	786	39	837	38.850	8357

И О Д Е Љ Е Њ А

Са	1 одељ.	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	42	45	41	44	Свега одељења	Свега школа
2703	2675	888	642	288	247	136	158	88	54	48	46	41	20	18	14	12	9	5	4	7	3	1	1	1	1	4	2	1	1	1	1	2	1	1	1	23215	8122			
302	89	10	1	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	546	408	
2714	2740	896	645	292	228	138	142	80	62	36	40	32	19	18	16	12	11	7	5	4	6	3	1	2	2	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23127	8159	
299	97	8	6	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	566	415	
2828	2777	912	645	291	236	134	138	86	74	35	43	29	19	19	14	19	13	1	6	6	5	4	2	2	2	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	23586	8347		
299	92	9	6	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	555	410		
2739	2893	927	693	303	237	155	145	85	77	41	39	27	24	14	12	15	22	4	4	8	4	6	5	1	2	2	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	24463	8489		
296	96	11	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	561	413		
2721	2929	937	736	290	252	160	149	82	86	35	46	25	24	12	21	13	18	8	7	6	3	3	5	3	3	3	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	25040	8585		
305	90	16	6	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	574	420		
246	2825	943	748	329	290	158	158	87	91	43	49	27	29	12	18	17	22	3	6	8	4	5	5	4	2	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	25546	8757		

БРОЈ ОДЕЉЕЊА

	Мушких	Женских	Мешовитих	СВЕГА	Настава је била				Број школа које имају наст. средст.		Број школа које не раде	Број учioniца у којима се:			Број становника на 1 школу	Број становника на 1 одељење	Број ученика на 1 школу	Број ученика на 1 одељење
					Целоднев.	Полуднев.	Мешовита	СВЕГА	довољно	недовољно		ради	не ради	СВЕГА				
2028	1768	19.449	23.245						4188	3934				19.749	1715	599	162,50	56,77
21	6	519	546	474	65	7	429)	546	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2021	1748	19.358	23.127	15.793	5204	1701)	23.127	4117	4042	215	19.905	637	20.542	1707	602	166,60	58,77	
15	13	538	566	488	64	14	670)	566	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1987	1773	19.862	23.586	16.585	5080	1242}	23.586	3928	4419	164	20.390	618	21.008	1669	591	166,34	58,86	
3	3	549	555	435	76	44	431)	555	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2124	1768	20.571	24.463	17.023	5817	1192}	24.463	3772	4717	166	20.898	531	21.429	1641	569	163,85	56,85	
9	5	547	561	458	61	42	561	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2039	1762	21.239	25.040	16.909	5888	2243	25.040	3485	5100	187	21.153	605	21.758	1623	556	163,52	56,06	
6	6	562	574	478	77	19	574	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2066	1779	21.701	25.546	17.470	6254	1822	25.546	3249	5108	279	21.363	609	21.972	1666	545	171,29	56,03	

Антоније А. Скала, Београд

Васпитање и заштита недовољно развијене и дефектне деце

у Краљевини Југославији од 1918 до 1938 године.

Васпитање недовољно развијене и дефектне деце у Краљевини Југославији није новина; много раније него што се Законом о нар. школама (1929) прописало васпитање недовољно развијене и дефектне деце, основане су разне врсте установа за васпитање и заштиту следе, глувонеме, душевно заостале, напуштене и морално дефектне деце. Вишегодишње искуство показало је, да се могу и недовољно развијена и дефектна деца, према својим способностима, а нарочитим стручним васпитањем, оспособити за активне чланове друштвене, народне и државне заједнице. И баш у томе да се и ова деца према својим способностима спремају за активне, моралне и о-

дане чланове друштвене и народне заједнице, јесте задатак васпитања и заштите дефектне деце.

Показани успеси довели су до уверења да на питање заштите и васпитања дефектне деце не треба више гледати са гледишта милосрђа, него да је милосрђу место само у оним случајевима кад су васпитна и заштитна средства безуспешна. У свима другим случајевима, пак, потребно је да поред државне и самоуправних власти, и приватна иницијатива ради на томе да се и овој деци даје подесно образовање, како би и она могла самостално да зарађују свој хлеб и тиме растерете како појединца тако и буџете самоуправних тела и државе, који још увек издржавају на хиљаде за самосталан живот неспособљених дефектних људи, жена и деце.

Иако су поједине установе за недовољно развијену и дефектну децу постајале у нашој држави пре доношења Закона о народним школама од 1929 године, чак и пре школске 1918/19 године, то јест пре Уједињења, ипак Закон о народним школама са својим савременим прописима омогућава васпитање сваког детета и даје начелна упутства о организовању и раду установа за дефектну децу.

У смислу прописа § 2 Закона о народним школама свако се дете васпитава према својим способностима било у редовној народној школи било у нарочитим васпитним установама. Из овога произилази да основно школовање није обавезно само за нормално развијену децу, него и за недовољно развијену и напуштену или морално угрожену децу. У вези са овом законском одредбом прописано је у §§ 14, 15 и 58 Закона о народним школама да се за децу

која су неспособна да прате наставу у народној школи оснивају школе за недовољно развијену и дефектну децу које су по правилу интернатски уређене. Ове школе издржавају се о државном или бановинском трошку, а одобравају се и помажу и оне школе и установе за дефектну децу које су основане од самоуправних тела, приватном иницијативом или од хуманих удружења.

Уредбом о уређењу Министарства просвете од 1929 године основан је у Наставном отсеку Одељења за основну наставу (сада Одељење за народне школе) Одељак школа за дефектну децу. Организација школа и установа за дефектну децу у смислу прописа Закона о народним школама поверена је била г. Антону Скали, управитељу Државне помоћне школе у Марибору, који је био 1930 године позван у Министарство просвете и постављен за шефа помешног Одељка.

Одмах се приступило организовању школа за дефектну децу. Банским управама стављено је у дужност да се на основу § 139, тач. 6 Зак. о нар. школама старају о подизању, отварању и издржавању бановинских школа за духовно заосталу и дефектну децу, а у Министарству просвете израдили су се *наставни планови и програми са потребним правилницима* о раду у овим установама. Министар просвете прописао је: Одлуком О.н.бр. 25610 од 28-III-1931 г. Наставни план и програм за осморазредну основну и продужну занатску школу за слепе; Одлуком О.н.бр. 25609 од 28-III-1931 год. Наставни план и програм за осморазредну школу за глувонеме и програм језичне наставе; Одлуком О.н.бр. 25611 од 28-III-1931 године Наставни план и програм за помоћне школе и одељења Краљевине Југославије; Одлуком О.н.бр. 9904 од 12-II-1932 год. Правила о вођењу „Личног описног листа“ у заводима, школама и одељењима за недовољно развијену и дефектну децу; Одлуком О.н.бр. 9905 од 12-II-1932 године Правилник о пријави и пријему деце у заводе за недовољно развијену децу и Одлуком О.н.бр. 9906 од 12-II-1932 године Правилник о пријави и пријему деце у заводе за глувонему и слепу децу.

Министар социјалне политике и народног здравља прописао је у споразуму са Министром просвете под С.бр. 5700 од 30-III-1932 год. Правилник о лекарском прегледу деце за пријем у школе за недовољно развијену и дефектну децу и о дужностима лекара у овим школама.

Пошто се за рад у школама за дефектну децу тражи нарочита спрема, то се и томе питању посветила сва пажња. До школске 1918/19 год. учитељи који су примани на рад у школе за дефектну децу слали су се ради стручног образовања у иностранство. Године 1919 образоване су при Држ. учитељској школи у Љубљани нарочите комисије за испитивање учитеља за рад у школама за душевно заосталу децу и у школама за глувонему децу. Ове комисије радиле су све до школске 1929/30 године, тј. до доношења Закона о народним школама, којим је у § 162 Министру просвете дато овлашћење да може, према потреби, отворати специјалне течајеве ради спреме ових наставника. Осим тога овлашћује се Министар просвете да може слати о државном трошку питомце у школе у иностранство ради стручног усавршавања, ако има одобреног кредита у буџету.

Министарство просвете организовало је први течај ради спремања наставника школа за дефектну децу у школској 1929/30 години, и други у школској 1930/31 години. На овим течајевима спремамо се преко 60 учитеља народних школа за рад у школама за дефектну децу. На први течај долазили су као слушаоци и учитељи из Чехословачке.

Пошто се из финансијских разлога ови течајеви после 1931 год. нису могли више отварати, то је Министар просвете својом одлуком О.н.бр. 9085 од 8 фебруара 1935 године прописао нарочита Правила о стручној спремности наставника школа за дефектну децу. На основу ових Правила образована је при Министарству просвете Државна комисија за испитивање наставника школа за дефектну децу. Овој комисији пријављују се за полагање стручног испита они учитељи који су најмање две године радили и хоспитовали у школама за дефектну децу. Чланови испитне комисије су професори Универзитета, Више педагошке школе и стручни наставници који су предавали на првом и другом течају, а претседник комисије је Начелник Одељења за народне школе у Министарству просвете. По овим Правилима испити за наставнике школа за дефектну децу полагаће се још до школске 1938/39 године закључно. После тога организоваће се у Вишој педагошкој школи нарочити Отсек за спремање наставника школа за дефектну децу. У тај Отсек примаће се на основу члана 14 Уредбе о Вишој педагошкој школи од 1936 године учитељи који су најмање са врло добрим успехом положили дипломски и практични учитељски испит, радили у народној школи најмање 4 године са врло добрим успехом затим две године хоспитовали у некој школи за дефектну децу, а нису старији од 30 година. Овде треба напоменути још и то, да је Министар просвете на основу овлашћења датог му у § 162 Закона о народним школама и после 1931 године слао поједине учитеље ради стручног усавршавања у иностранство и то у Праг и у Варшаву.

*

*   *

Према извршеном попису становништва 31-III-1931 године има у Краљевини Југославији много већи број дефектне (глувонеме, следе и слабоумне) деце него што постоји установа за њихово васпитање и образовање. Глувонемих било је 17.691, од тога 4.367 деце до 17 године живота; слепих 12.246, од тога 973 деце до 17 г., а слабоумних 21.475, од тога 3.429 деце до 17 године. Ови подаци о слабоумној деци важе само за најтеже случајеве слабоумља, као што су идиоти и кретени. Према подацима основних школа који су прикупљени 1931 године у Министарству просвете види се да је у 1931 години било у народне школе уписано више од 20.000 деце која услед својих душевних или телесних недостатака нису могла походити народне школе односно нису могла пратити наставни рад у одељењима основне школе. Пошто се овој деци у препуним одељењима народне школе не може посветити довољно пажње, то се ова деца у највише случајева исписују из народне школе без икаквих постигнутих успеха и неспособна за самосталан рад. Само у појединим случајевима отварале су се за ову душевно недовољно раз-

вијену децу нарочите помоћне школе, те се тако и њима омогућило да дођу до оног знања и образовања које је потребно да појединац према својим способностима постане користан члан друштвене заједнице.

О томе, како су се отварале и развијале установе за дефектну децу на подручјима појединих бановина пре и после 1918/19 године, обавестићемо се из следећих података, које смо према стању 15 септембра 1938 године прикупили од краљевских банских управа.

I Управа града Београда, Земуна и Панчева

На територији Управе града Београда постоји једна од најстаријих установа за васпитање и образовање дефектне деце у нашој држави и то: „Завод за образовање и васпитање глувонеме деце у Београду“ — Делиградска улица бр. 40, који је 1896 године, по одобрењу Министра просвете, подигло и отворило „Друштво Краљ Дечански — за образовање глувонеме и следе деце“ основано 1893 год. у Београду. Ово Друштво сваке године принавља до 15 глувонеме мушке и женске деце. За преко 40 год. рада у овоме се Заводу оспособило преко 400 глувонемих младића и девојака за самосталан рад и живот. Постепено се овај Завод развијао, те има на дан 15 септембра 1938 године у 6 одељења основне школе и 3 одељења занатске школе за глувонеме 70 питомаца, 5 стручних наставника и 2 учитеља народне школе на раду и хоспитовању.

Други по постанку је „Дом за васпитање млађих малолетника у Београду“ — Краљевића Марка ул. бр. 9, који је 1911 године отворило Министарство правде. У овоме Дому васпитавају се морално угрожена деца, која су због своје напуштености дошла под утицај улице и рђавог друштва; те их Судија за малолетнике упућује у ову установу ради васпитања и оспособљавања да могу самостално и поштено зарађивати свој хлеб. У Дому постоје одељења основне и занатске школе у којима деца изучавају онај занат који одговара њиховим способностима (кројачки, обућарски, столарски, књиговезачки или штампарски). Управа Дома брине се и за упослење свршених питомаца-занатских помоћника. 15-IX-1938 године било је у 4 одељења 74 питомаца и 5 наставника.

Трећа установа, која је стварно основана за време светског рата 1917 године као Приватни завод за редукцију слепих ратних инвалида у Бизерти (Африка) и коју је наша држава (Министарство социјалне политике и народног здравља) преузело у своје руке 1919 год., кад се преселила у Земун, је *Дом слепих Краља Александра I Ујединитеља*. У Дому слепих, где се прве године и у Земуну вршила редукција слепих ратних инвалида, Министарство просвете отворило је 1920 године школу за слепу децу. Ова се школа постепено развијала у осморазредну школу за следе, те је 15-IX-1938 године у 10 одељења школе било 146 слепих: деце, младића и девојака, 10 стручних наставника и 5 учитеља на раду и хоспитовању.

Од 1920 године па до доношења Закона о народним школама т.ј. до школске 1929/30 године нису биле основане нове установе за дефектну децу у Београду, Земуну и Панчеву.

У школској 1929/30 години Министарство просвете почиње са отварањем нарочитих помоћних одељења при државним народним

школама за ону децу која због своје душевне недовољне развијености не могу пратити наставни рад у одељењима основне школе. Прво су отворена 1929 године два помоћна одељења при државној народној школи у Земуну. Постепено су се отварао још и нова помоћна одељења при осталим државним народним школама у Земуну која су 1936 године груписана у самосталну *Државну помоћну школу* у Земуну. Ова је имала 15-IX-1938 год. 9 одељења, 135 ђака, 7 стручних наставника и 4 учитеља на раду и хоспитовању. У школској 1929/30 години отворена су и прва помоћна одељења у Београду, при палилулској, дорђолској и савиначкој народној школи. Постепено су се отварао помоћна одељења и при другим народним школама, тако да их је на дан 15-IX-1938 године имало у Београду свега 20 са 249 ђака, 16 стручних наставника и 5 учитеља на раду и хоспитовању.

И у Панчеву су 1931 године отворена два помоћна одељења, од којих је на дан 15-IX-1938 год. радило само једно са 24 ученика и 1 стручном наставницом.

Поред поменутих установа за дефектну децу Министарство просвете отворило је: 1935 године Школу за лечење говорних мана у Земуну (2 одељења, 25 ђака и 3 стручна наставника); 1936 године Државну народну школу на слободном ваздуху за слабуњаву децу у Београду (1 одељење, 32 ђака и 1 стручни наставник); 1938 године Школу за васпитно угрожену децу у Дому сиротне деце у Београду (1 одељење са 20 ђака и 1 стручним наставником).

Према подацима од 15-IX-1938 године било је на територији Управе града Београда, Земуне и Панчева 20 установа за недовољно развијену и дефектну децу од којих су 2 постојала пре 1918 године, а 18 установа отворено је после уједињења, дакле после школске 1918/19 године.

Ове установе показују на дан 15-IX-1938 године следеће стање:

	одељења	ђака	стручних наставника	хоспитаната
а) 1 Завод за васпитање глувонеме деце	са 6	70	5	2
б) 1 " " " следе деце	" 10	146	10	5
в) 1 " " " малолетника	" 4	74	3	2
г) 1 Школа за лечење говорних мана	" 2	20	3	—
д) 1 Школа за слабуњаву децу на слободном ваздуху	" 1	32	1	—
ђ) 1 Школа за васпитно угрожену децу	" 1	20	1	—
е) 1 Помоћна школа за душевно заосталу децу	" 9	135	7	4
ж) при 13 држ. нар. школа у Београду има за душевно заосталу децу	" 22	273	17	5
Свега 20 установа за дефектну децу	са 55	775	47	18

II Дравска бановина

Најстарија установа за васпитно образовање дефектне деце у Дравској бановини јесте *Завод за васпитање деце и млађих малолетника у Љубљани*. Основан је 1873 године. Издржава га бановина и 15-IX-1938 године имао је 2 одељења, 41 питомца и 2 стручна наставника.

Завод за васпитање глувонеме деце у Љубљани основан је 1895 године. И ову установу издржава бановина, те има сада 11 одељења.

128 ученика, 15 стручних наставника и 4 учитеља на раду и хоспитовању.

Пре 1918 године основане су још: сада самостална *Државна помоћна школа за душевно заосталу децу у Љубљани* (основана 1911 године) која има на дан 15-IX-1938 год. 11 одељења, 108 ученика, 10 стручних наставника и 5 учитеља на раду и хоспитовању, и сада самостална *Државна помоћна школа за душевно заосталу децу у Марибору* (основана 1912 године), која има 9 одељења, 125 ученика, 7 стручних наставника и 2 учитеља на раду и хоспитовању.

Одмах после уједињења у школској 1919/20 години основан је *Завод за васпитање следе деце у Кочевју*, који исто тако издржава бановина и која има 3 одељења, 46 питомаца, 3 стручна наставника и 1 учитеља на раду и хоспитовању.

После уједињења показала се у Дравској бановини све већа потреба за отварањем нових установа за васпитање дефектне деце и за проширењем већ постојећих. У школској 1921/22 години отворено је једно помоћно одељење у Државној народној школи у Моштама код Љубљане; 1923/24 школске године отворена је *Шумска школа за туберкулозну децу у здравилишту Тополшица*. Ова школа је 1930 године постала државна. У Љубљани је 1928 године отворено једно интернатски уређено одељење за ембецилну децу у Заводу Св. Јосипа. Од 1936 године су овде већ два интернатски уређена одељења са 18 ученика, 1 стручном наставницом и 1 учитељицом на раду и хоспитовању. Ова одељења спадају под управу Државне помоћне школе у Љубљани. Највише помоћних одељења у народним школама отворено је после школске 1930/31 године и то: по једно одељење на Вичу, у Пољу, Св. Виду, у Шоштању, у Мурској Сobotи, Врањском, Козјем, Шмарју, Рогашкој Слатини, Лашком, и 2 одељења у Цељу и 4 у Трбовљу.

Од 19 установа за недовољно развијену и дефектну децу у Дравској бановини постоје 4 од пре 1918 године, а 15 их је основано после 1918 године.

Ове установе показују на дан 15-IX-1938 године следеће стање:

	одељења	ђака	стручних наставника	хоспитаната
а) 1 Бановински завод за васпитање глувонеме деце	11	128	15	4
б) 1 Бановински завод за васпитање следе деце	3	46	3	1
в) 1 Бановински завод за васпитање малолетника	2	41	22	—
г) 2 Државне помоћне школе	20	233	17	7
д) 1 Шумска школа за туберкул. децу	1	19	—	1
ђ) У 13 места школе за душевно заосталу децу	18	204	7	10
Свега 19 установа за васпитање дефектне деце	55	671	44	23

III Савска бановина

У Савској бановини постоје такође установе за дефектну децу које су организоване пре 1918 године. *Завод за одгој глувонеме деце у Загребу* најстарија је установа те врсте у нашој држави. Основан 1891 године стално се развијао тако да има 1938 године 13 одељења, са 153 ученика, 14 стручних наставника и 6 учитеља на раду и хоспитовању.

Завод за одгој слепе деце у Загребу основан је 1895 године. За време Светског рата од 1914—1918 год. овај Завод није радио. Поново је отворен у школској 1918/19 години на земаљском добру у Поповачи, где су били смештени и одрасли слепи оба пола. Пошто у Поповачи није било довољно услова за васпитање и образовање слепе деце, то се Завод за одгој слепе деце 1927 године опет затвара и остаје затворен до школске 1928/29 године, када се поново отвара у Загребу у згради Завода за одгој глувонеме деце, где се налази још и сада. Због поновног отварања и затварања и немања своје зграде овај се Завод није могао тако развијати како би то било потребно с обзиром на велики број слепих у нашој земљи, али ипак се и овај Завод у 1938 години попео већ на 5 одељења са 43 слепа ученика, 6 стручних наставника и 2 учитеља на раду и хоспитовању.

У Савској бановини има највише завода за васпитање деце и млађих малолетника. Завод за васпитање малолетника у Глини основан је 1902 године. Завод за васпитање женске деце и малолетница у Славонској Пожеги основан је 1916 године. Поглаварство града Загреба основало је 1919 године на имању умрлог претседника загребачке општине К. и М. Амруша у Клинча Селу код Загреба које је овај филантроп завештао за васпитање загребачке напуштене деце, Завод за васпитање сиротне и напуштене деце са подручја града Загреба. За васпитање деце и млађих малолетника основани су још: 1925 године Завод у Пахинском код Иванца, и 1934 године Завод у Госпићу.

Помоћна одељења у народним школама за васпитање душевно заостале деце основана су сва после 1929 године и то: 14 одељења у народним школама у Загребу, 4 одељења у народној школи у Вараждину, 2 одељења у Осијеку и по 1 одељење у Госпићу, Кастрву, Петрињи, Челину, Даљу, Тењи и Ретфали.

Од 22 установе за дефектну децу у Савској бановини 4 су основане пре 1918 године а 18 после школске 1918/19 године.

Ове установе показују 15-IX-1938 године следеће стање:

	одељења	ђака	с стручних наставника	хоспитаната
а) 1 Завод за одгој глувонеме деце у Загребу	са 13	153	14	6
б) 1 Завод за одгој слепе деце у Загребу	„ 5	43	6	2
в) 4 завода за васпитање малолетника	„ 13	340	7	6
г) 1 Завод за васпитање морално угрожене деце у Амрушеву	„ 3	93	2	1
д) у 15 места школе за душевно заосталу децу	„ 26	218	12	1
Свега 22 установе за васпитање дефектне деце са	60	847	41	16

Поред ових установа постоје у Савској бановини још и установе за васпитање слабуњаве деце и то:

1 Приватна шумска школа у Загребу-Тушканац;

1 Школа за слабуњаву децу у Државном опоравилишту у Шуметлици код Нове Градишке;

1 Школа за слабуњаву децу у Државном опоравилишту у Краљевици, и

1 Школа за слабуњаву децу у лечилишту у Цриквеници.

Све ове школе основане су после школске 1918/19 године.

IV Врбаска бановина

У Врбаској бановини отворена су два одељења за душевно заосталу децу и то једно 1930 године у Бањој Луки и једно 1931 године у Дервенти. Одељење у Бањој Луки радило је свега две године, те се после није више формирало, јер се није пријавио довољан број ученика. И у Дервенти се помоћно одељење због недовољног броја ђака није формирало и ако је била постављена стручна наставница. У Врбаској бановини постоји Школа на слободном ваздуху у опоравилишту на Озрену.

V Приморска бановина

У Приморској бановини има свега једно Склониште за напуштену децу у Сплиту и једна Приватна школа на слободном ваздуху за слабуњаву децу у опоравилишту „Наше Госпе“ у Супетру. Ове установе основане су после 1930 године.

VI Дринска бановина

У Сарајеву отворена су 1931/32 године три помоћна одељења за душевно заосталу децу. У наредним годинама отворена су још и нова одељења која су 1937 године здружена у самосталну Државну помоћну школу. Ова школа има 1938 године 10 одељења са 144 ученика, 4 стручна наставника и 4 учитеља на раду и хоспитовању.

Поред ове помоћне школе отворене су после 1918/19 године још и Школа на слободном ваздуху при опоравилишту на Палама код Сарајева и Школа за слабуњаву децу у опоравилишту у Бањи Ковиљачи.

VII Зетска бановина

У Зетској бановини има свега једна Школа за слабуњаву децу у Државном опоравилишту на Локруму, основана 1932 године.

VIII Дунавска бановина

У Новом Саду основана су 1930 године два помоћна одељења за васпитање душевно заостале деце. Постепено су се отварала још и нова одељења која су 1934 године здружена у самосталну Државну помоћну школу. Ова школа има 1938 године 11 одељења са 166 ученика, 6 стручних наставника и 3 учитеља на раду и хоспитовању. Помоћна одељења отворена су још и то: 2 у Суботици, 2 у Петровграду, 6 у Крагујевцу, 2 у Смедереву, 2 у Илоку и по 1 одељење у Пожаревцу, Сомбору, Белој Цркви, Тителу и у Срем. Карловцима. У свима овим одељењима било је 15-IX-1938 год. 283 ученика, 8 стручних наставника и 4 учитеља на раду и хоспитовању.

У Каменици постоји Школа у здравилишту за децу која болују од туберкулозе костију, а на Венцу је Школа за слабуњаву децу у опоравилишту.

Све ове установе за недовољно развијену децу основане су после 1918/19 године.

IX Моравска бановина

У Моравској бановини постоји велики Државни завод за васпитање глувонеме деце у Јагодини. Овај Завод отворен је у Јагодини 1928 године. Пре тога развијао се упоредо са Домом слепих у Земуну. Истовремено кад се за време рата 1917 године у Бизерти у Африци отворила Школа за слепе инвалиде, отворила се и Школа за оглувеле ратне инвалиде. Са слепима дошли су 1919 године и глувонеме инвалиди у Земун. Слепи, глувонеме па и богаљастии инвалиди били су смештени у Инвалидском дому, где су се у школама и радионицама спремали за нов живот. 1924 године отворена је у Земуну и Школа за глувонему децу. У ту школу су се од почетка примали свршени ученици Завода за глувонеме у Београду, Загребу и Љубљани, који су овде изучавали разне занате. Стога је школа имала занатски карактер. Тај карактер она је задржала све до 1926 године, кад је поред занатских одељења отворен и I разред основне школе за глувонеме. Одмах идуће 1927/28 године отворен је и II разред основне школе. Школске 1927/28 године Завод има 3 занатска одељења са 40 питомаца и 2 одељења (I и II разред) основне школе са 16 питомаца. Пошто се Инвалидски дом у Земуну маја 1928 године из државних потреба расељава, то је Министарство социјалне политике и народног здравља преселило Завод за глувонеме у Јагодину у удобну и лепу зграду бившег Дома одојчади. У Јагодини се Дом глувонемих врло лепо развија и 1938 године има већ 8 одељења, 119 питомаца, 9 стручних наставника и 4 учитеља на раду и хоспитовању.

За васпитање душевно заостале деце отворено је 1934 године једно одељење у Државној учитељској школи у Алексинцу, које се није формирало због премалог броја ђака, а 1936 године отворена су 2 помоћна одељења у Нишу, која имају 26 ђака, 2 стручна наставника и 1 учитељицу на раду и хоспитовању.

X Вардарска бановина

У Вардарској бановини отворена су после 1930 године помоћна одељења у Скопљу, Куманову, Врањи, Штипу и Кавадару.

У Скопљу има 4 помоћна одељења са 62 ученика, 3 стручна наставника и 1 учитељицом на раду и хоспитовању.

У Куманову има 1 помоћно одељење са 18 ученика и 1 учитељем на раду и хоспитовању.

У Врањи је две године постојало помоћно одељење које је 1933/34 године престало да ради због премаленог броја ученика.

У Кавадару и Штипу помоћна се одељења нису још формирала

XI Краљевина Југославија

Из свих овде изнетих података види се да у нашој држави има мало установа за дефектну децу које су основане пре 1918 године и да је највећи део ових установа отворен после доношења Закона о народним школама тј. после школске 1929/30 године.

Од пре Уједињења постоје у нашој држави следеће установе:

- 1) Завод за васпитање и образовање глувонеме деце у Београду, основан 1896 године;

- 2) Дом за васпитање малолетника у Београду, основан 1911 г.;

3) Завод за васпитање деце и млађих малолетника у Љубљани, основан 1873 године;

4) Завод за васпитање глувонеме деце у Љубљани, основан 1895 године;

5) Државна помоћна школа у Љубљани, основана 1911 год.;

6) Државна помоћна школа у Марибору, основана 1912 год.;

7) Завод за одгој глувонеме деце у Загребу, основан 1891 г.;

8) Завод за одгој следе деце у Загребу, основан 1895 године;

9) Завод за васпитање малолетника у Глини, основан 1902 г.;

10) Завод за васпитање женске деце и млађих малолетница у Славонској Пожеги, основан 1916 године.

У првој деценији после Уједињења, од 1918/19 до 1928/29 године основане су следеће установе:

1) Школа за слепу децу у Земуну, основана 1920 године;

2) Завод за слепу децу у Кочевју, основан 1919 године;

3) Помоћно одељење у Мостама код Љубљане, осн. 1921 год.;

4) Интернатски уређено помоћно одељење у Заводу Св. Јосипа у Љубљани, основано 1928 године;

5) Завод за васпитање напуштене деце, Амрушево, Клинча село код Загреба, основан 1919 године;

6) Завод за васпитање деце у Пахинском код Иванца, основан 1925 године;

7) Завод за васпитање глувонеме деце у Јагодини, основан 1928 године.

Све остале установе за дефектну децу у нашој држави, и то 69 по броју, основане су у другој деценији од 1928/29 до 1938/39 године, после доношења Закона о народним школама.

Од 10 усанова за дефектну децу које су основане пре 1918 године, 4 служе васпитању морално дефектне деце (млађих малолетника), 3 васпитању глувонеме деце, 1 васпитању следе и 2 васпитању душевно заостале деце. Од 7 усанова које су отворене у првој деценији по Уједињењу, 2 служе васпитању малолетника, 2 васпитању следе, 2 васпитању душевно заосталих и 1 васпитању глувонеме деце. У другој деценији основани су скоро само помоћне школе и одељења за васпитање душевно заостале деце и то укупно: 3 помоћне школе и 94 одељења. Од осталих усанова основан је 1 Завод за васпитање малолетника у Госпићу, 1 Школа за лечење говорних мана у Земуну, 1 Школа за васпитно угрожену децу у Београду и школе за слабуњаву децу у опоравилиштима од којих неке раде само преко пролећа и лета.

Занимљиво је напоменути да од 17 усанова за дефектну децу, које су основане пре Уједињења и у првој деценији, 6 завода служе за васпитање малолетника. Дакле више од једне трећине. Ово није случај само у нашој држави, да се тражи оснивање завода за васпитање деце тек онда када су деца већ морално посрнула. Док је на име дете мало и није још физички довољно снажно и способно да услед своје напуштености учини неко недело, тако дуго га друштвена заједница не примети и не води о њему рачуна. Тек онда, кад је то дете нанело појединцу или друштву неку материјалну штету или учинило неко друго недело, показује се прстом на невапитано дете и тражи да се стрпа у поправилиште. Пошто ова по-

срнула деца у највише случајева показују разне знаке душевне или телесне недостатке, то су истакнути педагози и психолози у праву кад траже да се за овакву децу, док су још мала, подигну интернатски уређене помоћне школе, те нас они на основу својих дугогодишњих искустава уверавају да се, за сваку интернатски урођену помоћну школу, може затворити по један завод за васпитање деце и млађих малолетника.

У своме вишегодишњем практичном раду на пољу заштите дефектне деце ја сам више пута говорио о потреби отварања интернатски уређених школа за душевно заосталу и недовољно развијену децу, али увек сам имао утисак, да су још многи код нас мишљења да је за један народ срамста, ако има заводе за душевно заосталу децу. Овакво схватање никад нисам могао разумети, јер ако је баш реч о срамоти, ја сам мишљења да је већа срамота имати много завода за морално покварену децу, него по који завод за недовољно развијену децу. У заводима за недовољно развијену или морално угрожену децу могла би се наине благовремено васпитавати она иста деца, за коју се сада, баш због њиховог *неблаговременог* васпитања, напуштености и због утицаја улице и социјалних порока којима су остављена, морају отворати заводи за васпитање и поправљање малолетника.

Закон о народним школама исто тако предвиђа интернатски уређене школе за дефектну децу, јер се у добро уређеном интернату најбоље може да проучи душевно стање, склоности и способности појединог детета, те се према стручним констатацијама најлакше може да одреди начин индивидуалног васпитања у основној школи, а затим стручног образовања и усавршавања у заводским радионицама или на заводском имању.

Министарство просвете је у том правцу 1930 године дало упутства Краљ. банским управама, на основу којих су оне основале нарочите фондове за подизање установа за дефектну децу. Али економска криза која је после 1931 године захватила и укочила развој скоро целокупног јавног живота, проузроковала је да се и ово питање подизања интернатски уређених школа за дефектну децу, морало повући и учинити места другим питањима, те су се у буџетима могли предвидети само најхитнији издаци за постојеће установе.

Према подацима које смо овде навели за поједине бановине, установе за васпитање дефектне деце у Краљевини Југославији показивале су на дан 15-IX-1938 године следеће стање:

За васпитање појединих врста дефектне деце постојали су:

	оде- љења	ђака	стручних настав- ника	хоспи- танта
1) 4 завода за васпитање глувонеме деце	са 38	470	43	16
2) 3 завода за васпитање следе деце	„ 18	235	19	8
3) 6 завода за васпитање малолетника	„ 19	455	12	8
4) 2 завода за васпитање морално угрожене деце	„ 4	113	3	1
5) 1 школа за лечење говорних мана	„ 2	20	3	—
6) 5 самосталних државних помоћних школа	„ 50	658	34	18
7) 95 помоћних одељења у народним школама	„ 97	1084	49	23
8) 12 школа на слободном ваздуху у опорави- лиштима и лечилиштима	„ 17	933	2	15

Ако упоредимо број дефектне деце која се код нас по разним установама васпитавају са бројем дефектне деце коју смо напред изнели на основу статистичких података добијених приликом пописа становништва 31-III-1931 год. долазимо до констатације да се код нас васпитава само: свако четврто слепо дете, свако десето глувонемо, и тек свако двадесет и пето дете које услед неког душевног недостатка не може да прати наставни рад у основној школи за нормалну децу.

Какав огроман капитал човечје моћи и способности остаје неискоришћен и неупотребљен. Десетине хиљада малих суграђана, које природа није обдарила са свима чулима или душевним способностима, или их је телесно унаказила, или показују извесне телесне или душевне недостатке као последице разних социјалних болести, заблуда или порока, живи с нама, али у мраку и невољи, и не само без користи за друштвену заједницу него у највише случајева и на штету и терет друштва, општина и државе.

Већ ови скромни покушаји васпитавања дефектне деце су и код нас показали, да може правилно образовано глувонемо или слепо дете самостално зарађивати свој хлеб, да морално посрнула деца могу постати корисни и поштени чланови друштвене заједнице, и да се благовременим васпитавањем недовољно развијена и васпитно угрожена деца спасавају утицаја улице и рђавог друштва и од посрнулости, те да се свако дете према својим душевним и телесним способностима може васпитавати за корисног, моралног и оданог члана друштва, народа и државе.

Сувише је велик број деце коју још увек остављамо на улици и у мрачним сокацима. Као да није наша дужност да о сваком поједином детету, своме суграђанину, поведемо рачуна. Али треба да имамо и ми, као и остали културни народи, увек пред очима, да се култура једног народа мери по томе како се он стара о својој деци, о свом нараштају, какве могућности пружа свакоме појединцу за његов душевни и телесни развој и како цени и користи душевне способности сваког свог грађанина. Нарочито се после Светског рата у свима земљама показало, да је потребна сарадња сваког појединца и да треба сваком појединцу, било да је нормално или недовољно развијен, створити могућност и услове да се може према својим способностима развијати и корисно сарађивати у изради и подизању културних и привредних добара појединог народа. Већ сваки неактиван појединац осећа се у садашње послератно време као велик терет у породици, друштву, општини, а поготову кад није више реч о неактивним појединцима него о хиљадама незбринуте-недужне деце, од којих би свако могло да зарађује свој хлеб и да на свој начин помаже у изградњи наше младе државе, кад би му се на време створили услови за подесно васпитање и образовање.

Код нас треба још много радити и предузимати, да би се подигао довољан број установа за дефектну децу. Пре свега треба мислити на то да се оних 25.000 деце, која изгледају као да су нормална, али због извесних душевних недостатака, не могу да прате наставу у друштву са осталом нормалном децом народне школе, спасу на тај начин, што ће се за њихово васпитавање и образовање подићи нарочити заводи, интернатски уређене помоћне школе. Свака

банска управа и поглаварства наших градова треба да својим буџетом осигурају подизање бар по једног завода за недовољно развијену децу. Од такве установе неће имати користи само деца и њихови родитељи, него и општине, бановине и држава, јер ће се трошкови око издржавања и помагања малолетника и за самостално привређивање грађана смањивати, а повећавати број васпитане недужне деце и број ваљаних и корисних чланова друштвене и народне заједнице.

Поред ових установа које су сада најхитније потребне, јер ниједна оваква још не постоји у нашој земљи, биће потребно да се подигне бар још толико завода за глувонему и слепу децу колико их сада постоји, те да се садашњи заводи повећају и усаврше. При заводима за телесно и душевно дефектну децу, који постоје у универзитетским градовима, да се оснују и организују нарочити институти за научно: здравствено, социјално и васпитно проучавање и лечење дефектних појава у душевном и телесном развоју деце.

Потребни су још и заводи за васпитавање глуве, неме, епилептичне деце и деце са разним телесним недостацима (богаљасте) и са недостацима у говору. Организовати треба школе у опоравилиштима и здравилиштима за децу, а свака већа варош треба да подигне и школе на слободном ваздуху или школе у шуми, где би се васпитавала слабуњава деца а где би и остала деца свих варошких школа са својим наставницима могла годишње да проведу бар по месец дана.

Кад би се на овај начин подизале установе за васпитање и заштиту деце, онда би убрзо дошло време да се смањи број завода за васпитање деце и млађих малолетника, ових „универзитета за разна недела“ како се у научном свету називају ови заводи. Ове 1939 године о томе још не може бити речи, јер се поред постојећих 6 завода за малолетнике граде још два, а према изјавама мериодавних фактора и овај број неће бити довољан, јер су казнени заводи и разна прихватишта при окружним судовима, полицијска и општинска пренатрпана напуштеном и посрнулом децом од 10 до 17 године недовољни.

Надамо се и верујемо да ћемо на крају треће деценије изграђивања наше младе државе у статистичким подацима установа за недовољно развијену и дефектну децу приказати бар онолики број интернатски уређених помоћних школа за недовољно развијену децу, колико смо на крају друге деценије имали завода за васпитање млађих малолетника.

Уверени смо да ће до тога доћи, јер наш народ воли своју децу, стара се о бољој будућности свога подмлатка и хоће да и ону, којима је природа била маћеха и који због социјалних заблуда и порока лутају у мраку и тами, поведе собом ка светлости и срећи.

Д-р Марко Крстић, Београд

Развој учишћелске школе у Југославији

од 1918-1938 год.

Прошло је двадесет година од нашег Уједињења. То је период времена довољан за оцену развоја државног и народног живота у свима његовим манифестацијама. Осврт на тешкоће у изграђивању народне културе и економског подизања народа, узјамно тесно повезаних, намеће се као потреба будућности. Било је лутања и експериментисања, било је источњачког јавашлука, али је било, треба признати, и озбиљног рада и несумњивих успеха на свима пољима јавног живота.

Има једно поље на коме је најмање рађено и урађено. Тачније речено: радило се, али без система и без потребног континуитета. То је просветно-културно

поље. Без једног одређеног плана, који не би трпео од ђудљивости дневне политике и пролазних политичких комбинација, немогуће је организовати успешну просветну политику. И ако је јасно и ван дискусије, да наша школа има, поред осталог један посебан циљ, једну узвишену мисију: стварање новог човека — Југословена, који би био синтеза свих најлепших вредности сва три наша племена, ипак се мора, нажалост, признати да смо у овом правцу имали најмање успеха. Морамо одмах истаћи, да за овај неуспех најмању одговорност носе наши учитељи. Они су најискреније прихватили, после Уједињења, југословенску мисао, они су и данас њени најпреданији апостоли. Али... „Марко гради, вила разграђује.“

*

Ово неколико напомена учинисмо да би показали, како је и развој учитељских школа, што је предмет овога чланка, био у знаку опште дезоријентације у нашој просветној политици. Кроз какве је све мене и колебљивости пролазио развој учитељских школа у току двадесет година показује табела бр. 1. Ове мене су нарочито приметне на територији предратне Србије и Црне Горе, што је и разумљиво. Овде је пустош рата оставила дубока трага. Све је било разорено и опустошено. Све је требало подизати изнова на рушевинама. Нарочито је требало хитно створити кадар учитеља, чији су редови у току рата десетковали. Први су национални васпитачи, који су припремили национално свесну армију, и у рату су давали најлепше примере пожртвовања за отаџбину. Гинули су и изгинули многи и многи, заједно са својим некадањим ученицима. Осећала се оскудица и у учитељима у новоослобођеним покраји-

нама. И тамо су били губици релативно велики. А сем тога требало је живљим темпом кренути точак просветне политике, како би се надокнадило оно што се у току рата изгубило.

Да би се убрзало стварање учитељског кадра отворана су 1919 и 1920 г. уз више разреде гимназије и педагошка одељења са четворогодишњим течајем (у Београду, Крагујевцу, Шапцу, Пироту, Беранима и Сушаку). Шта више учење у учитељским школама и педагошким одељењима сведено је 1919 г. привремено од четири на три године, са нарочито скраћеним наставним планом. Идуће шк. године, 1920/21, понова је уведено четворогодишње учење. Исто тако постепено су ликвидирана и педагошка одељења при гимназијама.

На дан Уједињења било је у целој земљи двадесет и четири учитељске школе. Већ идуће године отворено је осам нових школа.

УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ

Број школа, одељења, ученика и наставника од Уједињења до почетка шк. 1937/38 год.

Школска година	Број школа	Број одељ.	Број ученика	Број наставника
1918/19	24		3330	287
1919/20	32		5603	433
1920/21	35		5851	493
1921/22	37		5930	529
1922/23	39		6650	543
1923/24	42		7128	565
1924/25	41		7498	624
1925/26	47	233	7824	739
1926/27	47	232	8160	742
1927/28	46	235	8252	733
1928/29	46	209	7673	730
1929/30	39	219	7472	618
1930/31	40	264	8666	677
1931/32	41	262	8258	779
1932/33	37	244	6993	634
1933/34	37	202	5555	662
1934/35	37	152	3798	647
1935/36	36	132	3286	588
1936/37	33	115	2997	548
1937/38	32	113	3196	469

Табела 1

Потом је из године у годину њихов број растао тако, да их је год. 1925/26 било четрдесет и седам. Овако велики број учитељских школа није био у сразмери са осталим школама нити је одговарао стварним потребама. Многе од њих отворане су по диктату локалних интереса и под утицајем локалних политичара. Такве школе биле су без најнужнијих услова за постојање, с тога није чудо што су многе од њих биле краткога века. А сем тога број учитељских кандидата (нарочито женских) толико је порастао, да је питање њиховог постављења постало озбиљан проблем. Тако је напр. 1935 год. било три хиљаде молби за постављење дипломираних учитељ-

ских кандидата, од којих су многи чекали на постављење по неколико година. Да би се отклонила ова немогућа ситуација приступило се у првome реду редуцирању одељења при учитељским школама а потом и самом затварању ових. То затварање, почето 1929 г., наставило се док број учитељских школа није сведен данас на тридесет и две (27 државних и 5 приватних).

Са затварањем учитељских школа опада и број одељења, ма да не увек у истој сразмери. Тако је год. 1930/31 број одељења био највећи иако је број учит. школа био редуциран. У прошлој, 1938, износио је број одељења 113, дакле двапута мање него пре осам година. Разлог за ово опадање одељења лежи у делимичном затварању учитељских школа, а с друге стране и због све већег отежавања уписа ученица у исте. Однос бројни ученика и ученица био је ранијих година често несразмеран. Тако је год. 1931/32 било ученика 3212 а ученица 5454. То је изазвало нужну реакцију па се год 1933/34 као и 1934/35 престало са уписом ученица у I разред учит. школа, да би се год. 1935/36 опет дозволио упис ученица али у много мањој мери него ученика. Овим се хтело довести у равнотежу бројни однос ученика и ученица, у чему се и успело. Прошле, 1938, било је у учитељским школама 1984 ученика и 1212 ученица. Сем тога, 1935 год. донета је одлука, која и данас важи, да се у учит. школе уписује само онолико ученика колико, по приближној оцени, одговара стварним потребама наших народних школа. Исто тако решено је, да се упис врши сразмерно у свима школама. Ово је учињено стога, што је уочена неправична густина учитељских школа у разним покрајинама. Док је било бановина са по 7 седам и девет учит. школа дотле је било неких само са једном школом, иако са већим бројем становника.

Са бројем одељења растао је и опадао и број ученика. Док је год. 1918/19 било 3330 ученика, број ових порастао је године 1930/31 на 8666. То је био максимални број ученика у току ових двадесет година. У прошлој шк. години, 1937/38, износио је број ученика-ца свега 3196! Овај последњи број ученика, мањи него пре двадесет година, није никако доказ, да нам је непотребан много већи кадар учитеља него што га имамо. Напротив, с обзиром на проценат аналфабета код нас, потребан нам је, свакако, дупло већи број учитеља и много већи број основних школа.

Од интереса је указати на распоред учитељских школа по бановинама табела бр. 2/. Оне иду овим редом:

по броју школа: Савска (7), Дунавска (5), Дравска (4), Дринска (4), Моравска (4), Приморска (2), Зетска (2), Вардарска (1), Врбаска (1), Управа града Београда (2).

по броју одељења: Савска (22), Дунавска (21), Моравска (13), Дринска (11), Дравска (10), Вардарска (8), Приморска (6), Зетска (6), Врбаска (5), Управа гр. Београда (10).

по броју ученика: Савска (605), Дунавска (504), Моравска (445), Дринска (353), Вардарска (272), Дравска (235), Зетска (168), Приморска (158), Врбаска (137), Управа гр. Београда (319).

по броју наставника: Савска (112), Дунавска (78), Дринска (53), Дравска (52), Моравска (47), Приморска (22), Вардарска (18), Врбаска (17), Зетска (15), Управа гр. Београда (55).

Учитељске школе
број школа, одељења, ученика и наставника по бановинама почетком 1937/38 год.

Бановине	Број становника	Број км.	Број школа	Број одељења	Број ученика			Број наставника			Број становника		Број ученика	
					м.	ж.	Св.	м.	ж.	Св.	На једну школу	На једно одељење	На једну школу	На једно одељење
Дравска	1.144.194	16.171	4	10	110	125	235	31	21	52	276.048	114.410	59	23,5
Савска	2.703.163	38.985	7	22	388	217	605	75	37	112	286.166	122.871	86,4	27,5
Врбаска	1.036.361	21.080	1	5	76	61	137	14	3	17	1.036.361	207.252	137	25,4
Приморска	900.800	19.625	2	6	91	67	158	19	3	22	450.400	150.133	79	26,3
Дринска	1.530.867	27.572	4	11	240	113	353	34	19	53	382.717	139.170	88,5	32
Зетска	924.986	30.284	2	6	116	52	168	12	3	15	462.493	154.164	84	28
Дунавска	2.387.495	31.479	5	21	227	227	504	56	22	78	477.499	113.690	100,8	24
Моравска	1.436.129	25.838	4	13	351	94	445	39	8	47	359.032	110.471	111,2	34,2
Вардарска	1.575.185	37.389	1	8	178	94	272	12	6	18	1.575.185	196.898	272	34
У. Г. Београда	291.739	242	2	10	207	112	319	36	19	55	145.869	29.174	158,5	31,9
Укупно	13.930.918	248665	32	112	1984	1212	3196	328	141	469	435.341	124.383	99,9	28,5

Табела 2

Следеће три табеле показују, колико становника у појединим бановинама долази на 1 школу и 1 одељење (таб. 3), затим, колико ученика долази на 1 школу, 1 одељење и 1 наставника (таб. 4) и колико ученика долази на 1000 становника (таб. 5).

Бановине	Број становника	
	на 1 школу	на 1 одељење
Вардарска	1.575.185	196.898
Врбаска	1.036.361	207.272
Дунавска	427.499	113.690
Зетска	462.493	154.164
Приморска	450.400	150.133
Савска	386.166	122.871
Дринска	382.717	139.169
Моравска	359.032	110.471
Дравска	286.048	114.414
Управа града Београда	145.869	29.173

Табела 3

Бановине	Број ученика		
	на 1 школу	на 1 одељење	на 1 настав.
Вардарска	272	34	15
Врбаска	137	25,4	8
Моравска	111	34	9,4
Дунавска	101	24	6,4
Дринска	88	32	6,6
Савска	86	27,5	5,4
Зетска	84	28	11
Приморска	79	26	7
Дравска	59	23,5	4,5
Управа гр. Београда	158,5	32	5,8

Табела 4

Бановине	Број ученика на 1000 школе
Моравска	0.30
Дринска	0.23
Савска	0.22
Дунавска	0.21
Дравска	0.20
Зетска	0.18
Приморска	0.17
Вардарска	0.17
Врбаска	0.13
Управа гр. Београда	1.09

Табела

Према овоме у целој земљи је ученик учит. школе сваки 4359 становник. Или по бановинама: у подручју Управе гр. Београда је ученик учит. школе сваки 914 становник, у Моравској бановини 3227, у Дринској 4336, у Савској 4468, у Зетској 5506, у Приморској 5701, у Вардарској 5791, у Врбаској 7565.

Кретање буџета учитељских школа најбоље илуструје колебање развоја истих, јер је и он пун колебљивости. Најмањи је био 1919/20 год. (3.730.234), највећи 1931/32 год. (32.972.174 дин.), док је у год. 1937/38 износио буџет учит. школе 19.511.848 динара. Дана

нас држава троши

на 1 учитељску школу	609.745 дин.
на 1 одељење	174.212 „
на 1 ученика	6.105 „

У сравњењу државних издатака на средње школе долазимо до чињенице да један ученик учит. школе кошта државу шест пута више него један ученик гимназије. Разлог овој разлици је релативно знатно већи број наставника у учитељским школама него у гимназијама. Тако у учит. школама долази на једнога наставника 7 ученика, а у гимназијама 24.

Од Уједињења подигнуто је свега пет нових школских зграда за учитељске школе, и то по једна у: Београду, у Дунавској, у Врбаској, у Дринској и у Приморској бановини.

Изједначење законодавства у погледу организације учитељских школа претстављало је озбиљан посао. У разним покрајинама били су и школски закони различити, из чега је потицала и разлика у наставним плановима и програмима. Исто тако ни услови за пријем ученика у учитељске школе нису били свуда исти: негде се тражило да ученици сврше четири разреда ниже гимназије и положи пријемни испит, негде су се могли уписивати ученици, који су свршили четири разреда грађанске школе или више народне школе, а негде је било довољно ако ученик сврши само основну школу и положи пријемни испит. Учење је свуда трајало четири године.

Требало је законодавним путем учинити крај овој разноликости, што није било лако и нарочито не брзо. Прво се приступило изједначењу наставних планова за сва четири разреда, који је био обавезан за све учитељске школе. Овај наставни план замењен је 1931 год. новим наставним планом и програмом. Потпуно изједначење рада у учитељским школама изведено је 1929 год. Тада је донесен нов Закон о учитељским школама, који означава несумњив напредак. Њиме се уводи петогодишње школовање у учитељским школама. Излишно је напомињати да је овим загарантована солиднија спрема, нарочито педагошка, будућих васпитача. Сем тога врши се при упису ученика у I р. одабирање, тј. првенствено се примају одлични и врло добри ученици, ма да се по Закону могу примити и добри, ако се првих не јави довољан број. За упис у учитељску школу потребна су најмање четири разреда гимназије и положени нижи течајни испит. Овим Законом о учитељским школама био је дозвољен упис у учит. школе и свршеним ученицима грађанске школе, пошто положи посебан пријемни испит. Финансијским законом од 1932/33 год. онемогућен је овима упис у учит. школе, а Фин. законом за 1938/39 год. повраћено им је право уписа.

С обзиром на будући рад у вишим народним школама на селу измењен је делимично наставни план и програм за учит. школе у Ужицу и Неготину. Том изменом наглашен је јаче пољопривредни смер у образовању будућих учитеља. Верујемо да ће ово остати само добронамеран покушај, јер такав тип школа неће моћи дати истовремено и добре наставнике у школи и добре пољопривредне пионире.

Као у свему тако је и у питању наставничког кадра у учитељским школама у почетку било тешкоћа. Владала је велика оскудица у стручним наставницима. То је поред осталог био разлог, што је при Вишој педаг. школи отворен виши (четворогодишњи) течај за образовање наставника учит. школа. Кад је престала потреба укинут је доцније овај течај. Сада се за наставнике научних предмета у учит. школама могу постављати само лица са факултетском спремом. По Закону од 1929 год. наставници у учит. школама могу бити само професори. Супленти су искључени, они се могу постављати само за филозофско-педагошку групу предмета и вештине.

Иако је Законом о учит. школама предвиђено интернатско уређење ових ипак је само мали број њих са интернатом, и то у Дунавској, Моравској и Вардарској бановини, као и оне које имају приватан карактер а под државним су надзором.

УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ*)

Буџетска година	Динара
1919/20	3.730.234
1920/21	12.447.752
1921/22	13.251.531
1922/23	8.478.324.40
1923/24	5.712.209
1924/25	16.927.531
1925/26	16.823.531
1926/27	21.582.615
1927/28	16.683.665
1928/29	22.694.592
1929/30	23.826.244
1930/31	29.114.398
1931/32	32.972.174
1932/33	22.083.813
1933/34	21.112.857
1934/35	20.250.107
1935/36	20.345.691
1936/37	19.126.364
1937/38	19.511.848
	Свега 347.671.480.40

*) Кретање буџета од 1919/20 до 1937/38 год. (лични, материјални и ванредни расходи).

Ж. Цветковић, Београд

Виша педагошка школа **њен живот и рад од 1920 до 1938 године**

Увод — оснивање школе — задаци и организација школе — рад на реорганизацији школе и њене наставе — законодавни развој школе и реформа њене наставе — резултати рада школе

I

Увод

У живсту и раду Више педагошке школе (у Београду и Загребу) имамо углавном два већа раздобља. То су: раздобље у њеном животу и раду од оснивања школе до почетка школске 1936/37 године и раздобље у њеном животу и раду од школске 1936/37 до данас.

Прво раздобље обухвата собом период њенога живота и рада од 1920, као године заснивања, па све до 15 септембра 1936, када је школа радила по старој Уредби о Вишој педагошкој школи од 1920 године и по *Правилима* о годишњим и дипломским испитима нижега (двогодишњег) и вишега (четворогодишњег) течаја школе.

Друго раздобље обухвата собом период њенога живота и рада од ступања на снагу нове законске *Уредбе* о Вишој педагошкој школи од 11 августа 1936, која је ступила на снагу 15 септембра 1936, и *Правилника* о Вишој педагошкој школи од 30 новембра 1936, који је ступио на снагу 21 децембра 1936 године.

У *Учитељу*, у свесци за новембар 1930, дао сам, на позив редакције *Учитеља*, преглед рада школе до 1930. Овога пута, позван поново да дам чланак о Вишој педагошкој школи, задржаћу се само толико колико је најнеопходније на периоду њенога живота и рада пре нове *Уредбе* и новог *Правилника* школе, а више пак на њеном раду последњих година у вези са извршеном *реформом наставе* и *реорганизацијом школе* путем нове *Уредбе* и *Правилника* о школи.

Претходно хоћу да учиним једну потребну напомену на овом месту. Овде се, наиме, говори о животу и раду Више педагошке школе у Београду. Али све што важи за школу у Београду, важи самим тим и за школу у Загребу, јер су обе те школе радиле по старој *Уредби* до краја школске 1936 године и раде сада по *новој Уредби* и *Правилнику* школе од 1936 године.

Разлике је ту, дабогме, било и могло бити само незнатне, и то поглавито због чисто теренских прилика и момената у општем извођењу и распоређивању рада и наставе. Затим је ту било разлике у томе, што је загребачка Виша педагошка школа почела рад са слушаоцима још 1920, а београдска школа, због разних спољних узрока и сметњи, тек 1924 године и што београдска школа има — према садашњој *Уредби* — већ три године, поред Отсека за наставнике грађанских школа, још и *отсек* за школске надзорнике, док Загребачка школа ради за сада само са *отсеком* за грађанске школе.

Трећи отсек по садашњој Уредби — Отсек за наставнике школа за дефектну децу — није још остварен ни у Београду ни у Загребу. Али ће и он почети ускоро рад, чим се буде завршио досадашњи двогодишњи стаж учитеља за спремање наставника за дефектну децу, када ће се и за тај отсек, као и за прва два отсека, јавити довољан број кандидата из редова учитеља и учитељица народних школа широм целе земље.

II

Оснивање школе

Виша педагошка школа основана је 30 августа 1920 године узакоњеном Уредбом о Вишој педагошкој школи. Међутим, још пре те Уредбе загребачка Виша педагошка школа била је основана одлуком *Повјереништва за просвјету и вјере* у Хрватској и Славонији (бр. 41846 од 15-IX-1919), те је, као таква, била прилагођена узакоњеној Уредби о Вишој педагошкој школи од 1920 године.

Мисао о оснивању једне такве више наставничке и педагошке школе код нас јавила се као непосредна последица поратних општих и школских прилика и потреба. Главни разлог за њено оснивање у нашој земљи био је у потреби: да се путем вишега стручнога и научнога образовања учитеља и учитељица народних школа и њиховога педагошко-методскога продубљивања и усавршавања спреми што бољи кадар наставника грађанских школа, као и наставника учитељских школа и школских надзорника (чл. 1 Уредбе о Вишој педагошкој школи од 1920).

При оснивању те школе код нас послужиле су углавном као образац такве и сличне школе на страни. Такве су школе: *Педагогуми* у Мађарској, *Педагошке академије* у Немачкој, *Педагошки институти* у Женеви и Бечу, *Педагошке* и сличне *наставничке* школе у Белгији, Чехословачкој, Италији, Америци. Нарочито су узете за образац школе у Француској типа *Ecole normale supérieure* у Фонтена-у и Ст. Клуд-у, јер су својим уређењем најбоље одговарале нашим школским и државним потребама за што квалификованијим *наставничким* кадром у грађанским и учитељским школама и *надзорничким* кадром у просветној служби. Виша педагошка школа је ипак имала сасвим самосталан карактер. Она је постала и развијала се као чисто наша школска установа са изразитим државно-националним задацима и циљевима према потребама садашњице нашега живота.

У току рада школе, од њенога оснивања (1920) па све до краја 1936, дошле су као плод предлога, настојања и сугестија колегијума школе у Београду и Загребу — место предлаганог *Закона о дубљој реформи и реорганизацији Више педагошке школе* — извесне одредбе у Фин. законима које су регулисавале питања школе и њених слушалаца. Тако је чл. 96 Фин. закона за 1926/27 трогодишње учење у Вишој педагошкој школи (за наставнике учитељских школа и школске надзорнике) повишено у четворогодишње (виши течај). А већ следећим Фин. законом (за 1927/28) имало се, у члану 137, приступити укидању *вишега течаја* и школа свести само на нижи течај, с тим да се слушаоци имају издржавати о свом трошку за време учења у школи.

Међутим, уместо извршења те одредбе Фин. закона дошла је одлука Министарског савета (20 септембра 1928), којом је за 1928/29 и 1929/30 годину задржан период нижег и *виши* течај школе. По завршетку школске 1929/30 године престаје рад *вишега* течаја и школа продужује од школске 1931/32 године рад само са нижим (двогодишњим) течајем.

Виша педагошка школа је од свога заснивања па за читавих петнаест година свога живота наилазила на огромне спољне сметње и недовољно топло примање и разумевање од многих меродавних фактора, што је све кочило у знатној мери њен рад и развитак. И пролазећи годинама кроз мучне и неизвесне ситуације и излажући се тешким искушењима, школа је ипак успела виталном снагом својом не само да се одржи, већ и да стане на чврсте ноге, пошто је сам привредни и духовни живот и развитак земље истакао и наметнуо потребу једне такве школе, као и њено даље развијање и усавршавање.

III

Задаци и организација школе

Виша педагошка школа је својим задатком и својом организацијом тако уређена да претставља собом у исти мах и стручну школу и *наставничку* школу. Она, дакле, даје својим слушаоцима и потребну *стручно-научну* спрему и потребну педагошко-методску спрему, спремајући их у исти мах и за *наставничку* дужност (у грађанским школама и учитељским школама) и за *школско-надзорничку* дужност.

Према чл. 3 првобитне Уредбе: „Образовање у Вишој педагошкој школи траје две године за кандидате који се спремају за наставнике и наставнице грађанских школа, а три године за кандидате који се спремају за наставнике и наставнице учитељских школа и школске надзорнике“. А чланом 96 Фин. закона за 1926/27 се трогодишњи течај за наставнике учитељских школа и школске надзорнике пење на четворогодишњи течај.

У школу се примају путем конкурса учитељи и учитељице народних школа до 38 година старости који су, поред положенога *дипломскога* испита зрелости у учитељској школи и најмање врло добро положенога *практичнога* учитељскога испита, имали најмање три године рада у основним или грађанским школама са *одличним* оценама рада (чл. 6 Уредбе).

Школи је задатак: а) да у свом *нижем* (двогодишњем) течају спрема за наставнике и наставнице грађанских школа конкурсом одабране учитеље и учитељице народних школа, дајући им у предавањима, семинарима и вежбањима која имају карактер *факултетских предавања*, семинара и вежбања, стручну (научну) и практичну (методску) спрему за то звање; б) да у свом *вишем* (четворогодишњем) течају спрема из редова најбољих дипломираних слушалаца нижега течаја наставнике и наставнице учитељских школа и школске надзорнике, дајући им у целокупној настави, која има карактер факултетске наставе, вишу стручну (научну) и вишу практичну (методску) спрему за та звања.

Нижи течај школе имао је пет отсека или група предмета: 1) филолошко-историјски (нар. језик, нар. књижевност, историја [општа и народна] и географија); 2) отсек туђих језика (француски или немачки језик, нар. језик, нар. књижевност и историја); 3) Географско-природњачки (Географија, Зоологија, Ботаника, Хемија, Минералологија и Геологија); 4) Математичко-физички (Математика, Физика, Нацртна геометрија и Геодезија); 5) Цртачки (Цртање, Орнаментика, моделовање, Ист. уметности, Математика, Нацртна геометрија и Калиграфија). У школској 24/25 4 отсека (без цртачког), а у школској 28/29 3 отсека (сажетих ранијих пет отсека), у којима су, поред наведених стручних предмета, учени као заједнички свим отсецима педагошко-филозофски предмети: Општа и експ. психологија, Логика, Етика, Педагогија, Ист. педагогије и Општа и посебна дидактика и Општи предмети: Школски закони са администрацијом и Хигијена.

1932 године дошле су извесне измене наставнога плана и програма. Уведен је као општи предмет: *Основи држ. уређења*, затим као педагошко-филозофски предмети: *Основи филозофије* (а отпала *Етика*) и *Пед. психологија*, а општа и експ. психологија спојене у један предмет. Затим је у IV отсеку проширена настава са књиговодством и геометријским и техничким цртањем, а математика подељена на алгебру и геометрију, а у V отсеку додат *Ручни рад* као стручан предмет, док је у II отсеку отпала *Историја*.

Виши течај школе радио је само 26/27—27/28 са 5 и 28/29—29/30 са 3 отсека. Ти отсеци су: 1) *Педагошко-филозофски* (Психологија, Теорија сазнања са Логиком, Ист. филозофије, Педагогија, Патол. психологија, Естетика, Ист. уметности, Ист. васпитања у Југославији, Ист. педагогије, Ист. и орган. уч. школа, Етика са Социологијом, Школски рад и један стручни предмет из нижега течаја); 2) *Филолошко-историјски* (Нар. језик, Нар. књижевност, Нар. историја, Посебна дидактика); 3) *Отсек туђих језика* (француски или немачки језик, Нар. језик, Нар. књижевност, Пос. дидактика); 4) *Географско-природњачки* (Географија, Зоологија, Ботаника, Хемија, Геологија, Пос. дидактика); 5) *Математичко-физички* (Математика, Физика са Метеорологијом, Космографија, Пос. дидактика). У школ. 28/29—29/30 години сведен је виши течај на 3 отсека: 1) *Национални* (Нар. језик, Нар. књижевност, Општа и нар. историја и Географија или франц. или нем. језик); 2) *Географско-природњачки* (Географија, Зоологија, Ботаника, Хемија, Геологија, Минералологија); 3) *Математичко-физички* (Математика, Физика, Нацртна геометрија, Геодезија, — са заједничким педагошко-филозофским предметима у свима отсецима: Психологија, Експер. психологија, Логика, Етика, Педагогија, Истор. педагогије и Општа и посебна дидактика.

IV

Рад на реорганизацији школе и њене наставе

Упоредо са општим и привредним развитком земље дошла су од 1932 године на овамо појачана настојања ректора и наставничкога већа школе: да се целокупна организација и настава школе што боље и више прилагоди школским и државно-националним

задацима и потребама садашњице. Нарочито су та настојања вршена с обзиром на Закон о грађанским школама од 1931, као и на неизбежну потребу *дубље реформе грађанских школа према привредним типовима и школскога надзора* у народним школама.

Како по новом Закону о грађанским школама (1931) наставнике за те школе даје само Виша педагошка школа, то је готово на свима седницама наставничкога већа Више педагошке школе последњих година главни предмет већања био преуређивање школе и прилагођавање целокупне њене наставе ново-насталим школско-државним приликама и потребама, као и према захтевима савремене педагогије и науке. Уз то, у смислу те потребе за реформом школе и њене наставе, Виша педагошка школа је и у својим претставкама и у свом годишњем извештају на крају школске 1933 истакла потребу, да се двогодишње учење у школи подигне на три године и да се школи да *што практичнији карактер*.

Виша педагошка школа је тај свој предлог заснивала на чињеници, што би трогодишња настава најбоље одговарала потребама свих типова грађанских школа: трговинског, занатско-индустријског и пољопривредног. Јер би се тако добило времена да се слушаоци у тако прилагођеној настави животним потребама што боље и потпуније спреме у практичном примењивању теоријскога знања из појединих научних дисциплина и да што боље одговоре свима потребама практичнога живота у областима земљорадње, трговине, занатства и индустрије.

Исто тако Наставничко веће је на многим својим седницама расправљало разна школска и педагошка питања која су у вези са актуелним потребама за заснивањем засебнога надзорничкога отсека у Вишој педагошкој школи, а с тим у вези са проширењем и продубљивањем наставе у предметима основне наставе. Претставку о потреби заснивања надзорничкога отсека упутили су Министарству просвете заједнички ректори београдске и загребачке Више педагошке школе. Тај њихов заједнички предлог заснивао се како на самој старој узаконеној Уредби о Вишој педагошкој школи, тако и на стварним савременим потребама основне наставе и народнога просвећивања, односно рационалне организације инструктивнога школскога надзора.

Неоспорно је да наша народна школа, и поред добрих радника — учитеља и учитељица, без стручнога педагошко-методског надзора и без солидно научно оквалификованих надзорника не може потпуно одговорити свом високом задатку и интересима општега народнога просвећивања и уздизања. Потребно је овде нагласити чињеницу: да је питање стручнога школскога надзора често пута претресано у нашим просветним и школским круговима, часописима и листовима. А било је и других предлога и сугестија, изнетих у вези са потребном реформом школскога надзора.

Отуда се, дакле, као прва и најважнија потреба за успешан рад Више педагошке школе, јавила потреба једне шире допуне и измене саме старе Уредбе о Вишој педагошкој школи. Јер је та Уредба из 1920 године садржавала доста празнина које у доба заснивања школе нису могле бити предвиђене. Уз то и сам живот, као и сам развитак науке и педагогије није стајао, већ је непрестано

ишао напред и изискивао потребну реорганизацију школе и њене наставе.

И водећи рачуна о тој општој еволуцији живота наше земље, као и о еволуцији савремених педагошких назора и стремљења и природној еволуцији саме школе, као такве, наставничко веће Више педагошке школе израдило је један пројект, који је имао да послужи као основица Министарству просвете за доношење нове Уредбе и новог Правилника о раду Више педагошке школе. У том пројекту нарочито је посвећена пажња реорганизацији наставних отсека, у којима би се предавали стручни, педагошко-филозофски, општи и помоћни предмети, потребни за што боље извођење наставе у свима отсецима.

У свима тим тежњама, предлозима и сугестијама за једном таквом реорганизацијом школе и целокупне њене наставе наставничко веће и једне и друге школе је настојало да прилагоди Вишу педагошку школу самом животу и развиту наше земље. Оно је, дакле, настојало да Вишу педагошку школу учини правом *високом наставничком школом* са карактером факултетскога рада једне специјалне високе стручне и методске школе за теоријско и практично спремање наставника грађанских школа, школа за дефектну децу и надзорника народних школа, како би сви ти наставници и надзорници, који изиђу из Више педагошке школе, што боље послужили народу и земљи на високом задатку и послу општега просвећивања и уздизања народа и народнога подмлатка на виши културни ступањ.

V

Законодавни развој школе и реформа њене наставе

Као плод општих школско-државних потреба за што стручнијим и методскијим знањем наставника грађанских школа, школа за дефектну децу и школских надзорника и у исти мах као плод настојања и сугестија ректора и наставничких већа београдске и загребачке Више педагошке школе, дошла је, најзад, крајем 1936 год. нова Законска Уредба са Правилником о раду Више педагошке школе. За њено доношење, поред многих објективних разлога и момената, кад је реч о *личном уделу* у доношењу те Уредбе, припада нарочита заслуга ректору београдске Више педагошке школе. То је потребно и овде рећи, а да се притом нимало не огрешимо о лични удео и многих других око доношења те Уредбе.

Том Уредбом, која је дошла на основу овлашћења у финансијском закону за 1936/37 годину, чл. 43, дати су нови основи рада и наставе Више педагошке школе, основи који су означавали потпуну реорганизацију школе. Уредба је у наставном погледу учинила школу *правом наставничком школом* за наставнике грађанских школа и школа за дефектну децу, као и за школске надзорнике, обухватајући у шест група предмета сву потребну стручну (научну) и педагошко-методску, као и практичну спремину, потребну за наставнике свих типова грађанских школа, а тако исто и спремину наставника школа за дефектну децу и школских надзорника у посебним отсецима.

По новој Уредби Задатак школе није више само спремање слушаца за наставнике грађанских школа и школа за дефектну децу и школских надзорника, већ у исти мах и да гаји и развија педагошку науку и праксу (чл. 1 Уредбе).

Школа прима све слушаоце путем конкурса, и то: 1) у отсеку за грађанске школе учитеље и учитељице који су са одличним или врло добрим успехом положили дипломски и практични учитељски испит и радили најмање 3 године у нар. или грађ. школама са одл. или врло добрим успехом, а нису старији од 30 година; 2) у отсеку за школе за дефектну децу учитеље и учитељице који су са одл. или врло добрим успехом положили дипломски и практични учит. испит, радили најмање 4 године у нар. школама са одл. или врло добрим успехом и хоспитовали најмање 2 године у школама за дефектну децу, а нису старији од 30 година; 3) у отсеку за школске надзорнике учитеље и учитељице који су са одл. или врло добрим успехом положили дипломски и практични учит. испит и радили најмање 10 година у нар. или грађ. школама са одл. и врло добрим успехом, а нису старији од 35 година. Сви слушаоци за време учења примају своје државне учитељске припадности.

На крају двогодишњег учења слушаоци полажу дипломски испит из групе предмета које су учили. Дипломски испит у школи има важност држ. стручног испита и даје оспособљење за сталну наставничку службу у грађанским школама или школама за дефектну децу, као и за сталну надзорничку службу (чл. 14, 15, 17, 18 Уредбе).

Испити су: колоквији, годишњи и дипломски. На њима слушаца мора добити најмању оцену 6, иначе губи право на даље школовање и упућује се натраг на своју редовну наставничку дужност (чл. 26 Правилника о раду у Вишој педаг. школи). Оцене су од 1—10. Поновног испита нема. Колоквији и годишњи испити су усмени, а дипломски испит се састоји из практичног, писменог и усменог испита из главних предмета групе (чл. 26—47 Правилника).

Настава. Настава има карактер факултетске наставе и дели се на семестре, као и на универзитетима. Она се састоји из предавања, семинара и вежбања (чл. 5 Уредбе, чл. 2 Правилника).

Настава у Отсеку за грађанске школе се састоји из стручних, педагошко-филозофских, општих и помоћних предмета и изводи се у 6 група, у којима се, поред стручних предмета групе, предају у свима групама педагошко-филозофски предмети (Педагогија са семинаром, методика и шк. рад (за сваку групу посебно), експ. психологија с вежбањем, пед. психологија, општи предмети (основи држ. уређења, шк. закон и адм. грађ. школа), помоћни предмет (немачки или француски језик).

Групе предмета у отсеку за грађанске школе су: I) Национални предмети (нар. језик, нар. књижевност, нар. и општа историја, земљопис, сви са семинарима, са педагошким, општим и помоћним предметима); II) Туђи језици (нем. или франц. језик, конверзација и вежбања из тих језика, нар. језик, нар. књижевност, сви са семинарима, са педагошким, општим и помоћним предметима; III) Природопис (Зоологија, Ботаника, Минералологија и петрографија са основама Геологије, Хемија с технологијом, Хем. вежбе, Земљопис са семинаром, са педагошким, општим и помоћним предметима; IV) Ма-

тематичко-физичка (Аритметика и алгебра, Геометрија, Физика и физикалне вежбе, са педагошким, општим и помоћним предметима; V) техничка (Цртање, орнаментика, моделовање, лепо писање, ист. уметности, нацр. геометрија, геом. цртање, техн. гртање, прим. математика, ручни рад са педагошким, општим и помоћним предметима; VI) привредна (Ратарство, воћарство, виноградарство, подрумарство, сточарство, живинарство, рибарство, пчеларство, свиларство, заштита од штеточина, Шумарство као I подгрупа — Наука о трг. и економији, Инд. и зан. технологија, Хемија, хем. вежбе, трговачка рачуница, књиговодство и кореспонденција, Земљопис, Стенографија и дактилографија (као II подгрупа), са педагошким, општим и помоћним предметима.

Групе предмета у Отсеку за школе за дефектну децу подељене су у 3 подгрупе са одговарајућим стручним предметима и заједничким општим предметима (осн. држ. уређење, шк. закон са админ. народ. школа) и помоћним предметом (француски или немачки језик).

I подгрупа (за заосталу децу): Педагогија са педометријом, експ. психологија, психофизиологија говора са фонетиком, Анатомија и физиологија са биологијом заостале деце, психопатологија, Логопедија, ист. образовања заостале деце, Педагогија лечења, пед. психологија заостале деце, Методика наставе заостале деце, школ. рад и ручни рад.

II подгрупа (за слепу децу): Педагогија са педометријом, Експ. психологија, Анатомија, физиологија и патологија ока, Психопатологија, ист. образовања слепе деце, педагогија лечења слепе деце, методика наставе слепе деце, пед. психологија слепе деце, шк. рад, ручни рад, моделовање и певање.

III подгрупа (за глувонему децу): Педагогија са педометријом, Експ. психологија, психофизиологија и патологија говора, Логопедија, Експ. фонетика, Анатомија, физиологија и патологија уха, органа за говор и нерв. система, психопатологија, ист. образовања глувонеме деце, педагогија лечења, методика наставе глувонеме деце, шк. рад, моделовање, цртање.

Групе предмета у отсеку за школске надзорнике одређене су с обзиром на целокупан рад у нар. школама (нижим и вишим) са стручним предметима: Педагогија са семинаром, савр. педагошки проблеми и правци, ист. нар. школа са упор. уређењем нар. школа код нас и на страни, методика наставе у нар. школама, шк. рад у нар. школама, Експ. психологија са вежбањем, псих. детета, логика, Етика, шк. хигијена, ручни рад, Етнологија и фолклор Југославије, предмети осн. наставе — њихово продубљивање: нар. језик, историја, Земљопис, Математика, Зоологија, Ботаника, Минералологија, Хемија, Физика, Цртање (чл. 42 Закон о народним школама, Наставни план и програм Снбр. 48491/35), са општим предметима (основи држ. уређења, шк. закони и адм. нар. школа) и помоћним предметима (франц. или нем. језик).

Али поред ових позитивних одредби желети је да се путем измена и допуна Уредбе регулишу и друга питања школе, њеног особља и њених слушаца. Тако би школи требало вратити право избора својих професора, вратити ранг ректора на ранији положај,

за секретара поново условити проф. испит, јер је све то у интересу саме школе. Уз то би требало предвидети — аналогно уметничкој и музичкој академији — да школа, ради растеређивања послова школе, има и свог адм. директора, који би својом професорском, педагошком и административном спремом олакшао ректору школе у отправљању школских послова и могао, по потреби, управљати једним од три отсека школе.

Исто тако требало би ту регулисати положај дипломираних слушалаца — наставника грађ. школа и шк. надзорника. Њима се законски не признаје право да са дипломом Више педагошке школе, која им даје вишу стручну (спрему), могу добити положај у држ. служби који је између средњ. проф. и учитеља осн. школа и напредовати до IV, 1 групе закључно. Затим треба омогућити млађем адм. особљу школе да према својим средњешк. квалификацијама може напредовати у самој школи до V групе, а не само до VIII групе — у интересу саме школе. Јер, овако, то особље мора такорећи одмах по свом оспособљавању у школској служби ићи из школе на друге положаје, које му омогућава природно право на даље напредовање, те се школа на тај начин мора лишавати својих оспособљених чиновника и на њихово место узимати почетнике, невичне дуже времена за послове школе.

Најзад, треба предвидети и обезбедити, поред кабинета и института, које је школа и пре Уредбе имала у одличном стању, и огледне радионице, вртове и мала привредна добра, где би се слушаоцима пружило могућности да се развијају и усавршавају у раду, а самој школи: да буде у правом смислу и школско-педагошка и животна и радна школска заједница.

VI

Резултати рада школе

Школа је од свога заснивања и почетка свога рада са слушаоцима до данас имала 917 уписаних слушалаца (м. 612, ж. 305) из свих крајева наше земље.

Виши течај (четворогодишњи) имао је два кола (1926/27 — 27/28 и 1928/29 — 29/30) са 90 слушалаца, од којих 2 прив. кандидата (м. 59, ж. 31). Од тога броја дипломирало је 85 (м. 57, ж. 28) и сви се они сада налазе у просветној служби као професори учитељских и грађанских школа. А неки од њих су били и на положајима директора учитељских школа, бановинских школских надзорника, шефова отсека у Министарству просвете и по бановинским просветним одељењима и управитељи грађанских школа. Сви они на раду, у школској пракси, предано примењују своја школска стручно-методска знања и искуства, стечена у Вишој педагошкој школи и доцније још више развијена и продубљена у просветној пракси.

Нижи (двогодишњи) течај школе имао је до сада 12 кола слушалаца отсека за грађанске школе и 3 кола отсека за школске надзорнике са 820 уписаних слушалаца и 7 приватних кандидата (м. 553, ж. 274 = 827). Од њих је било уписано у отсеку за грађанске школе 747 + 7 приватних кандидата = 754 (м. 483, ж. 271), а 73 у отсеку за школске надзорнике (м. 70, ж. 3). Од тога броја испи-

сано је у току школовања или удаљено из школе због неуспеха на испитима 164 (м. 114, ж. 50), а дипломирало 478 (м. 332, ж. 146), а има да заврши школовање у школској 1938/39—39/40 години још 112 (м. 37, ж. 75) у отсеку за грађанске школе, а у отсеку за школске надзорнике било је исписано или удаљено због неуспеха 17 (м. 17), дипломирало 25 из првога кола надзорничког отсека), а има да заврши у школској 1938/39—39/40 години још 31 (м. 28, ж. 3).

Свега је, дакле, дипломирало нижи течај школе 503 (м. 356, ж. 146). Сви се они налазе у просветној служби било као управитељи и наставници грађанских школа, било као школски надзорници и школски референти и чиновници у просветној служби и сви они на тим разним просветним пословима успешно примењују и развијају своја стручна и школска знања и искуства, која су добили у Вишој педагошкој школи и која су они у школској пракси још више развили и продубили.

Толики исти број дипломираних слушаалаца нижега и вишега течаја, ако не и нешто већи, дала је и Загребачка Виша педагошка школа, која је била у срећнијем положају, јер је почела рад са слушаоцима још 1920, док је београдска школа, због разних сметњи и узрока, почела тај рад тек 1924 године. И када се има на уму чињеница, да је целокупан број сталних наставника у грађанским школама сада 1550 (према статистичким подацима Драг. Атанацковића у његовом штампаном реферату о *развитку грађанских школа у нашој земљи*), онда излази да је више од половине садашњих наставника грађанских школа изишло из Више педагошке школе (у Београду и Загребу), где је добило потпуну стручну (научну) и педагошко-методску спрему.

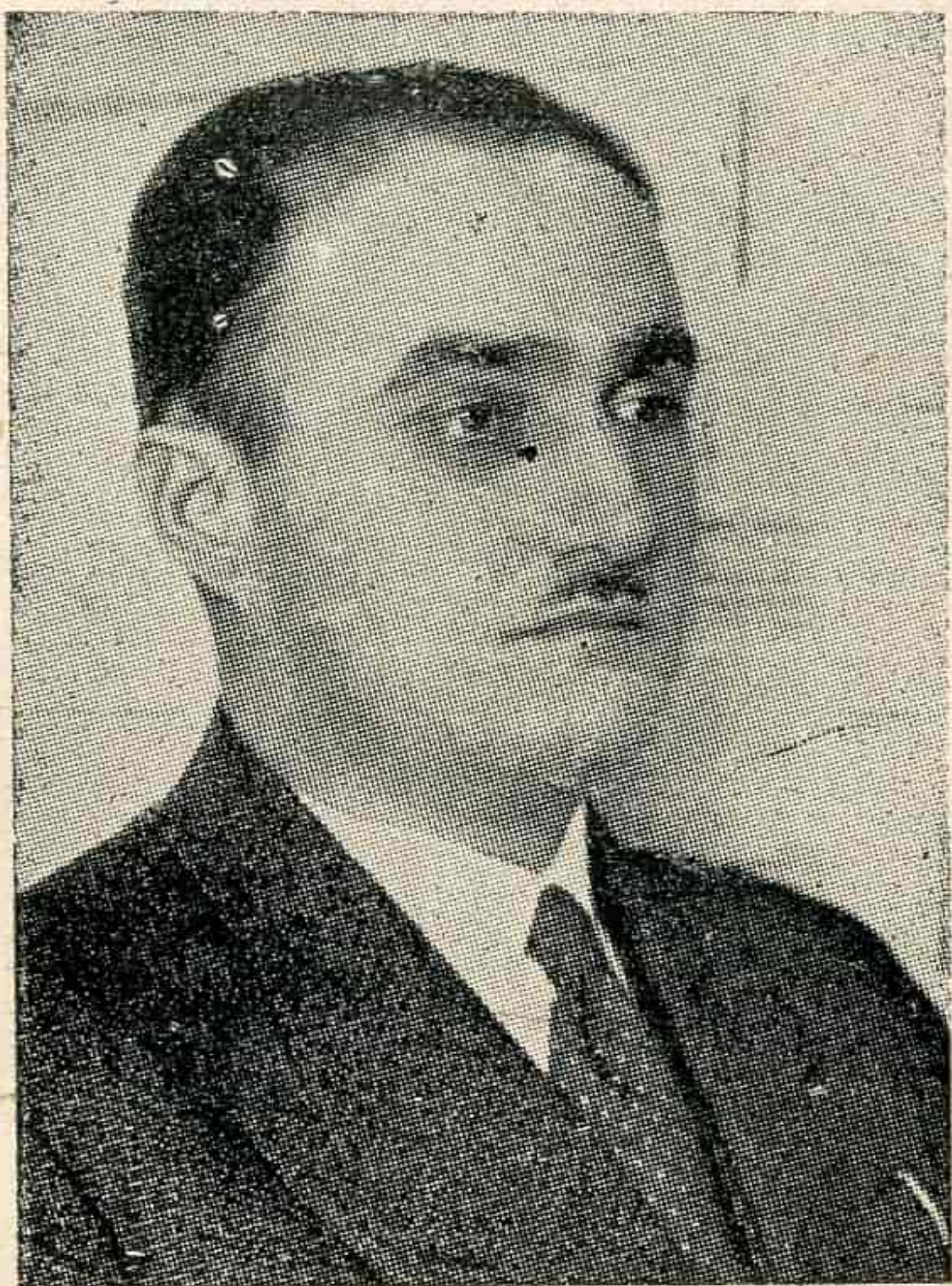
Виша педагошка школа у Београду и Загребу има, поред добро снабдевених кабинета, института, лабораторија, библиотека, и своју вежбаоницу — грађанску школу сва три типа, која успешно служи као огледна и угледна грађанска школа како слушаоцима Више педагошке школе, тако и самој школској пракси и земљи. Наставници за те вежбаонице постављају се само на предлог Ректора школе у Београду и Загребу.

Виша педагошка школа у Београду имала је до сада неколико својих публикација. Прва публикација о Вишој педагошкој школи изишла је као додатак *Просветном Гласнику*, службеном органу Министарства просвете (Ж. Цветковић — *Виша педагошка школа, њен живот и рад од оснивања до 1930*, Београд, 1930, стр. 180). Друга публикација изишла је у издању саме школе (*Споменица десетогодишњице рада Више педагошке школе у Београду (1924 — 1934)*, Београд, 1935, стр. 294), под редакцијом Бр. Миљковића, М. Ванлића и Ж. Цветковића, са 34 чланака и расправа њених професора, са уводним чланцима ректора и секретара школе. Уз то је школа издала неколико својих семестралних прегледа предавања, а сада спрема нову публикацију о петнаестогодишњици свога рада.

Инж. Вел. Томашевић, Београд

Сеоска народна школа и хигијена

од 1918—1938

Велика улога на изграђивању наше културе припада селу и сељаку. То је просто зато, што смо сељачка земља и на изграђивању своје културе морају на њој да активно сарађују и најшири слојеви народа, а то су код нас сељаци.

Основу за стварање културе несумњиво дају кућа и школа. Ако су ови темељи солидно постављени, може се поуздано даље зидаати и напредовати. „Што кућа да, остаје кроз цео живот“, каже наш народ. О школи исто тако постоје многе мудре народне изреке. Доста би било само то, што „дете не остаје слепо код очију“, јер се научи писмености, а да и не помињемо многа друга знања и ко-

ристи, које му даје школа.

Наш је задатак, да ма и у најкраћим потезима изнесемо напоре и резултате сеоских учитеља и на хигијени школе у селу. Рад нимало лак, ни прост.

Конзервативни осећај нашега народа и овде чини своје. Сваку нову ствар нерадо прима, док се добро не увери да је она корисна и да одговара њему и његовим схватањима. Када ствар прими као своју, онда није тешко радити ни надлежним и успех је загарантован.

Прошла су она времена, када се домаћин тешко одвајао од своје „радни снаге“ — дечака, кога је требао слати у школу. Данас су то већ ређи случајеви, условљени и другим узроцима, који су ван њега. Данас главни прилив ученика у гимназијама и на универзитетима долази са села.

Као резултат тога схватања је нагло подизање основних школа по целој земљи. Некада мале, нехигијенске и неугледне, сељачке школске зграде, замењене су планским и хигијенским школама. Хиљаде оваквих школа подигнуте су по целој земљи. Смотра рада и напора нашег села и његовог учитеља и на овом пољу показује лепе резултате, у толико више, што су те школе често подигнуте крајњим напорима и материјалним жртвама самога села, а са незнатном помоћи државе и бановине. То је најбољи знак да је село схватило колико му је школа потребна, зато је и гради.

Како је пријатно видети још из даљине лепо село и у њему на лепом пропланку велику зграду са црвеним кровом — то је нова школа, понос села. Не преваљују више деца пешке неколико километара по најгорем времену од куће до школе. То се растојање

све више скраћује, јер свако село жели да има своју школу. Морамо признати, дуго је времена требало да прође, док се није дошло до овог сазнања и резултата и највећа захвалност несумњиво припада просветитељу села — учитељу, који дели судбину свога села у сваком погледу.

А како стојимо са хигијеном у школи? Је ли довољно то, што је село добило велику, планску, видну и пространу школу? Јасно је, колика је важност савремене школе и битних, хигијенских услова у њој. Кад се зна под каквим хигијенским приликама још увек у маси живи наш народ, онда је још потребније, да деца бар оно време, проведено у школи, што боље искористе и у циљу хигијенског просвећивања, те да хигијенски живот у школи пренесу и својим кућама. Савремена школа, истина, предвиђа у својим законским прописима све културне потребе: амбуланту, трпезарију, обданиште, купатило, књижницу и др., а да ли се то и у живот спроводи?

Као што смо похвалили грађевинску делатност сеоских школа, тако морамо искрено признати недостатке на хигијенском унапређењу школе. Каже се: „полако корача Христос“. Треба времена и стрпљења. Можда је и тако, али нама изгледа, да се и са хигијеном мора мало пожурити, јер се и други народи свуда око нас журе, па је опасно изостати и не бити отпоран у сваком погледу.

Као што нас обрадује у селу нова, планска и хигијенска школа са учитељским становима, тако нас ожалости, кад видимо да је та нова школа прљава, јер нема воде да се чисти и пере. Нађе се често по неколико стотина хиљада динара за нову школу, али „нема могућности“ да се хигијенски реши и питање воде и канализације школе? Да ли је време да престану ђаци носити у својим чутурицама и другим судовима воду од куће у школу? Или треба да пију нечисту и загађену воду баш у школи? Како би учитељ могао у неком селу извршити читав хигијенски препорођај са једним само купатилом у селу, које би несумњиво чинило свој утицај! Хигијенски израђен школски нужник врло добро васпитно утиче на мале сељачиће. И безброј других, малих објеката, подигнутих код школе, речитије говоре него књиге и упуства, која ће им се дати. Па ипак, има школа, које су решиле те пробелеме, само њихов број није тако велики, а жеља је да се тај број што пре и што више повећа.

Како је пријатно успут наићи на нову школу у селу, са књижницом, амбулантом, трпезаријом, купатилом и др., са хигијенским бунаром, чесмом или водоводом, хигијенским нужником и осталим привредним грађевинама (свињцем, живинарником и силосом). Сви су ови објекти угледни, чисти и рационални и учитељу се мили да ради, те радо улаже труда, а сељаци још радије помажу, јер је он заиста народни учитељ. Понеки учитељ иде и даље, труди се да искористи пад речице у селу па подиже малу хидроцентралу и осветљава своју школу и село електриком. А зашто и не би, ако за то има услова. Најзад познат је и култ, који наш народ гаји према води. И ту учитељ сарађује на подизању спомен-чесама, које радо гради. Ту се у исто време постижу три циља: боље чување и заштита чесме, сећање и благодарност палим жртвама у ратовима за ослобођење и уједињење и васпитно утиче на подизање култа код омладине. У том циљу често ђаци учествују у изградњи разно-

врсних, хигијенских објеката, ма и симболично, али са циљем да се увек покаже смисао за напретком и радом.

Можда ће неко малодушнији завртети сумњиво главом и рећи, да је лако проповедати, али је тешко створити. Разни утицаји, нарочите политички, материјалне тешкоће и други узроци људске себичне природе не дозвољавају да се све те корисне ствари изводе, или их много ометају. Све је то истина па ипак добром вољом, трудом и радом правих вођа народних, могу се све негативне стране човека савладати и постићи одлични резултати. Ево доказа, мале смотре десетогодишњег рада само хигијенске службе на техничком пољу: у најужој сарадњи са народом израђено је 7.807 разних објеката, од здравствених зграда до стаја за стоку и ђубришта, од водовода до бунара и цистерне. Ови објекти износе вредност 203.365.000 динара. Од тога долази:

из државних кредита утрошено је	135.600.000	дин.
из бановинских кредита утрошено је	33.440.000	„
на терет интересената утрошено је	34.325.000	„

Ови бројеви нису за потцењивање, а још мање сарадња са народом и његовим вођама у првом реду учитељима, који су поред свештеника најпозванији да га воде просвећивању, благостању и напретку.

Удео народа — интересената — као што се види није ни безначајан ни мали. Он хоће да ради, ако га вође добро воде и обрнуто, зао је, ако га рђаво воде. Изведених око 8.000 објеката израђено је у најужој сарадњи са народом и у материјалном погледу, што значи, да народ хоће да одвоји и у новцу и да ради све што иде на побољшање и унапређење његово. Треба га само потстаћи, треба покренути његове често успаване снаге, а прећи преко ситних и личних рачуна, па је успех поуздан и у васпитном и у здравственом и у привредном погледу. Ако учитељи продуже и повећају свој рад и у овом правцу; ако хигијенизирају своју школу; ако допринесу да се реши проблем снабдевања водом свога села; ако помогну да сељак асанира своју кућу и окућницу, или да се израде силоси, ђубришта и нужници; ако организују какву корисну задругу, домаћички или који други течај — учинили су много и доказали, да су заиста први пионери на народном добру и прави пријатељи свога народа.

Dragoljub S. Petković, Beograd

Materijalno - pravni položaj učitelja narodnih škola od ujedinjenja do danas

— Pregled —

Činovnički status učitelja narodne škole od Ujedinjenja do danas prošao je kroz raznovrsne faze. Najpre je ova pravna materija u celosti tretirana specijalnim zakonima, potom sa izvesnim modalitetima predviđana činovničkim zakonom i najzad, definitivno uključena opštem činovničkom zakonu.

Do 23 jula 1919 godine materijalno-pravni odnosi učitelja regulisavani su pokrajinskim zakonima. Izmenama u zakonu o narodnim školama od 1904 godine obnarodovanim 23 jula 1919 godine, Ministar prosvete bio je ovlašćen da sve učitelje u celoj Kraljevini, najdalje do 1 decembra 1919 godine, prevede na nove

plate. Kasnija reforma kao i kodifikacija ličnih i porodičnih prava učiteljskih došla je kao nužni postulat državno-političke celishodnosti. Koliki je obim i sadržina tih prava bio po pojedinim zakonima, izložićemo hronološkim redom.

I. — Zakon o narodnim školama od 1904 godine. — Stvaran u eri demokratskih i liberalnih shvatanja Zakon o narodnim školama od 1904 godine pokazuje da su učiteljska statutarna prava imala apsolutnu garantiju. Lična i porodična prava zavisila su od kategorizacije. Podela nastavnčkih lica na stalne i privremene vršena je prema školskoj spremi. Kao stalni tretirani su oni koji su imali potpune učiteljske kvalifikacije sa položenim učiteljskim ispitom zrelosti, ili koji su završili filozofski fakultet Velike škole. Polaganje praktičnog učiteljskog ispita nije bilo obavezno; ali bez toga ispita nije se moglo napredovati u povišicama plate. Kao privremeni učitelji smatrani su oni sa nepotpunom učiteljskom spremom.

Ovi su mogli polagati diferencijalni ispit za stalnog učitelja. Dokle god su bili u zvanju privremnih, imali su samo platu od 600 dinara godišnje kao i pravo na uživanje stanarine i ogreva. Ličnu penziju sticali su tek nakon stalnosti.

Stalnom učitelju pripadala je plata u iznosu od 800 dinara godišnje. Uz ovo dolazi pravo na stanarinu kao i pravo na ogrev. Po položenom praktičnom učiteljskom ispitu i navršetku pet efektivnih godina službe, sledovala mu je prva povišica od 250 dinara godišnje. Po navršetku 10 godina, druga u iznosu od 300 dinara godišnje. Za ostale povišice kao: III, IV, V i VI uslov je bio po četiri efek-

tivne godine. U početku 27 godine stalni učitelj je dobijao platu od 3000 dinara godišnje. Sa navršetkom 32 godine službe sticao je punu penziju. Penziski cenzus iznosio je 100% od poslednje plate. Ako bi stalni učitelj i posle navršenih 32 godina ostao u službi sledovala mu je sedma povišica od 300 dinara.

Stalna učiteljica uživala je skoro ista prava. Razlika je bila u iznosima pojedinih periodskih povišica. Po navršetku 32 godine službe dobijala je platu od 2550 dinara godišnje.

U slučaju duševne ili telesne nesposobnosti za službu, postojalo je za stalne učitelje-ce specijalno penziono osiguranje. To je bilo izdržavanje čiji se iznos procentualno odmeravao prema godinama službe.

Stalni učitelji-ce uživali su beneficiju nekretnosti, stalnosti u mestu službovanja. Službu su mogli izgubiti samo zbog dokazane teške krivice radi čije je sankcije bila uslovno potrebna i saglasnost Glavnog prosvetnog saveta. Otpust se iako je utvrđena krivica nije mogao perfektuirati bez ove saglasnosti.

Pravo na porodičnu penziju zasnivali su stalni učitelji-ce u času stupanja u državnu službu. Pored državne subvencije postojalo je i lično ulaganje u penzioni fond. Procenat porodične penzije zavisio je od vremena ulaganja. Bila su dva merila. Do deset godina pripadalo je porodici 30% od poslednje plate umrlog. Sa svakom godinom preko 10 procenat je bio uvećavan. Lična kao i porodična penzija isplaćivana je iz državnog budžeta.

Posmrtnu platu uživale su kako porodice stalnih tako i porodice privremenih učitelja.

II. — Zakon o izmenama i dopunama u Zakonu o narodnim školama od 1904 godine. — Radi likvidacije moratornog stanja stvorenog ratom donete su 23 jula 1923 godine izmene i dopune u Zakonu o narodnim školama od 1904 godine.

Zanimljivo je, da se u tim izmenama izrično formuliše status učitelja narodne škole sa konstatacijom: da je stalni učitelj-ca državni činovnik (čl. 33). Lična materijalna prava stalnih kao i privremenih učitelja prilagođena su novim prilikama. Povećanje plata koje je izvršeno tim izmenama, došlo je kao posledica promene opšteg valutarnog sistema. Početna plata iznosila je 2400 dinara godišnje, a poslednja (dakle sa navršetkom 32 godine službe), 5000 dinara godišnje.

Za napredovanje ustanovljene su bile 9 povišica koje su automatski pripadale po navršetku svake tri godine službe. Uslov za ovo napredovanje bio je položeni praktični učiteljski ispit.

Ovim zakonom priznato je vreme provedeno na vojnoj dužnosti u godine aktivne službe. No stalni učitelji bili su dužni da nakon demobilizacije polože praktični učiteljski ispit. Od ove obaveze bili su oslobođeni stalni učitelji koji su 10 godina službovali na teritoriji Južne Srbije.

III. — Zakon o činovnicima od 31 jula 1923 godine. — Ovaj zakon obuhvatio je i kodifikovao sva lična i porodična prava državnih službenika građanskog reda u jedan uniformni zbornik. Propisi specijalnih zakona sledstveno propisi Zakona o narodnim ško-

lama kojima su regulisavani pravni odnosi učitelja narodnih škola, prestali su važiti. Status učitelja narodne škole prenet je u domen opšte činovničke jerarhije.

Tendencija ovog zakona bila je — po rečima njegovog izveštioaca — da se državni službenik emancipuje od politike i njenog uticaja; da se materijalno obezbedi i time mirno posveti službenim poslovima i najzad da mu se obezbedi i stalnost — nekretnost — u mestu službovanja.

Podela činovničkih zvanja po sistemu ovog zakona izvedena je na tri kategorije (I, II, III). Kao kriterium za podelu bile su školske kvalifikacije. Učitelji su bili razvrstavani u drugu kategoriju.

Prvi put ovim zakonom ustanovljava se pripravna služba sa obaveznim komisiskim ocenjivanjem.

Stalnost u službi sticala se tek po položenom državno-stručnom ispitu. Ona je obuhvatala tri elementa: stalni službenik je mogao biti penzionisan tek po navršetku punih godina službe ili starosti; iz službe je mogao biti otpušten jedino na osnovu presude krivičnog ili disciplinskog suda i najzad uživanje relativne nekretnosti.

Druga kategorija (kao i ostale) obuhvatala je 10 stepeni. Automatsko napredovanje, koje se sticalo posle svakih tri godine efektivne službe, važno je samo za stalne činovnike. — Privremeni službenik je uživao 60% od položajne plate. Prinadležnosti činovnika su se sastojale: u plati koja se delila na osnovnu i položajnu, zatim na stanarinu redovnu i uvećanu i najzad dodatak na decu.

Osnovna plata imala je 10 stepeni. Po navršetku najvišeg tj. desetog stepena pripadalo je u slučaju daljeg službovanja uvećanje plate sa 15%. Ova se beneficija računala i kod penzionisanja pod uslovom da dotični ima navršenih 35 godina službe.

Položajna plata II kategorije obuhvatala je 5 grupa (član 33). Početna je bila 1920 dinara godišnje a peta 6600 dinara. Napredovanje je po grupama automatsko sa obeležjem stečenog prava. Za pojedine grupe postojali su rokovi. Tako za 3 grupu II kategorije uslov je bio 7 godina službe; za 2 grupu II kategorije 12 i najzad za 1 grupu II kategorije 15 godina službe. Preimućstvo ovog grupnog merila sastojalo se u mogućnosti da zainteresovani činovnik ispravi svoj rang. Predviđeni rokovi računali se od dana stupanja u službu.

Redovna stanarina odmeravala se prema godinama službe i to: do prvih 6 godina službe, potom do navršenih 9 i najzad za ostalo vreme provedeno u državnoj službi. Povećanje je bilo automatsko.

Porodični dodatak pripadao je za svako dete rođeno u zakonitom braku ili pozakonjeno. Krajnji termin uživanja završavao se punoletstvom deteta odnosno do navršetka 23 godine života u slučaju školovanja.

Lične prinadležnosti su dalje, s obzirom na porast skupoće, regulisavane Uredbama o dodacima na skupoću.

Za sticanje prava na ličnu penziju potrebno je bilo najmanje 10 godina aktivne državne službe. Procenat lične penzije odmeravao se po broju godina. Puni cenzus sledovao je sa navršetkom 35 godina. Kao osnov za određivanje količine penzije služila je osnovna i položajna plata i redovna stanarina.

Pored aktivnih godina službe za penziju se računale i ratne godine. Ovim zakonom bili su predviđeni i slučajevi gubitka prava na ličnu penziju. U okvir penzionog osiguranja ušlo je priznanje državne pomoći službenicima koji su usled telesne ili duševne bolesti postali nesposobni za dalji rad. Njima je dodeljivana pomoć u procentima prema poslednjoj plati, i stanarini.

Porodična penzija sticala se navršetkom pete godine službe. Na istu su imala pravo žena i deca umrlog službenika.

Što se tiče dece uživanje penzije bilo je ograničeno do punoletstva. Ženska deca i pre toga udajom su (kao i udova) gubila pravo.

Iza smrti službenika, pripadala je njegovoj porodici naknada za pogrebne troškove u iznosu jednomesečnih celokupnih prinadležnosti. U slučaju siromaštva porodica je dobijala pomoć u visini dvomesečnih ukupnih prinadležnosti umrlog.

Kako lična tako i porodična penzija isplaćivala se iz državnog budžeta.

IV. — Zakon o narodnim školama od 5-XII-1929 godine. — Zakon o narodnim školama od 5-XII-1929 godine već u uvodnom delu formuliše svoju pedagoško-nastavnu svrhu zadržavajući se isključivo na organizaciji i životu osnovnog školstva. Narodne škole su — § 1 — državne ustanove sa zadatkom da nastavom i vaspitanjem u duhu državnog i narodnog jedinstva i verske trpeljivosti spremaju učenike za moralne odane i aktivne članove državne narodne i društvene zajednice kao i da šire prosvetu u narodu neposredno i posredno saradnjom sa kulturnim ustanovama za narodno prosvetavanje.

Ostvarenje ove kulturno-nacionalne misije stavljeno je u zadatak učiteljima narodnih škola.

Materijalno-pravna pitanja uopšte su eliminisana. Jedino je ostavljeno stanarinsko pravo kao povlastica specialnog zakona.

Po ovom zakonu učitelji po službi mogu biti privremeni i stalni. Privremeni učitelji (za koje se zvanje traže potpune učiteljske kvalifikacije) dužni su da u određenom roku polože praktični učiteljski ispit. Privremena sledstveno-pripravna služba mogla je trajati najpre četiri a potom je Činovničkim zakonom od 31-III-1931 godine utvrđena na pet godina. Ako privremeni učitelj nakon isteka petogodišnjeg pripravnog staža nije položio ispit svoje struke ili pak ako ga ni po treći put nije mogao položiti gubio je službu.

Stalnost se sticala po položenom praktičnom ispitu. Činovničko zvanje kao i uvećanje prinadležnosti i opstanak u službi zavisio je od ovog ispita. No ova stalnost nije značila nekretnost u mestu službovanja. Bez obzira na broj godina službe i dekrétovane stalnosti, učitelj je prema nahodanju vlasti — službenih interesa — mogao biti premešten u svako vreme! Isto tako ova stalnost je bez ikakvog uticaja na dužinu službovanja. Sadržaj diskrecionarnog prava najbolje se manifestuje u činjenici što se po slobodnoj oceni konstatuje da i stalni službenik-učitelj može biti nepodoban za službu pa se kao takav razrešava službe. Otuda pravna konstrukcija stalnosti po ovom zakonu znači samo tehnički termin. Ona nema ničeg zajedničkog sa kvalitetima stalnosti po ranijim zakonima.

Stanarinsko pravo po ovom zakonu najpre je bilo priznato svima učiteljskim licima. Izuzete su bile učiteljice udate za neučitelje koje nisu imale prava na stan u naturi. Seoskim učiteljima-cama kao i upraviteljima škola pripada i ogrev. Kasnijim izmenama i dopunama otstupilo se od načela jednakosti stanarinskog prava. Učiteljski supruzi kada su sa službom u jednom istom mestu uživaju samo jedno stanarinsko pravo. Učiteljica udata za neučitelja konačno se lišava stanarinskog prava.

Pravna situacija i ostala lična i porodična prava učitelja narodnih škola regulisavana su činovničkim zakonom.

Zanimljivo je dodati da za učiteljsku službu pored opštih postoje i specijalni uslovi na slučaj ponovnog vraćanja posle dužeg prekida. Tako naprimer, po §§ 85 i 86 zakona o narodnim školama u učiteljsku službu ne može se postaviti činovnik: a) koji ima više od 30 godina života a pre toga nije bio učitelj; b) koji je bio učitelj ali je imao prekid duži od 10 godina u vanprosvetnoj struci; c) koji je bio učitelj ali ima više od 35 godina službe i d) koji je zbog nepodobnosti već jednom uklonjen iz učiteljske službe.

Za reaktiviranje ako je prekid bio manji od deset godina uslov je da učitelj ponova polaže praktični učiteljski ispit i uz to da dokaže da njegovo dotadanje vladanje i zanimanje neće škoditi učiteljskom pozivu. Ako je bilo u pitanju reaktiviranje posle disciplinskog otpusta iz službe, sem izloženih uslova potreban je i predlog Glavnog prosvetnog saveta.

Rad i uspeh učitelja u školi ocenjuje se svake godine. Ocena ima velikog uticaja na pravni status učitelja, sledstveno i na materijalni položaj. Po prvobitnom tekstu § 91 nastavnici narodnih škola koji u dve uzastopne godine dobiju slabu ili rđavu ocenu otpuštaju se iz službe. Ako su stekli pravo na penziju otpuštaju se bez prava na ličnu penziju. Ova je odredba kasnije zamenjena propisom tač. 7 § 104 Zakona o činovnicima od 1931 godine, po kome služba prestaje po sili zakona ako službenik, dakle i učitelj, bude tri puta uzastopce ili šest puta u toku službe slabo ocenjen.

Kao poslednja reforma o zakonu o narodnim školama jeste zavođenje *celibata* za neudate učiteljice. Po amandmanu zakonjenom finansiskim zakonom za 1936/1937 godinu, učiteljica koja se uda za neučitelja gubi državnu službu. Služba prestaje sa danom stupanja u brak. Kao naknada priznaje se t. zv. otpremnina. Dvojaki je iznos te otpremnine. Do navršene 5 godine službe priznaje se naknada (otpremnina) u iznosu šestomesečne plate. Po navršetku 10 godina aktivne državne službe otpremnina je u iznosu jednogodišnje plate.

V. — **Zakon o činovnicima od 31-III-1931 godine.** — Karakteristika Zakona o činovnicima od 31-III-1931 godine ogleda se u punoj dispoziciji upravne vlasti. To je njegova osnovna crta — razumljiva posledica autoritarnih koncepcija kojima je prožet sistem ovog zakona.

Značajne su ove njegove novine: činovnička stalnost ne postoji; ustanovljavaju se zvanja u svima strukama; unapređenja kao i postavljenja su akti diskrecionog prava; za napredovanje nije me-

rilo ukupno vreme, već je merodavno vreme provedeno u prethodnoj grupi; činovničkom zvanju mora da prethodi trogodišnja pripravna služba i položeni stručni ispit; bez činovničkog zvanja ne priznaje se pripravna služba za penziju; pripravna služba je za početnike obavezna i traje pet godina do kojeg roka pripravnik mora da položi ispit svoje struke — u protivnom otpušta se iz službe; lični dodatak na skupoću reguliše se po razredima skupoće; u Činovnički penzioni fond moraju ulagati svi aktivni državni službenici.

Po sistemu ovog zakona učitelji se raspoređuju od IX pa zaključno do V položajne grupe. Učiteljski činovnički pripravnici pre položenog ispita i navršetka trogodišnjeg pripravnog staža su van grupa. Za napredovanja postoje rokovi i to: za VIII grupu uslov je 4 efektivne godine provedene u IX grupi; za napredovanja po ostalim grupama uslov je po tri efektivne godine provedene u prethodnoj grupi. Za petu položajnu grupu pored ostalih uslova traži se da zainteresovani ima: 30 godina aktivne državne službe, 55 godina života i tri poslednje odlične ocene.

Prilikom prevođenja po ovom zakonu kao kriterium služilo je zatečeno stanje (§ 249) po Zakonu o činovnicima od 1923 god. Tako na primer, za IX grupu uslov je bio 4 grupa II kategorije; za VIII grupu 3 grupa II kategorije; za VII grupu 2 grupa II kategorije; za VI grupu 1 grupa II kategorije; za V grupu 1 grupa II kategorije.

Napredovanja nisu automatska; ona zavise od slobodne ocene. Pored kvalifikovanog staža (vremena provedenog) u prethodnoj grupi unapređenje se ne može ostvariti ako je službenik pod disciplinskom ili krivičnom istragom. Sve do okončanja postupka zastavlja se u napredovanju. U slučaju slabe ocene gubi za napredovanje (kao i za periodsku povišicu) jednu celu godinu. Isto tako disciplinskom kaznom može se zaustaviti u napredovanju.

Unapređenje po skraćenom roku priznaje se svima onim službenicima koji su usled rata bili ometeni kako u stupanju u službu tako i u završavanju škole. Priznanjem ove beneficije redovni rokovi umanjuju se za jednu trećinu (§ 254).

Prinadležnosti činovnika sastoje se iz: plate, položajnog dodatka i ličnog i porodičnog dodatka na skupoću. U grupama od X do IV grupe prvog stepena postoje periodske povišice. Po tri periodske povišice imaju IX (od koje počinje činovničko zvanje učitelja narodne škole) VIII, VI, V a četiri VII položajna grupa. Deseta položajna grupa (od koje se raspoređuju učitelji sa nepotpunim učiteljskim kvalifikacijama) ima samo dve periodske povišice. Pravo na periodske povišice zadobija se posle svake tri godine u grupi. Uvećanje prinadležnosti od unapređenja i periodske povišice sleduje tek po isteku 13 meseci.

Lični dodatak na skupoću deli se na tri razreda. Porodični dodatak na skupoću, u početku, pripadao je na ženu i svako zakonito dete u iznosu po 150 dinara mesečno. Kasnijim zakonodavnim reformama učinjene su izmene u porodičnim dodacima.

Po stupanju na snagu ovog zakona, plate, položajni dodaci i lični dodaci na skupoću po pojedinim grupama iznosili su prema sledećoj tabeli:

Položajne grupe	Plata	Plate sa periodskim povišicama				Položajni dodatak	Dodatak na skupoću po razredima skupoće		
		I	II	III	IV		I	II	III
V	1450	1150	1650	1750		800	1250	1100	1000
VI	1150	1250	1350	1450		650	1200	1050	950
VII	910	970	1030	1090	1150	500	1150	1000	900
VIII	730	760	850	910		400	1100	950	850
IX	575	625	675	730		300	1050	900	800
X	475	525	575			200	1000	850	750

Učiteljskim pripravnicima bila je predviđena plata po razredima skupoće u sledećim iznosima: u I razredu 1550 dinara mesečno; II razredu 1400 dinara mesečno i III razredu 1300 dinara mesečno. Osim toga pripadao im je porodični dodatak na ženu i decu po 150 dinara mesečno. Prvomesečne prinadležnosti, bilo da je prvo postavljenje ili reaktiviranje, teku od prvog dana narednog meseca po stupanju na dužnost.

Usled ekonomske krize, docnijim Uredbama vršena je redukcija kako ličnih tako i porodičnih dodataka na skupoću. Po tim reformama dodatak na ženu je ukinut; zadržan je samo dodatak na decu u iznosu po 140 dinara bez obzira na razred skupoće. Isto tako ženi državnoj službenici kada je u zajedničkom kućanstvu sa mužem ukida se lični dodatak na skupoću.

Poslednjim izmenama, rešenjem Ministarskog saveta M. S. broj 793/37 godine lični dodaci na skupoću činovnika u grupi raspoređeni su prema tabeli: (vidi sledeću stranu).

Učiteljskim činovničkim pripravnicima mesečne plate svedene su na: u I razredu 1320 dinara; u II 1070 i III razredu 970 dinara mesečno. Navedene cifre su u bruto iznosu.

Pravo na ličnu penziju stiče se tek po ispunjenju dvaju rekvizita: navršetku deset godina aktivne državne službe i dobijanju činovničkog zvanja u grupi. Činovnički pripravnici nemaju prava na ličnu penziju bez obzira na godine aktivne ili beneficirane službe (§ 113 stav 6).

Najveći penziski cenzus iznosi 95% i dobija se po navršetku 35 aktivne odnosno beneficirane godine službe. Količina penzije

POLOŽAJNA GRUPA	RAZRED SKUPOĆE		
	I	II	III
	Dinara		
V	650	400	300
VI	700	450	350
VII	750	500	400
VIII, IX i X	775	525	425

određuje se procentualno po broju godina službe kako efektivnih tako i beneficiranih.

Dva su penziska osnova: plata i položajni dodatak. Od položajnog dodatka kao penziskog osnova pripada: 50% po navršetku 20 efektivnih godina državne službe; 60% posle 25; 70% posle 30; i 95% posle 35 godina državne službe u stvarnom trajanju.

Ratne godine, vreme provedeno u versko-prosvetnim autonomijama kao i vreme provedeno u zarobljeništvu i internaciji nije se u početku računalo za penziju od položajnog dodatka, već samo od plate kao penziskog osnova. Dopunama u finansiskom zakonu, sada se priznaje za penziju i od položajnog dodatka.

Pored penziskih prinadležnosti penzioneru pripada lični dodatak na skupoću kao i dodatak na decu.

Ovim zakonom (što je postojalo i u Činovničkom zakonu od 1923 godine) predviđeno je socijalno-državno priznanje na slučaj kada službenik, na državnom poslu ili povodom državnog posla, bez svoje krivice, bude tako povređen da usled zadobivenih rana ili ozleda postane nesposoban za dalju službu na koju bi se prema svojim kvalifikacijama i dotadanjem položaju mogao upotrebiti. Dotičnom se preko vremena koje je proveo u službi priznaje još 10 godina u godine aktivne državne službe.

U vrstu penzionog osiguranja spada državna pomoć (§ 96) koja se isplaćuje službeniku ako je po navršetku 3 a pre 10 godina državne službe, usled bolesti, postao nesposoban za dalju službu. Njemu se određuje 30% od plate i položajnog dodatka. Po smrti ovakvog uživaoca, njegovoj porodici pripada na ime pomoći 20%.

Lična penzija nije apsolutno lično pravo. Penzioner gubi pravo na ličnu penziju: 1) gubitkom državljanstva ili stupanjem u službu strane države bez dozvole resornog ministra date u saglasnosti sa predsednikom Ministarskog saveta; 2) presudom krivičnog suda; 3) presudom disciplinskog suda; 4) neprimanjem službe u slučaju da je pozvat za reaktiviranje, i 5) stupanjem u državnu ili samoupravnu službu, dok ta služba traje.

Prema odredbi § 134, državni službenik stiče pravo na porodičnu penziju ako je ulagao najmanje 5 godina u Činovnički penzioni fond i umro kao ulagač fonda. Matematičku osnovu ove penzije čini poslednja plata i položajni dodatak umrlog službenika.

Količina porodične penzije zavisi od godina faktičkog ulaganja i broja uživaoca. Posle navršenih 5 godina ulaganja za jednog uživaoca određuje se 25% ove penzije; za dva 35%; za tri 45%; za četiri i više 55%. Posle navršenih 10 godina ulaganja ovi se procenti povećavaju sa 5% a za svaku dalju godinu preko deset procentat se povećava sa 1% stim da porodična penzija ne može biti veća za jednog uživaoca od 55%; za dva od 65%; za tri od 75% i za četiri i više od 85%.

U slučaju smrti ulagača pre navršenih pet godina ulaganja, njegova porodica može tražiti povraćaj svih uplaćenih uloga.

Uživanje porodične penzije ima ograničenje. Udova gubi pravo na porodičnu penziju: 1) gubitkom državljanstva; 2) presudom krivičnog suda; 3) primanjem državne ili samoupravne službe ili mesta pitomca države dok služba odnosno stipendija traje; 4) preudajom.

Deca gube pravo na porodičnu penziju u slučajevima predviđenim u tačkama od 1—3 a osim toga još: ženska deca udajom; muška deca kad navrše punoletstvo. Izuzetno muškoj deci pripada ova penzija i posle punoletstva do 23 godina života zaključno ako su na redovnom školovanju ili na obaveznom roku u stalnom kadru i to uz dokaz uspešnog učenja odnosno vojne službe. Na slučaj telesne ili psihološke nesposobnosti (što se komisiski utvrđuje) za privređivanje nastale pre navršetka 23 godina života, muškoj deci pripada ova penzija i preko granice utvrđene ovim zakonom. Penzija im pripada ako nemaju sopstvenih sretstava za izdržavanje i ograničena je samo dok nesposobnost traje.

Po smrti službenika njegovoj porodici pripadaju jednomesečne celokupne prinadležnosti na ime naknade za sahranu. Državnu pomoć u iznosu dvomesečnih celokupnih prinadležnosti porodica dobija tada ako nema drugih prihoda.

Udova ili kći umrlog ulagača, u cilju preudaje odnosno udomljenja može tražiti otkup porodične penzije. Na njihovu molbu, podnetu pre stupanja u brak, država im isplaćuje jednom za svagda dvogodišnje penziske prinadležnosti. Ovaj se otkup odobrava samo tada, ako je lice koje traži isplatu, jedini uživatelj porodične penzije.

Po ovom zakonu normirana je jedna privilegija za kćeri koje su udajom izgubile pravo na porodičnu penziju. One se (kćeri) mogu vratiti na porodičnu penziju po ocu ili majci kada dokažu da nemaju prava na penziju po umrlom mužu niti ma kakvo drugo izdržavanje.

БИБЛИОГРАФИЈА

а) ДОМАЋА ЛИТЕРАТУРА

Д-р Кајица Миланов, *Основни проблеми теорије сазнања*, Београд 1937, издање Геца Кон А. Д. — Ова замашна студија од 245 страна претставља у нашој најновијој филозофској литератури леп прилог врло савесног расплитања најтежих проблема Теорије сазнања. Студија је богата и по обиму и по садржини, те захтева, ако се жели да њена тенденција буде правилно схваћена, лагано и савесно читање. У редовима, одељцима, страницама и најзад у целој књизи приказује нам се један скоро потпуно формиран и самосталан мислилац, сигуран у своје перо и своју мисао.

У данашње доба, које ће по писцу историја означити као доба између два страшна светска рата, човечанство се ужурбано спрема за тај други који ће да дође. Иако још није преболело ране и страхоте прошлог рата, оно исцрпљује све економске и душевне снаге да груне у нови. Пред оваквим стањем ствари људи од духа и ума питају *quo vadis homines?!* Одговор на ово питање једино је могуће наћи у науци и филозофији. Али овај одговор претпоставља решење проблема људског сазнања, тог најмоћнијег сретства човекова.

Г. Миланов се храбро подухватио, не да реши, већ да одгонетне и разреши вечиту загонетку људскога сазнања. У тој намери он поставља проблем сазнања као анализу и тумачење сазнања и стварности, јер хоће да одреди важење сазнања о стварности и „капацитет“ тога важења. По њему, у свету нам није нигде и ништа непосредно дато те се зато у разрешењу загонетке сазнања не може ни поћи од нечега непосредно датог. У сваком сазнању ми једино имамо посла са готовим предметима сазнања, отуда у анализи и тумачењу једино можемо поћи од њих, и то онаких како су нам они дати у обичном преднаучном, методском или научном сазнању. Било у ма којој врсти, ови предмети се деле на феноменалне, физикалне, индивидуалне и општепојмовне. До пречишћеног облика ових предмета доводи нас интенција сазнања. Као такви, они имају три основе функционално формалне ознаке: јединственост, уређеност и предметност ознака.

Кад је установио ово, г. Миланов мисли да ће регресивно конструктивним путем моћи да открије компоненте саме функције сазнања. Тако долази до три врсте тих компонената, то су: синтетичко апстрактивна компонента, уређујућа или мислена компонента и означавајућа компонента функције сазнања. Јединственост ознака предмета указује нам на прву компоненту функције сазнања, уређеност ознака у сваком предмету на другу, а предметност на трећу компоненту функције сазнања. Овим регресивно конструктивним путем г. Миланов улази „у фабричку тајну производње сазнања“, али остаје још да се уђе у тајну „нарочитог материјала“, из кога функција сазнања изграђује своје предмете. То се постиже анализом момената стварности на предмету. Тако су предмети подељени на стварне и нестварне; стварни се разликују од нестварних својим постојањем и битисањем. За оне предмете може се рећи да постоје који се могу хармонијски уврстити у систем стварних предмета; бититу пак они који на нужан начин бивају увршћени у систем предмета „сходно садржајима доживљаја“.

На овај начин се долази до границе целокупног важења.

Важење научног или емпириског сазнања почива на садржајима доживљаја, те отуда сазнање стварности значи сједињавање, уређивање и означавање предмета сазнања на основу садржаја доживљаја. Дакле, са-

знање јесте у ствари конституција предмета сазнања. Предмет није дат, већ условно задат.

Тиме што је речено шта је сазнање и на чему оно почива, омогућено је да се одговори и на питање „шта сазнање може“ или „колики му је капацитет важења“. Искључена је могућност сазнања ствари по себи и тиме истављена излишност сваког сличног покушаја. Апсолутизам је, дакле, разорен. Али писац нам пружа нову веру у сазнање искључењем сваког релативизма. Тумачећи сазнање стварности, он закључује да је истинитост функционални израз стварности, а стварност предметни израз истинитости функције сазнања. То значи да су истина и стварност корелативни појмови. Зато сазнање стварности није ни апсолутно ни релативно, већ је предметно, а капацитет његовога важења јесте објективитет.

Пошто је у првој глави извео ову анализу и тумачење сазнања и стварности, г. Миланов у другој глави решава проблем полазне тачке сазнања. Овај проблем треба разликовати од проблема полазне тачке Теорије сазнања, који се састоји у овоме: ако све науке полазе од извесних материјалних претпоставки које оне морају да учине кад хоће да испитују респективне предмете, онда се намеће проблем да ли и Теорија сазнања која има да одговори у чему лежи важење материјалних научних услова, да ли дакле и она мора поћи од извесних претпоставки или она као наука о научним претпоставкама мора бити без икаквих претпоставки. О овоме проблему г. Миланов не расправља нигде у својој студији. Друга глава је посвећена само полазној тачки сазнања уопште. При том г. Миланов проблем полазне тачке сазнања раздваја у два посебна проблема. Први је историски или психолошки, који циља „стварну полазну тачку“ са којом сазнање почиње. Друга је гнозеолошки проблем, из кога произилази питање на чему почива важење емпирискога сазнања, то јест на основу чега оно важи за стварност. Историски или психолошки узев свако сазнање почиње и потиче из обичног искуства, преднаучног сазнања, а то ће рећи од предмета нашег непосредног опажања. Важење се по њему заснива на „емпириски датим садржајима доживљаја, али они нам нису дати експлицитно; ми их добијамо једном врстом гнозеолошке екстирпације. Они чине оне моменте из којих се функцијом сазнања конституишу предмети сазнања и постају у неку руку свесни узимањем на себе изглед особина предмета сазнања, а особине предмета као његове делови јесу и саме предмети. Садржаји доживљаја који су дати у искуству могу се означити као садржаји начина регирања нашег психофизичког организма, начин реагирања који омогућава наше сналажење у датим ситуацијама. На овим садржајима почива важење нашег сазнања због тога што се „сходно њима“, вели писац, конституишу предмети директног сазнања, а на томе опет почива целокупно емпириско сазнање уопште.

У трећој глави своје студије писац расправља између осталог и о појму апстракције. По њему апстракција чини срж конституције предмета. При томе он је дели на индивидуалну и општепојмовну. Апстракција је небирање и оглашавање за променљиве извесне особине са доменом варијабилитета оних особина које су оглашене за променљиве и то било у правцу стварања општег или неког индивидуалног апстрактног појма. Која ће особина при томе бити оглашена за варијабилну, зависи од правца апстракције, то јест да ли је она индивидуална или општепојмовна. Тако исто зависи још од ступња апстракције на коме се неки предмет конституише. На основу анализе општепојмовне и индивидуалне апстракције изводи се после анализа типова и њихова логичко-гнозеолошка структура. У вези с тим писац обрађује појам закона и правила, затим предвиђање чињеница,

предвиђање закона на основу датих закона и даје њихово објашњење.

Четврта глава обухвата проблем спољнег света са његовим сазнањем, затим обухвата расправљање питања и проблема уопште, чему претходи један историски увод. Шта се може питати и шта има смисла питати?, из чега излази у област привидних проблема. Интересантно је да писац даје опсежно образложење по коме је проблем спољнег света привидан проблем и по коме не постоје ствари по себи које би у своме постојању биле потпуно независне од сазнања. Крај студије расправља о чистим појмовима и математичком сазнању, одакле излази да нам ни оно не пружа сазнање ствари по себи. Новији напори филозофа, нарочито логистичара, дошли су до једне новине о математичком сазнању. Дуго се наиме мислило да су предмети математике идеални и дати независно од субјекта сазнања. Данас је ово мишљење скоро разорено и на место њега постављено ново по коме математика није више наука са задатком да дође до апсолутне истине, већ је она систем симбола и знакова помоћу којих у реалним наукама вршимо декалкулацију стварности. Ово мишљење у новијој филозофији први је темељније спровео Анри Поенкаре, огласивши математику за науку о једном специјалном језику на коме једино научници могу да говоре и да се споразумевају. За разлику од доцнијих логистичара, који математичко мишљење своде на логичке законе мишљења, Поенкаре га је огласио за индуктивно-синтетичко и тиме математику оставио независном од логике. Г. Миланов држи се мишљења новијих логистичара и по њему „математско-логички појмови јесу само знаци“, али по себи и нужно они не означавају никакве предмете. Они су напросто „празна места“ или „калупи у које се могу сместити предмети проучавања осталих наука. Овакав систем знакова важи за стварност на основу прописа тумачења „математских формализама“. Примена математских формализама могућа је на основу релација између предмета стварности и математских израза.

На основу горе изложенога филозофија није наука, јер њој не припада никаква посебна област предмета. Они који су желели да докажу стварност по себи и да је завештају филозофији, ти су управо учинили филозофију слушкињом теологије. Други су опет тражили апсолутно сазнање и додељивали га филозофији, чинећи је на тај начин слушкињом наука. Међутим по писцу филозофија није ни једно ни друго; она је само теорија о сазнању и стварности, али нема за циљ нити да докаже егзистенцију стварности нити да утврди „важење апсолутног сазнања“, већ да изврши анализу и сазнања и стварности и да на основу те анализе покаже како сазнање важи за стварност.

Са овога становишта писац указује на нове видике опште-филозофске анализе и тумачења. Проблем слободе, смисла, каузалитета, супстанције и многи други филозофски проблеми не могу се решавати, али се анализом и тумачењем могу „разрешити“ и „разјаснити“. Као загонетке људске свести. Али о овоме писац ће нам, вероватно, доцније говорити.

Тешко је у овом моменту рећи да ли су све мисли г. Миланова тачне; али се може рећи да су врло јаке и озбиљне. Свака површна критика овога рада била би смешна и презирна, као што је био случај са критиком д-р Радише Митровића. Ваља бити објективан и ослободити се осећања зависти, па признати г. Миланову и лепу намеру и огроман напор и један несумњив успех. Али он треба да улепша свој стил.

Живорад Радовић

Д-р Јован Ердељановић: О почецима вере и о другим етнологским проблемима (with a summary in English). Посебна издања Српске краљевске академије, књига СХХIV (Философски и филолошки списи, књига 33). 322 стране. Цена 60 динара. Београд, 1938.

Г. Ердељановић, професор етнологије на Београдском универзитету, изнео је у своме спису десетак главних учења о најстаријој вери, од којих су у савременој науци највише заступљена три: **анимистичко, преанимистичко манаистичко** или **орендистичко**, и **преанимистичко монотеистичко**. Прво је основао енглески научник Едвард Тајлор; друго је створио Роберт Марет, професор етнологије у Оксфорду; треће је наговестио Ендру Лег, а образовао у другојачем смислу као сустав отац Вилхелм Шмит. Пошто је навео мишљења већине чувених етнолога, г. Ердељановић закључује да нема никаква „преанимизма“, већ да је најстарија вера човечанства **анимизам** („веровање у разна духовна или ма у коме виду замишљена бића, од којих су једна својим пореклом у вези са преставом о људској души, а друга независно од ње“). Та своја тврђења писац је поткрепио и бројним подацима о преставницима појединих гледишта. Са друге стране, из књиге се види да су следбеници учења о првобитном једнобоштву, ма колико били малобројни, противници свим осталим научницима који заступају анимистичко или ма које преанимистичко порекло вере, — а то је отуда што се први држе црквених начела (од њих само један научник није духовно лице) и културноисторискога правца рада, док други раде на строго научној основи и заступају садашње психолошко-евољуционистичко становиште, али примају и све друге чиниоце који су узроци стварању многих појава у духовном животу примитивна човека (међу овим има и повише свећеника). Сви ови научници са сигурним доказима, заснованим на чињеницама, одлучно одбијају једнострану културноисториску правац и његове непотпуне и често нетачне „културне кругове“ (или, према знатно преиначену схватању многих северноамеричких етнолога, „културне области“) код појединих народа. — У посебном одељку девете главе реч је о етнологији као науци. Ту је г. Ердељановић показао да је **науци о народима** најтачнији назив **етнологија** (а не „етнографија“), па је још изнео њен однос према другим сродним и помоћним наукама.

Расправа г-на Ердељановића представља ванредан приручник за питања о почецима вере, јер је у њој писац засновао своја тврђења на основи многих и најпоузданијих списа. Рађено по таквим изворима, то је досада најдокументованије и најбоље дело своје врсте написано на нашем језику.

Б. Русић

Д-р Душан Недељковић: „Идеолошки сукоб демократије и фашизма“. Скопље, 1938. — Несумњиво је да се данас, када се на свим подручјима човјечјег дјелања осјећи неодољива тенденција за поларизацијом друштвених тежња, и наука, и умјетност, и филозофија нужно се постављају у службу идеолошких принципа. Идеолошки, данашње је друштво подијељено на два основна огромна супротна фронта, који сваки за себе тежи да буде побједник над другим, да цијело друштво освоји оружјем свога учења и уведе човјечанство у сјутрашњицу каналима које је тачно и јасно исконструисала његова идеологија.

Два основна велика фронта, то су — демократија и фашизам. А једно између многих оружја њихове борбе — оружје које је нужно за оправдање те борбе — јесте филозофија њихова.

О томе како се та идеолошка борба одразила у зрцалу постојеће филозофије на посљедњем интернационалном филозофском конгресу у Прагу, одржаном године 1934, коме су присуствовали претставници свију народа на кугли земљиној осим Руса, написао је д-р Душан Недељковић књигу са горњим насловом. Књига др-а Недељковића је, како по предмету свога расправљања тако по начину на који је оно учињено, толико актуелна, да је не само неопходност, већ и пријека нужност, говорити о њој, приказати је, популарисати.

Главна тема расправљања на Прашком филозофском конгресу била је тема такозване „кризе демократије“. По фашистичким филозофским идеолозима: Ђакому Петрикону, Емилу Бордеру, Дел Векиу, Ф. Орестану (Италијани), фон Боду (Мађар), Паулу Фелкелеру (Трећи Рајх) и Еугениу Сперанциу (Румун), данашња демократија се налази у јеној тешкој и неизле-

чивој „кризи“ из које ову може једино „избавити“ фашизам са својим аутономистичким и тоталитарним политичким доктринама. Ма да се и ови „филозофи“ — из недостатка чврстог научног тла под ногама — покатад међусобно дијаметрално размимоилазе у погледу постављања крајњег „социјолошког“ циља фашизма као „научне“ доктрине (једни „доказују“ да демократију може остварити фашизам као „сконцентрисана демократија“ у рукама „вође“, а други отворено негирају њену целисходност за остварење друштвене једнакости!), ипак се апологетски конац њихове доктрине сав троши на крпљењу незакрпљивих рупа њихове социологије, коју они теоријски никада неће моћи ни изградити. „Идеологија напредних друштвених покрета, па ма колико она имала апологетски, идеолошки у ужем смислу, карактер, — како је то згодно рекао један приказивач ове књиге — увијек је значила велики напредак људске спознаје, она је увијек отворала нове перспективе науке“. Фашизам није напредан друштвени покрет, јер он настоји да врати политички друштвени ход уназад, у корпоративизам, у средњи вијек, у нешто што је преживљено, што је било својевремено условљено под датим приликама, али што је данас, будући далеко од тих тадањих датих прилика, не условљено, дакле, историјски ненужно, друштвено негативно и научно неосновано.

По поменутиим Фашистичким идеолозима коријен постојеће „кризе демократије“ (Бодеро), налази се у „моралној кризи“ њеној, а да се једини њен лијек може наћи у вољи „вође“, који може имаоце највећег броја економских добара направити „одговорним“ за економску кризу, „активирати“ их, како то Д-р Недељковић каже.

Филозофски претставници грађанске демократије: Жозеф Бартелеми, Виктор Баш (Французи), Пепрел Монтегју (У.С.А.), Јозеф Фишер и др., углавном признају „кризу демократије“, али они ту кризу објашњавају развојем њеним, нужним сазријевањем једног њеног несавршеног облика, да би овај могао из себе родити други савршенији. Облик данашње демократије је политичка демократија, а облик сјутрашње демократије биће културна демократија“. Данашњи економски поредак не признаје вредност људског живота, ту робу која у билансима фигурира као пасива. Недостаје друштвене правде, и, досад, сила је старија од права. Напослетку, у овом поретку, који је везан за поделу друштва на класе, не запажа се какав битан напор да се насиље укине“ (Ј. Фишер). Но, „данашња само политичка демократија има у себи самој своју границу, извор свију тешкоћа, а то је приватно-својинска различитост грађана која из основе ограничава њихово једнакостно учествовање у управљању народом, тј. својом судбином“ (Недељковић).

На крају књиге, Д-р Недељковић посвећује нарочито поглавље критички разних назадних идеалистичких праваца, које условљавају гнозеолошко припремање фашизма, а који се крећу у зачарном кругу преживљелих идеалистичких учења између разних монизама, неопозитивизама и осталих мистицизама метафизичких идеалистичких теорија сазнања.

Књига Д-ра Недељковића је доиста сјајан прилог нашој филозофској литератури. Као таква, она сама себе најречитије препоручује.

В. Кукаљ

„Учитељ“ излази у месечним свескама од четири до пет табака. Годишња м. је цена за чланове Југ. учит. удружења 50 дин.; за нечланове и школе 80 дин.; за ђаке учитељ. школа 45 дин. Претплата се полаже унапред најмање за пола године на Југосл. учит. удружење, Београд, чек. рач. бр. 53081. — Рекламације непримљених бројева најдаље после два месеца. Учитељ излази из штампе сваког 15 у месецу. Плаћање и туживо у Београду.

Власник и одговорни уредник
ИВАН ДИМНИК

претседник Југословенског учитељског удружења

Краља Милутина 66.

Београд

Телефон 22-585

Штампарија „Привредник“ Жив. Д. Благојевића, Београд. Кн. Михаилова 3. Тел. 21-450

Исправка штампарских грешака у студији г. Слободана Ж. Видаковића
„Заштита деце у Југославији“, штампаној у „Учитељу“, свесци бр. 5
за јануар 1939 године

Услед превеликог броја статистичких података и табеларних прегледа, многе табеле нису могле из техничких разлога да дођу на одговарајуће место, а пропуштен је и низ штампарских грешака, од којих најважније исправљамо:

- На стр. 285, 22 реду, стоји „урађено како треба“ а треба да стоји „урађено како не треба“.
- „ „ 292 стоји „дође на преко 3300 порођаја“ а треба: „дође на преко 330 порођаја“.
- „ „ 293 стоји „до 1920—1936 год.“ а треба: „од 1920—1936 г.“.
- „ „ 293 стоји „у 4000 варошких и 72 градских општина“, а треба: „у 400 варошких и у 72 градске општине“.
- „ „ 295 у табели, треба да стоји: „смртност одојчади на 1000 живо-рођених 38,5 у Норвешкој, 70,5 у Француској и 70,7 у Немачкој, а на 1000 умрлих уопште 82,2 у Данској.“
- „ „ 295 стоји „Гостиварској (Мркоњић град)“ а треба: „Густоварској (срез Мркоњић град)“.
- „ „ 295 стоји „Плеханској (срез Дервентски) 445⁰/₀₀,.... Јадранској сухачи (Бос. Новски) 482⁰/₀₀; а треба да стоји: „Плеханској (срез Дервентски) 447⁰/₀₀;.... Јадранској сухачи (Бос. Новски) 505⁰/₀₀.“
- „ „ 295 стоји „катастрофално пење на 220⁰/₀₀, 240⁰/₀₀, па чак и преко 560⁰/₀₀, а треба: „катастрофално пење на 220⁰/₀₀, 240⁰/₀₀, па чак и преко 570⁰/₀₀“.
- „ „ 297 стоји „процент тако слабо храњене сеоске деце прелази просечно за све анкетиране општине 54%“, а треба да стоји „процент тако слабо храњене сеоске деце прелази просечно за све анектиране сеоске општине 78% (а и градске и сеоске школске деце просечно 54%)“.
- „ „ 297 „Девет Југовића (срез Грачанички на Косову) 59,8%;... Полимској (Андријевички) 73,9%“; а треба да стоји: „Девет Југовића (срез Грачанички на Косову) 55,2%; Полимској (Андријевички) 76%“.
- „ „ 301 стоји „од 1,515.115 ученика“ а треба да стоји: „од 1,513.115 ученика“.
- „ „ 301 стоји „свега 33 школске поликлинике“ а треба „свега 34 школске поликлинике“.
- „ „ 305 у табели, треба да стоји: „на 10.000 умрлих грађана било је деце од 6 до 10 година: у Дравској бановини 209,9“.
- „ „ 306 треба да стоји: „Истинска социјална заштита деце у Југославији биће дужна: да се стара за збрињавање 1,090.000 тешко угрожене деце из 334.430 пауперизираних сеоских домаћинстава без земље, без стоке и без пољопривредног инвентара и за заштиту 2,760.000 угрожене деце из 1,595.024 сеоских домаћинстава са имањима која су апсолутно неспособна да дају довољне приходе, потребне за нормално подизање деце из тих полупауперизираних сеоских породица“.

Моле се претплатници и читаоци „Учитеља“ да имају у виду ове исправке осетљивијих штампарских погрешака у студији г. Видаковића.

Уредништво

NAREĐENJE MINISTARSTVA PROSVETE O ISPLATI DUGOVANJA J. U. U.

Banskim upravama, sreskim nadzornicima, opština nama i upraviteljima narodnih škola

(Raspis o isplati dugovanja J. u. u.)

Jugoslovensko učiteljsko udruženje u Beogradu obratilo se Ministarstvu aktom br. 562 od 30-I t. g. dostavljajući da mnoge opštinske uprave, školski odbori, uprave narodnih škola kao pretplatnici na njegove odobrene i preporučene časopise i listove: „Učitelj“, „Narodna prosveta“, i „Jugoslovenče“, i pored naređenja Ministarstva Onbr. 77268-37 vrlo neuredno, a neki i nikako ne odgovaraju svojim dužnostima te sume dugovanja nikako ne dolaze do likvidacije.

U vezi ranijih naređenja: Onbr. 65925/32, 63531/34, 67268/37 i III br. 9386 ponovo preporučujem bancim upravama — prosvetnim odeljenjima, sreskim načelnicima, školskim nadzornicima, predsednicima opština — školskim odborima i upraviteljima narodnih škola:

1. — Da odmah iz raspoloživih kredita isplate sva dugovanja Jugoslovenskom učiteljskom udruženju za pomenuta izdanja;

2. Da svi sreski načelnici i školski nadzornici, na osnovu dobivenih izveštaja od školskih i opštinskih uprava, podnesu izveštaje bancim upravama — prosvetnim odeljenjima — a ove ministarstvu o izvršenju raspisa III br. 9386/38;

3. — Da sve školske uprave odnosno Kraljevske banske uprave — prosvetna odeljenja iz otvorenih kredita za 1938/39 godinu regulišu svoje obaveze u pogledu dužne pretplate za izdanja J. u. u, koja primaju;

4. — Da sve opštinske uprave koje nisu regulisale dugovanja Jugoslovenskom učiteljskom udruženju, unesu ista u svoje budžete za 1939/40 god. kao dugovanja iz ranijih godina za izdanja J. u. u. ukoliko su škole primale izdanja J. u. u. a nisu ih izmirile.

Upravitelji onih narodnih škola, koji nikako nisu u mogućnosti da svoja dugovanja Jugoslovenskom učiteljskom udruženju isplate, dužni su podneti izveštaj Jugoslovenskom učiteljskom udruženju.

20 februara 1939 god.
Beograd

Pomoćnik ministra prosvete
Đ. Kovačević

Sravnilo: **Popović, s. r. i Crvenković, s. r.**

Da je prepis veran svome originalu, tvrdi:

Po naređenju Načelnika odeljenja za narodne škole
šef administrativnog oteka

Blag. Nešić, s. r.
